Søllerød bogen 1973

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune

Søllerødbogen 1973

Søllerødbogen 1973

udgivet 1974 af

Historisk-topografisk Selskab for

Søllerød Kommune

Søllerødbogen 1973 er sat med
Linotype Janson.
Papiret er Thai-Cote.
Sat og trykt hos Poul Kristensen, Herning,
i 1700 ekspl.

ISBN 87 87113 32 5

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen, bedes sendt til redaktøren,
stadsbibliotekar Annalise Børresen, Søllerød Kommunebiblioteker, 2850 Nærum.

Eftertryk uden kildeangivelse er ikke tilladt.
Ved aftryk i større omfang må tilladelse indhentes gennem redaktionen.

INDHOLD

Paul Bergsøe og Koefoeds Minde
Af fru *Lise Bergsøe* 9

Familien Grøn på Rolighed
Af oberstinde *Gerty Ege* 35

Stamtavle over slægten Grøn 62

Skovlyst i Holte
Af assistent *Fritz Alten* 71

Erindring og udforskning.
Spredte kommentarer til arbejdet med
Søllerød, som det var engang
Af lektor, cand. mag. *Gunnar Sandfeld* 79

Søllerød Kommune – på postkort
Af jernbanehistorikeren *Peer Thomassen* 143

Selskabet 1.4.1972–31.3.1973
Af professor, dr. phil. *Roar Skovmand* 157

Selskabets regnskab 1.4.1972–31.3.1973 161

Paul Bergsøe og Koefoeds Minde

Af Lise Bergsøe

Lise Bergsøe. 1941.

Jeg har kendt Paul Bergsøe (1872-1963) fra jeg var seks år. I 1902 flyttede far* og mor* ind på Forhaabningsholms Allé 25 (senere 49) på Frederiksberg; i samme opgang var den (29.8.1901) nygifte Paul Bergsøe flyttet ind med sin søde unge kone Grethe (1880-1933), her blev deres to drenge født: Svend i 1902 og Flemming i 1905. Familjerne lærte hurtigt hinanden at kende og har aldrig siden mistet forbindelsen. Min ældre søster Kate (1888-1936), der altid trallede og spillede klaver, blev af Grethe – der selv var meget musikalsk – opfordret til at gøre noget alvorligt ud af sine evner. Kate rettede sig efter rådet og begyndte at tage sangundervisning hos Grethes lærer, det blev begyndelsen til hendes kunstnerkarriere, der kulminerede i Østrig som Wagner-heroine på Staatsoper Wien, og det blev gennem min søster en indirekte inspiration til min egen karriere som sangerinde, der sluttede på Det kongelige Teater. Da Paul og jeg blev gift i 1941 flyttede vi ind i en stor og dejlig lejlighed på Sankt Knuds Vej 36. Fra køkkenet kunne vi se over på de vinduer, hvor vi mødtes fyrretyve år tidligere.

Det blev indledningen til et rigt og meget inspirerende ægteskab, der stillede store krav, men som bar lønnen i sig selv: det daglige samvær med et højt begavet og rigt facetteret menneske, der skænkede mig det bedste, et menneske kan give: ubegrænset tillid og den dybe-

* A. C. Meyer (1858-1938) og Dagmar født Rantzau (1864-1929).

ste fortrolighed! I alle vore dejlige 22 år var jeg ham nær, også i hans arbejde. Ikke det brev, ikke det manuskript, uden at det er gået gennem mine hænder – et enestående indblik i et tankens og åndens værksted er blevet mig forundt.

Indretningen af Koefoeds Minde

»Dette er mit hjem«, sagde han. Når det gjaldt huset og indretningen, måtte intet forandres. Ofte måtte jeg snyde mig til at flytte lidt om, anbringe lidt nyt og i al hemmelighed fjerne noget gammelt og udslidt – lidt her og lidt der – han lagde vel mærke til det, men sagde intet. Paul var en nøjsom mand, extravagance var ham imod, men tingene skulle være af kvalitet, fedteri var ham en pest. Han sparede ikke, men smed heller ikke pengene ud, på en vis måde var han »stor i slaget«, men personlig spartansk, det kom klart til udtryk på Koefoeds Minde, hvor en smal og stejl trappe – »hønsestigen« kaldte han den – i stuehuset førte op til loftet under stråtaget; her oppe – i det store rum fra gavl til gavl – var i hver ende indrettet et par store »trækasser«, der fungerede som soveværelser. Centralvarme var indlagt, men ikke vand, på værelserne stod på gammeldags manér servanter med marmorplade og tilhørende vandkande, vandfad og spand. Rindende koldt vand fandtes i det mellemliggende uopvarmede loftsrum, hvor temperaturen om vinteren ofte sank til under frysepunktet. Varmtvandsrør kunne let være fisket op fra installationerne neden under, men det skete aldrig, det var ikke nødvendigt! Først i de sidste år af sin levetid opgav han den stejle loftstrappe, en overgang tænkte han på at anskaffe en »siddeelevator«, så han kunne »glide« op ad trappen, men det blev altfor besværligt i det gamle hus, han resignerede – meget mod sin vilje – og flyttede nedenunder; her var værelser for gæster og stuepige, og her boede vor trofaste kokkepige, ansat på Koefoeds Minde i et kvart århundrede, Lisbeth Jensen.

Køkkenet havde udgang direkte til gårdspladsen, vi fyrede op på

Koefoeds Minde set fra Ravneholm Skov. Dørge fot.

Paul og Lise Bergsøe med Flemming Bergsøes datter Charlotte. 1942.

komfur med brænde og tørv, det tog sin tid at koge vand til en kop the, til gengæld spredte brænderøgen en dejlig duft. Gas var ikke ført op til huset, og elektriciteten kunne ikke bruges til kogning af mad. Det tog flere år efter vort ægteskab i 1941 før komfuret – og et langt sort rør, der førte hen til skorstenen – blev erstattet med et gasbord med apparater til flaskegas. Trygge var vi ikke. Vi delte alle angsten for ild, hele gården kunne futte af i løbet af kort tid – stråtag og gammelt bindingsværk! Centralvarmekedlen, koksfyret, stod i »det lille hus i vangen« og vandet havde lang vej at løbe gennem rør hængende i højde med tagskægget. Den sidste fyring skete ved midnatstid, ellers gik ilden ud.

Gårdens gamle vognport tjente som garage, fra den var indgangen til den tidligere hestestald, nu værksted, her var de toppede brosten og krybberne bevaret. I en af længerne havde Svend fået indrettet en hyggelig stue med stor pejs, den tjente en overgang til laboratorium, efter at Pauls private laboratorium på Bülowsvej 34 var blevet nedlagt i forbindelse med kontorets flytning til fabrikken i Glostrup i juli 1947; laboratoriet blev senere flyttet ned i frøkenerne Herdings sommerhus ved siden af Willadsens.

Selvom udsigten fra stuehusets havestue var bedårende – den store græsplæne med de gamle gravenstentræer, mosen og Ravneholm skov i baggrunden – og møbleringen, fra Grethes tid, var henrivende, opholdt vi os sjældent herinde; kun i kortere perioder om vinteren blev den brugt til spisestue, men udenfor var en herlig terrasse, her spiste vi frokost så såre vejret tillod det, her var stille og fredeligt og smukt – to jern-forladekanoner samt stabler af kanonkugler forstyrrede slet ikke idyllen!

Det var *hallen* på Koefoeds Minde, der var min mands yndlingsopholdsplads, her var spisestue, dagligstue, herreværelse, arbejdsrum, bibliotek, musiksalon, alt i ét. Her var alting paradoksalt. Paul havde en stærkt udviklet sans for naturens og tingenes skønhed, men den

I hallen på Koefoeds Minde. 1959. Erik Gleie fot.

I havestuen. 1942.

var parret med ingeniørens praktiske sans, al slags »pynt« var ham imod. I Hallen var der lysstofrør i loftet, antikviteter, grammofonplader i ølkasser (de passede lige præcis!), prægtige malerier og store højttalere, nilgræs i store krukker i vindueskarmen, elektriske pladespillere og båndoptagere, molersten i vandbakker til fordampning. Som sin far, Vilhelm Bergsøe (1835-1911), havde han noget af samlernaturen i sig: gipsløver en masse hallen rundt og en vældig samling Baedeker'e, landets største. I den nordre gavl var opmuret en stor pejs, hele denne ende af hallen var hævet et par trin over den øvrige gulvflade, en stor sten, som lå neden under, havde været umulig at flytte, denne forhøjning gav hallen en vis effekt, her var hyggepladsen ved den buldrende kamin med »Kong Hans« og to løver på kaminhylden, bjørneskindet på gulvet og den vældige kobbergruekedel med brændet.

To meget store og lange borde i svært tømmer, fra professor Ehlers tid, Koefoeds Mindes, dengang »Smutgærdes« tidligere ejer, stod nede på gulvet. Det ene, min mands arbejdsbord, var altid fyldt med papirer og allehånde spændende småinstrumenter og sager, midt i det hele stod smukke gamle fotografier af faderen og af moderen (i krinoline!). Det andet bord, spisebordet, stod altid dækket med hvid dug, hvis Paul da ikke havde taget den ene ende i besiddelse, han måtte have stor plads for at kunne arbejde og overskue det hele; til tider måtte jeg afgrænse »min del« af bordet med en stor buket blomster – »her til og ikke længere« – vi *måtte* jo have plads til at spise!

I hallen stod også en chaiselong, et arvestykke fra faderen, på den hvilede min mand sig og »skrev i tankerne«, før han nedskrev sine indfald, der blev gennemarbejdet og omskrevet igen og igen, først i hånden og derefter på maskine; han var uendelig omhyggelig med sit sprog, der skulle være letfatteligt og smukt, konstruktionerne blev vendt og drejet og diskuteret med min søn, Paul Rantzau, der delte hans store interesse for modersmålet. Min skrivemaskine stod i et

Indgangen til hallen på Koefoeds Minde. 1957. Dørge fot.

Margrethe (Grethe) Bergsøe, Paul Bergsøes første hustru. 1880-1933.

hjørne af hallen, her blev alle hans håndskrevne manuskripter og breve renskrevet – hans karakteristiske »hånd« var ofte svær at tyde, men dels var han jo »ved hånden«, dels lærte jeg kunsten!

For at komme fra hallen til køkkenet måtte man over gårdspladsen. Om det regnede eller sneede: Paul ville kun spise i sin kære hal og ... mine søde tålmodige stuepiger fandt sig i denne ordning. Min mand ville ikke have, at der blev ringet på pigerne, man gik til døren og kaldte (råbte!) på næste ret.

Gården Koefoeds Minde ændrede kun lidt udseende i det ydre i de år, Paul Bergsøe sad på ejendommen. De mest iøjnefaldende ændringer var fjernelsen af et drivhus indbygget i en af længerne og Flemmings pragtfulde brolægning af gårdspladsen, i stjerneform mod afløbet, et enormt arbejde; ved samme lejlighed forsvandt den gamle brønd med tilhørende vandpumpe. Af gårdens tre længer var den tidligere lade allerede i Ehlers tid omdannet til én stor hal udsmykket i vikingestil, men alle ziraterne blev fjernet, efter at gården var købt i 1916. Under krigen tilbyggedes en stor træbalkon udfor min mands soveværelse i vestgavlen, den forskønnede ikke ejendommen og blev i øvrigt kun brugt lidt, egentlig var den bygget med sikkerhedshensyn for øje: i tilfælde af brand kunne man flygte herud og bringe sig i sikkerhed ad en stige, der var bundet vældigt fast med et tykt tov ... Stuehusets loft blev iøvrigt senere sikret på forbilledlig og fremsynet vis, brandsikre plader kom til at dække strået, så havde vi da en rimelig chance for at slippe ud, hvis mareridtet – ild i en stråtækt ejendom – skulle blive til virkelighed! Hele ejendommen var tidligere blevet sikret med lynafledere på længerne og i de store træer. Når tordenvejr brød løs – vi syntes altid det havde for vane at blive hængende netop over Søllerød – stod vi og nød de pragtfulde lyn; der var ingen anledning til frygt – unægtelig en beroligende tanke!

Koefoeds Mindes tilliggender undergik store forandringer i tiden efter vort giftermål i 1941: Skodsborgvejs forlægning (1942-43) be-

Skodsborgvejs forlægning 1942-43

virkede, at en længe næret drøm kunne virkeliggøres, idet den store græsplæne syd for stuehuset blev sat i direkte forbindelse med mosen – men det holdt hårdt! Vejingeniøren ville partout bevare den gamle Skodsborgvej! Paul Bergsøe kæmpede hårdt og vandt, men vilkåret var, at der blev lagt en offentlig sti omtrent dér, hvor vejen havde gået, det bøjede han sig for, efter at han havde fået indflydelse på stiens forløb og tilladelse til at sætte låger op ved indgangene. Min mand havde *intet* imod besøgende på sit pragtfulde terræn, men dels var han bange for, at folk skulle falde i de lumske vandhuller eller slippe deres hunde løs – han var øm om det sjældne vildt – dels var han bange for ild: en henkastet cigaret og det tørre græs og de til tider knastørre kæmpegraner ville stå i lys lue – han sammenlignede dem med veritable fyrværkeriraketter.

Paul Bergsøe elskede den danske natur. Få har som han – og så ukunstlet! – tolket det så smukt som i sin oplæsning af H. C. Andersens »I Danmark er jeg født ...«. På Koefoeds Minde virkeliggjorde han sin i bund og grund ærlige holdning til naturen, der først og fremmest skulle være »naturlig«, han elskede sin mose, der i 1916 nærmest lå hen som losseplads, men han fik sat en stopper for ødelæggelsen, gravede mosen ud og fik området nænsomt reguleret. Det skønne stengærde mod Ravneholm Skov restaurerede han og fik en masse ubehageligheder i tilgift, men det blev da reddet!

Allerede i 1917 begyndte han at omgive hele ejendommen med tilplantninger af rødgran, hans tro medarbejder (fra 1926), Christian Willadsen, styrede det hele efter »ingeniørens« – fra 1941 »doktorens« – anvisninger. Et mindre område af mosen blev dæmmet ind, her startede åkandegartneriet, siden – da dette holdt op – fik åkanderne lov til at være i fred, de var skønne i blomstringstiden og hidkaldte mange besøgende, det samme gjaldt de pragtfulde rhododendronbuske, der stadigvæk er en pryd for mosen. Paul Bergsøe elskede at gå hernede og glæde sig over naturens skønhed, han brød sig ikke

Åkandegartneriet

Paul Bergsøe glæder sig over sine liljekonvaller og bregner på Koefoeds Minde. 1957. Dørge fot.

om »friserede« haver, han afskyede »påhit«, hvad enten det nu var »oppustede« køkkenurter eller blomster i fremelskede unaturlige farver, han elskede det selvgroede. På skråningen ved hellekisten under de gamle bøge såede han liljekonvaller, bregner blev samlet fra nær og fjern og blev sat ud alle vegne, og det eneste blomsterbed han ejede – beregnet til afskæring – var tilplantet med hundredevis af pinseliljer, dén og liljekonvallen var hans yndlingsblomst – og den italienske fresia. De ældgamle ege, ved den gamle Skodsborgvejs skarpe sving, hvor han lod rejse den vældige sten med befrielsesåret 1945 indhugget, lod han frede så såre han blev klar over, at »vejdjævlene« havde planer om at slå streger på tegnebrædtet, rette ud og gøre ved. De mægtige rødgraner og prægtige birke med mange stammer, der skyder op fra samme rod, er alle hans værk; til stadighed blev der tyndet ud og plantet nyt, naturen blev holdt i ave, lempeligt og nænsomt uden at det faldt i øjnene, intet måtte virke unaturligt, gyvlerne fik lov at gro, bregnerne bredte sig.

Fredning af de gamle egetræer

Stengærdet mod Skodsborgvej

Det typiske danske stengærde stablet op af utilhugne natursten – de største i bunden, de mindste øverst – hørte til noget af det første, Paul Bergsøe lod udføre på Koefoeds Minde. I min tid satte han vældige stengærder, udgravningen af den nye Skodsborgvej skaffede masser af sten, og Willadsens enorme hest »Karen« lagde kræfter til, dog ikke direkte, for det vilde hun simpelthen ikke! Så fandt Willadsen på at spænde hende for kærren, som hun var vant til at trække, og efter dén kom så arrangementet til slæbning af sten: så gik det som smurt! Selvfølgelig fandt min mand og Willadsen »den helt rigtige måde« at bygge stengærder på, så de ikke stod og sank sammen efter få års forløb. Det smukke stengærde mod Skodsborgvej vidner stadigvæk om en storslået og dygtig indsats for tredive år siden – måtte det få lov at stå til sene tider!

I 1934 lod Svend Bergsøe udgrave et mægtigt svømmebassin vest for ejendommen; for at få rigtigt skub i sagerne inviterede Paul sine

Svømme-bassinet

venner og bekendte ud til en »dejlig koppe the« i sommerlandet – for straks at stikke dem en skovl i hånden med besked om at fylde mindst én trillebør! Undladelse heraf: ingen the! Bassinet blev støbt, siderne tjæret og bunden malet blå. Friskt rent vand blev skaffet fra egen boring med egen pumpestation. Når vandet skulle skiftes ud, løb det via et snedigt udtænkt hævertsystem ned i mosen, hvor det gjorde udmærket gavn i tørre somre, intet gik til spilde. For at få vandet til at se indbydende ud, fik det en ordentlig portion blånelse! Salt blev der også eksperimenteret med, men der skulle så store mængder til, at det blev opgivet, i stedet fik det tilsat kalk, der lagde sig som et snehvidt lag på bunden og holdt vandet og bassinet fri for alger. Min svigerdatter Lilian, født Clausen, i sin tid en af de berømte svømmepiger fra Helsingør, har lært adskillige børn fra nær og fjern at svømme i Paul Bergsøes svømmebassin, han elskede at se på, når børn og voksne sommeren igennem plaskede og sjaskede, og når det var rigtigt varmt, var der ingen ende på, hvor mange »bekendte« der pludselig fik deres hyppige gang på Koefoeds Minde med det svalende bassin ... de var alle hjerteligt velkomne! Jeg selv tog et nap med ved undervisningen og tog i alle de mange og dejlige år på Koefoeds Minde min daglige svømmetur fra tidligt forår til langt ind i oktober – nu er bassinet for længst kastet til, og de glade stemmer lyder kun i erindringen.

I de seneste år, da det begyndte at knibe med at gå længere ture, lod Paul stierne i mosens udkant nænsomt udvide til to kørespor, så kunne han køre eller lade sig køre rundt på inspektion. Til sine sidste dage var de af ham skabte naturværdier omkring Koefoeds Minde hans ét og alt. »Mosen rundt« blev hans sidste tur. Da han havde lukket sine øjne på sit elskede Koefoeds Minde og skulle derfra, sørgede jeg for, at vi kørte den for uigenkaldeligt sidste gang.

En dybere karakteristik af mennesket og ægtemanden Paul Bergsøe skal ikke gives her – hans store forfatterskab og foredragsvirksom-

Kathleen Ferrier på Koefoeds Minde. Oktober 1948.

hed, hans virke inden for industri og videnskab taler for sig selv – men nogle små glimt fra privatlivet kan supplere den karakteristik, man kan læse ud af hans egne erindringer, hans livsgerning og hvad der allerede er fortalt her med Koefoeds Minde som baggrund.

Paul Bergsøe var umådelig initiativrig og altid sprængfuld af idéer, et stadigt tilbagevendende omkvæd var: »Det *må* da kunne lade

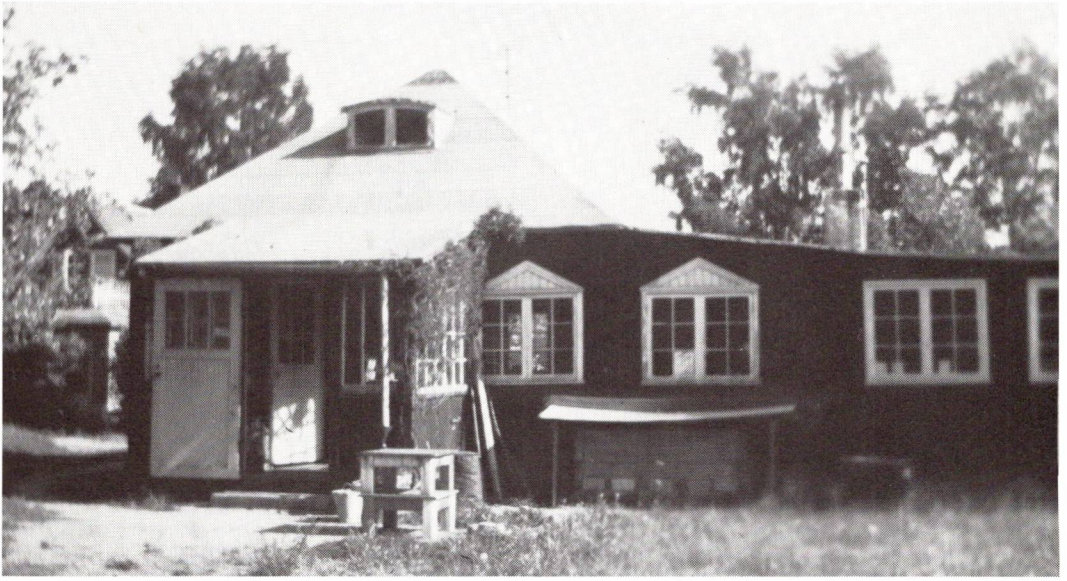

Laboratoriet 1955, indrettet i frkn. Herdings gamle sommerhus.

sig gøre!?« – for øvrigt de sidste ord han sagde, inden hans utrættelige sjæl fandt hvile. Han elskede at se idéerne virkeliggjort og helst så hurtigt som muligt, ofte kunne han bringe sine omgivelser til vanviddets rand i sin ustandselige driven på, han havde temperament, ja, voldsomt til tider, men som regel indså han selv, når han var gået for vidt, og så helmede han ikke, før misforståelserne var glattet ud. Han stillede umådelige krav til sig selv og var meget flittig, og kræver man meget af sig selv, er det naturligt og undskyldeligt, at man kræver meget af andre, men han var altid lydhør over for fornuftige argu-

menter og var dybt taknemmelig, når nogen gjorde noget for ham – ikke blot i tanke og ord, men også i gerning.

Sankt Hans aften på Koefoeds Minde

Vor levevis var enkel i det daglige, men når vi nåede til Sankt Hans aften, måtte intet spares, da blev hallen lavet om til festsal; op til halvtreds gæster blev bænket her til spisning, familjen, gamle venner og nye venner, nærtstående bekendte inden for industri, kunst og videnskab satte hinanden stævne på denne aften år efter år, og – efterhånden som tiden gik – deres børn og børnebørn. Denne aften var der virkelig feststemning: det store bål ved mosen var et pragtfuldt syn i den lyse sommernat – det blev altid tændt af min mand – og mange omkringboende kom og så på. Nogle Sankt Hans aftener havde rigtignok for vane at være kolde og regnfulde, men bålet varmede, og en kop varm the i hallen – og ild i kaminen – bagefter, satte liv i de kolde næser og fødder.

Chr. Willadsen og Peter Klokholm

Min mand havde et fortræffeligt samarbejde med Christian Willadsen, der pligtopfyldende stod ved hans side, udførte hans idéer i praksis og var til rådighed dag og nat. Willadsens mangeårige medhjælper var Peter Klokholm, der ydede et stort arbejde. Den store bronzeklokke i egetræet for enden af stuehuset – prosaisk hængt op i en stålbjælke mellem to kraftige grene – var kaldesignal om dagen, hvad enten det gjaldt Willadsen, min mand eller mig, når vi skulle tilkaldes »oppe på gården«. Når vinden bar med, kunne klokken høres på Holte station – dengang var der langt mindre spektakel, men om sommeren måtte vi alligevel lukke vinduerne om natten: frøernes kvækken i mosen og nattergalenes sang var så intens, at det ofte kunne være svært at sove! Til brug om natten konstruerede Willadsen en speciel telefon mellem hans og min mands soveværelse, og under den sidste krigs utrygge forhold blev den såkaldte »kastastrofebelysning« sat op: kraftige lamper på strategisk vigtige steder hele gården rundt, de kunne tændes på én gang og var for øvrigt meget praktiske, selv om der ingen kas-tas-trofe var! Willadsen indrettede

Foran Baedeker-
samlingen. 1959.

også en snedig tyveri- og overfalds-alarm: trykknapper og kontakter her og der og alle vegne udløste ved mindste berøring et brølende inferno af store automobilhorn – den trådte nu kun i funktion, når vi selv glemte at tage os i agt, men sædvanligvis var selv det mindste trut nok til, at Willadsen kom farende bevæbnet til tænderne.

Paul Bergsøes hverdag

Dagen begyndte tidligt for Paul Bergsøe, han sad sjældent senere end klokken halv ni ved morgenbordet. Efter morgenmåltidet gik han sædvanligvis ned på laboratoriet, hvor dagens arbejde ude og inde blev tilrettelagt i samarbejde med Willadsen. Om formiddagen var Paul altid »ilter«, jeg kender mange, der undgik ham på denne tid af dagen og først mødte op efter frokosten og frokosthvilen, hvor det rastløse ligesom var fordampet. Når vejret var godt, kørte vi ofte en tur i automobilet, han elskede Nordsjælland med dets »grønne lunde« og Strandvejen med »sejlernes tusindtal« og udsigten til Tycho Brahes Ø. Arbejdet ved skrivebordet blev ofte afbrudt af et kort hvil eller en lille spadseretur, til gengæld havde han ingen »fast« arbejdstid. Han arbejdede altid med sin hjerne. Aftengæster underholdt han med grammofonmusik fra sin vældige pladesamling og – selvfølgelig – med at fortælle om videnskabelige problemer og dét, der netop optog ham i øjeblikket.

Først efter midnat gik han op, men så begyndte de videnskabelige boglige studier, der kunne vare til langt ud på natten. Klokken blev gerne over to, inden han slukkede lyset.

Astronomien var Paul Bergsøes yndlingsvidenskab, men han betroede mig engang, at han i mange år slet ikke havde kunnet *se* stjernerne – hvilket forfærdeligt paradoks! Men så meget desto mere fulgte han med i faglitteraturen og drøftede astronomiske emner med min søn – en tålmodig og interesseret tilhører – der nærede den samme brændende interesse for universets undere som han; de to kunne diskutere stjerner i timevis og drømme om besøg på de amerikanske kæmpeobservatorier.

Fra sine unge dage var min mand en fremragende fotograf. Under optagelserne af »Fra Piazza del Popolo« på Nordisk Film i 1925, anbefalede fotograf Larsen ham at købe det netop introducerede »Leica« fotografiapparat, med det tog han igennem årene en mængde fortræffelige billeder; de sidste da han var 84.

Laboratoriet

På laboratoriet, i frøkenerne Herdings tidligere sommerhus, tilbragte Paul megen tid med kemisk forskning og eksperimenter, der gav sig de forunderligste praktiske udslag, for eksempel næringsvæske til planter og galvanoplastiske kopier af platter, fade og mange andre ting, ja, selv et »helligt« kar fra en kirke, fik han lov at låne til kopiering! Galvanoplastikken var en ungdomsinteresse, som han genoptog i alderdommen og bragte til stor fuldkommenhed, Willadsen hjalp ham med alt og sørgede for, at hans hjemmelavede geniale udstyr havnede på Danmarks tekniske Museum i Helsingør, hvor det – sammen med andre ting fra hans laboratorium – kan beses. En genialt konstrueret »blinklampe«, der udsendte uregelmæssige kraftige glimt, og som han håbede kunne få en fremtid som sikkerhedsnødudstyr i automobiler, var en af de få ting, der stadigt fungerede – efter at have arbejdet uafbrudt i over to år! – da det gamle laboratorium nedbrændte en morgen tidlig ... et nyt laboratorium rejste sig af asken med alle de gamle reddede ting på hæderspladsen, i hundredevis af kolber og kemikalieglas rensede vi og tørrede af for sod, et svineri uden lige. Det var i dette laboratorium han udarbejdede sit sidste videnskabelige bidrag i samarbejde med en række unge forskere på Risø, da var han 90! På stedet ligger i dag »Paul Bergsøe Kollegiet«.

Det ny laboratorium

En storproduktion af gipsløver fandt sted på laboratoriet, det var en lille udgave af de berømte løver ved obelisken på Piazza del Popolo i Rom, der blev mangfoldiggjort, og jeg blev sat til at forgylde manker og haleduske. En dag jeg var væk, blev de lynhurtigt sat op på en hylde, der gik hele hallen rundt ... protest var ganske overflødig!

Gipsløverne

I det nye laboratorium. 1957. Dørge fot.

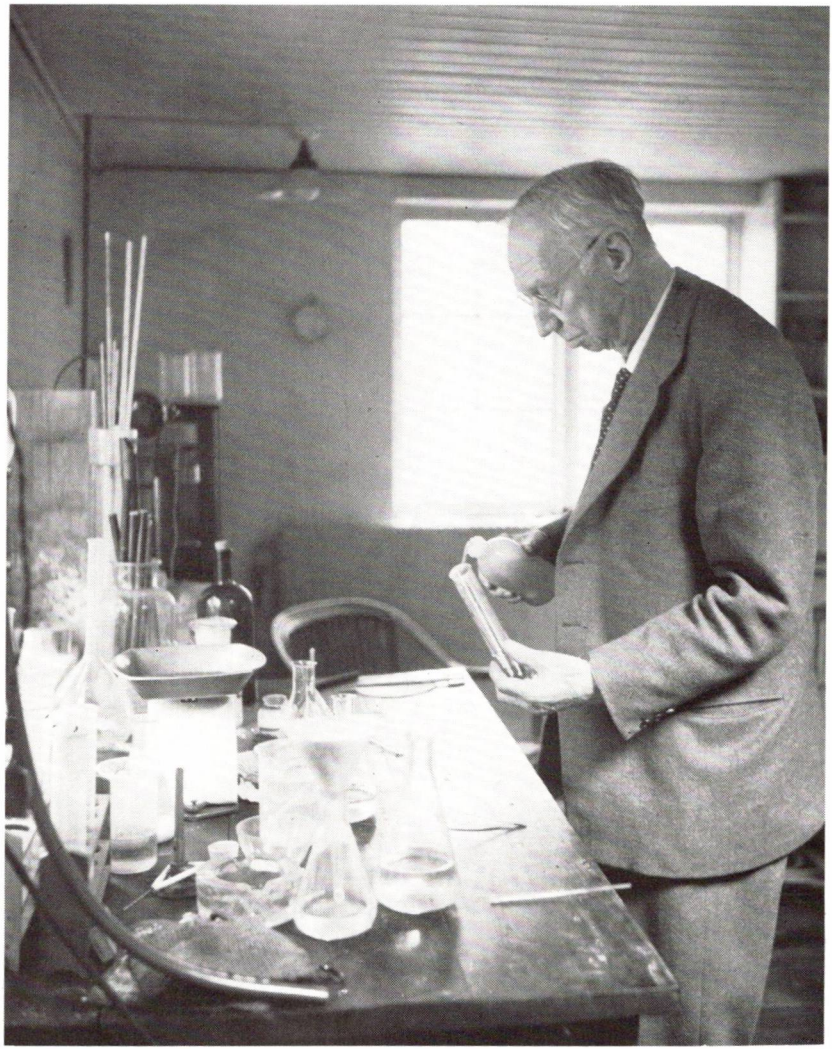

Paul Bergsøe med Pia Rantzau, datter af Paul Rantzau. Sept. 1955.
Poul Frøling fot.

Sølv-tallerkenerne

Der var 72! De blev alle, efter han død, men efter hans egne direktiver, foræret til venner og bekendte, det samme gjaldt hans pragtfulde sølvtallerkener, som han selv havde samlet alt sølvet til lige fra ungdommens dage, de blev lavet af en speciel modstandsdygtig sølvlegering hos Dragsted og blev brugt til daglig, han fordrede dem på

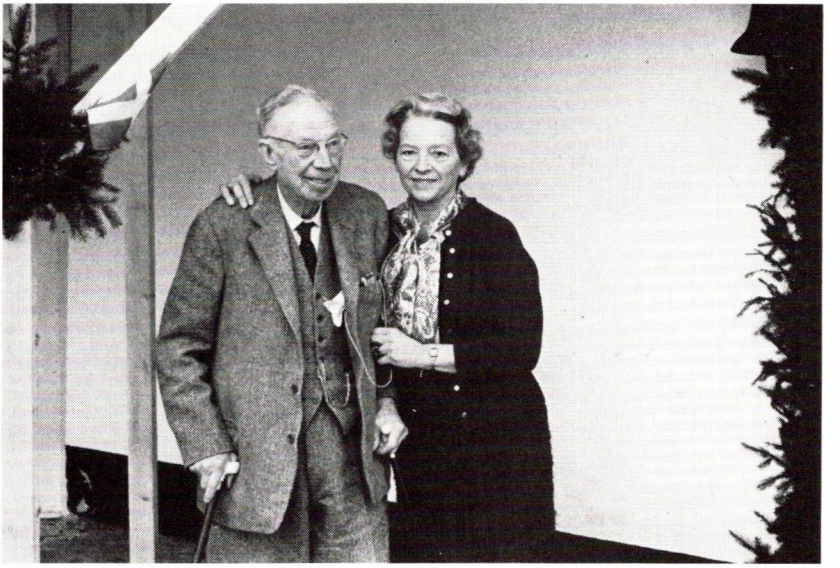

Paul Bergsøe på sin 90-års fødselsdag 22. dec. 1972 sammen med Lise Bergsøe. Svend Bergsøe fot.

bordet og der blev spist *på* selve sølvtallerkenen! Blev maden kold, holdt han tallerkenen hen over en spiritusflamme tændt til samme brug, vi andre lærte ham hurtigt kunsten af, men mange udenforstående syntes, at det var synd for det »pæne« sølv – det blev jo ridset! På spørgsmålet, hvorfor han ikke brugte sine sølvtallerkener som andre normale mennesker gør det: som dækketallerkener under porcelænet, svarede han ligeud: »Så kan man s'gu lige så godt lægge en femhundredekroneseddel under!«

Man kunne sige alt til Paul Bergsøe, når det bare var med et smil på

Pia

læben. Han holdt meget af børn – især dem, der *ikke* var bange for ham, og dem var der ikke mange af! Mit barnebarn, Pia, var en af de sjældne undtagelser, hun lagde sig pladask oven på hans mave, når han skulle hvile sig, så fik hun fortalt de frygteligste historier om bittesmå sørøvere, der befolkede modellen af den gamle karavel, der hang ned fra hallens loft. En lille historie viser ham som børnevennen og ... drillepinden: Pia hinkede. Hinkesten af glas var det store nummer. Det opdagede Paul, og straks kørte han ned til Holte og købte fjorten i alle opdrivelige farver, de blev lagt på rad og række i buffet'en i hallen: »Kom, skal du se noget«, sagde han til Pia, dørene blev åbnet, og dér lå de og skinnede. »Ih, altså, onkel Paul, sikke mange du har dér!«, sagde hun og ... dørene blev lukket i. Næste dag gentog forestillingen sig og næste dag igen. Langt om længe spurgte Pia: »Hvem ska ha alle de hinkesten, onkel Paul?«, »En dame af mit bekendtskab«, svarede han, og dørene blev atter lukket. Efter et par dages forløb kom så spørgsmålet: »Hvem er den dame, onkel Paul?«, »Det er jo *dig*, din idiot!«, svarede han, lo hjerteligt og lagde alle hinkestenen ned i hendes forklæde – hun svimlede af lykke! – Paul morede sig også med at snakke med hende og optage det på bånd – ikke kedelige samtaler!

Også voksne kunne være nervøse i min mands nærværelse, det kunne han ikke lide – »kuethed« kaldte han det! Han beundrede gå-på-mod, ja, også en vis troskyldig frækhed, men den skulle være ledsaget af intelligens og ... charme! Han var selv meget charmerende, ja, han kunne virke afvæbnende med et smil eller en venlig håndbevægelse, og al videre unødig diskussion hørte op af sig selv. Til Pauls allerlykkeligste stunder hørte besøgene af sønnerne Svend og Flemming – så blev der udvekslet tanker og synspunkter på livet løs – deres kærlighed til hinanden var stor og ægte. Af hans børnebørn, som han elskede, boede Thomas og Charlotte hos os i lange perioder.

Svend og Flemming

Tilkaldelse af mig efter sengetid, vi havde hver sit soveværelse,

Paul Bergsøe på Koefoeds Minde marts 1961. Rubæk fot.

foregik enten ved høje råb eller ved en lille håndklokke – dens fine klang ringer endnu for mine øren – den blev flittigt brugt og så var det omgående op og tværs over loftet; sædvanligvis drejede det sig kun om en bagatel, men dramatisk var det gerne, og aldrig kedeligt! Håndklokken blev en dag elektrificeret, det var nok mere effektivt, men langt mindre menneskeligt ...! En af Pauls store glæder var fra sin træaltan uden for soveværelset at følge årstidernes vekslen. Den yndigste tid var for ham foråret, hvor livet bryder frem. En morgen, tidligt forår, kaldte han på mig som så mange gange før, men denne gang lød det alarmerende, det var, som om noget var sket, noget uhyre vigtigt: »Lise, Lise, kom, kom ...!« – Jeg styrtede over, chokeret, hvad nu?? ... »Se, Lise, se! Birken er sprunget ud ...!«

Familien Grøn på Rolighed

Af Gerty Ege, f. Howard Grøn

1. LIVET PÅ »ROLIGHED«

I året 1740 kom Rudolph Henrik Grøn fra Holstebro til København, hvor han startede bryggerivirksomhed. Han døde i 1789 som justitsråd og rådmand. Hans søn, kaptajn Jens Andreas Grøn, vendte tilbage til Holstebro, hvor han giftede sig med Else Marie Nordborg. I dette ægteskab fødtes 1799 en søn, Marinus Emanuel Grøn.

Som ung mand drog Marinus Emanuel Grøn til København for at uddanne sig til officer, hvilket dog måtte opgives af økonomiske grunde. Han blev derefter sat i handelslære og kunne så i 1825 etablere sig som silke-, uld- og lærredshandler med forretning på hjørnet af Østergade og Købmagergade. Efter at M. E. Grøn havde taget borgerskab som grosserer, flyttede den nu blomstrende virksomhed til Holmens Kanal, nr. 7, hvor der oprettedes kontorer samt et større lager af bomuldsvarer. Sin privatbolig opslog han på den modsatte side af gaden i den smukke 4 etagers ejendom Holmens Kanal 10 (nu indgået i Landmandsbanken).

Marinus Emanuel Grøns søn, Ludvig Jens Tønnes Grøn, min farfader, fik sin handelsuddannelse i Hamburg og Manchester og blev optaget i firmaet, som derefter blev drevet under navnet M. E. Grøn & Søn. En senere udvidelse af firmaet skete med erhvervelse af fabrikker i København, Randbøldal i Jylland og Dundee i Skotland.

Min farfader giftede sig i 1852 med en engelsk dame, Ada Curtois,

datter af Peregrine Curtois of Whitham, Lincolnshire. I dette ægteskab fødtes 6 sønner, af hvilke de to døde som små, samt en datter. Denne eneste datter, Ada Louisa Grøn, forblev ugift, og der blev fortalt, at hendes forældre på et tidligt tidspunkt havde indprentet hende, at hun som eneste datter havde den pligt at forblive hos sine forældre hele livet igennem. Hun var dem da også en enestående opofrende datter og os børn en elskelig tante, der i sin meget store lommebog havde opskrevet alle fødselsdage og andre festdage, og som aldrig glemte hverken os eller den øvrige familie eller husets talrige venner, når der var en eller anden højtidsdag.

Holmens Kanal 10

Selv om Holmens Kanal 10 var en meget rummelig bolig – familien beboede alle 4 etager, og ejendommen gik helt over til Laxegade, hvor der var en fløj til tjenerskabet samt hestestald og vognport – har der åbenbart også været behov for en sommerbolig, og min bedstefader fandt frem til ejendommen *»Rolighed«*, som var beliggende mellem Skodsborg og Vedbæk i en meget stor og smuk park og med et stort strandareal. »Rolighed« var oprindeligt et stort norsk træhus, der i 1763 blev ført til Danmark af ejeren, den norske statsmand, konferentsråd Carsten Anker, der havde nær tilknytning til prins Christian Frederik. Ejendommen er siden ombygget to gange.

Hertugen af Wellington

Fra Ankers tid fortælles følgende: Da englænderne i 1807 foretog landgang bl.a. i Vedbæk, ankom Sir Arthur Wellesley, den senere hertug af Wellington, med sin stab til »Rolighed«, for dér at søge kvarter. Anker, der på dette tidspunkt opholdt sig på »Rolighed«, førte sin uindbudne gæst omkring i huset, og da man kom ind i salonen, faldt Wellesleys øjne på et maleri af ejerens broder, Peter Anker. Ved dette syn udbrød englænderen: »Men det er jo min gode ven Peter Anker fra Trankebar«. Han gav derefter ordre til, at stedet skulle sættes under streng bevogtning. Således blev »Rolighed« ved en tilfældighed beskyttet. Sidenefter hang der i både mine bedsteforældres

Det gamle Rolighed.

og i mine forældres tid på »Rolighed« et billede af hertugen, og det er nu i min besiddelse.

Selskabelighed

Mine bedsteforældre førte meget stort hus, de var berømte for deres enestående gæstfrihed og elskede at samle familien og deres mange venner. Søndag efter søndag hele sommeren var der rykind af gæster – indbudte eller tilfældige. Der var ikke noget, der i sommertiden hed week-end eller søndagsfrihed for personalet, hvorledes det kunne lade sig gøre, forstår man ikke i dag, men deres folk blev i mange, mange år hos dem. Vi børn havde fuldkommen frihed til at komme og gå, som det passede os, kun var det en fast regel, at vi mødte præcis ved måltiderne, stilfærdige og renvaskede og til middag i »fine« kjoler (hvad der på en måde ikke passede os, når vi ville ud at lege efter middag). Min fader og mine onkler var mageløse legekammerater. Jeg ser for mig min fader i hvidt flonelstøj og med stråhat gemme sig under den store veranda og komme luskende med spindelvæv i hovedet, når vi legede »saltbrød«, som var en spændende, men meget vild leg. Vore mødre så til. Dengang var det ikke passende, at gifte damer gav sig af med at lege. Og de var desuden i fine middagskjoler, ofte med slæb – for os i dag en frygtelig tanke en sommeraften at være pyntet på den måde. Den 14. august var »familiedag«, der var »gramsernes«, grandmama og grandpapas bryllupsdag og begges fødselsdag, og den blev fejret med stor middag og talrige taler. Som voksne har vi ofte diskuteret disse endeløse middage i sommerhede med 6-7 retter mad og i stadstøjet, mens det var lyst udenfor og vi kun længtes efter at komme ud.

Iøvrigt havde vi den dejlige strand og de friske bade fra det store badehus, der havde en afdeling for damer og en anden for herrer. Det var dengang, det var en herlig fornøjelse at bade i Øresund, hvor der ikke var tale om forurening. Ved stranden lå »Lokeshøj«, som var tilgængelig for alle, og hvorfra man havde en pragtfuld udsigt over Øresund. Så var der også den store frugthave med nogle kirsebær-

Grandmama og Grandpapa's fødselsdag, 14.8.1911.
Fra venstre, stående 1. rk.: Elli Grøn, Alfred Grøn, kammerherre R. Howard Grøn, frøken Ada Grøn, apoteker Marinus Grøn, Georg Grøn, Gerty Grøn.
Stående 2. rk.: Jægermesterinde Grøn, kammerherreinde Ida Howard Grøn, Ada Grøn, jægermester Grøn, Wanda Grøn.
Siddende: Grandpapa (Ludvig Tønnes Grøn), Grandmama (Ada Grøn), Ingeborg Grøn, Mulli Grøn.

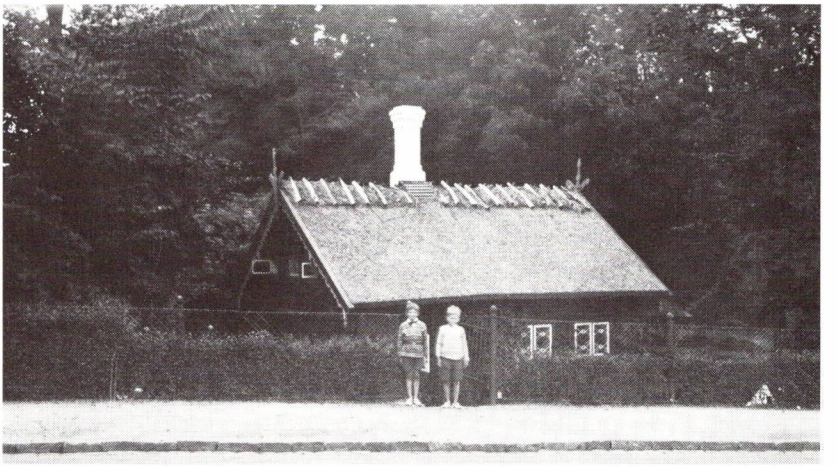

Portnerhuset (»Pandekagehuset«) ved indkørslen fra Strandvejen. 1926.
Til venstre: Lennart Ege.

træer, som jeg ikke senere i livet har set magen til samt al den øvrige frugt, som vi havde fri adgang til, på nær fersknerne, som var min bedstemoders særlige ejendom, men som vi havde meget svært ved at holde os fra.

De norske træhuse

I parken lå foruden stalden og vognporten 3 små norske træhuse, det ene kaldet »Balsalen« blev, da mine onkler og min tante var unge, brugt til dans, men nu var det efterhånden så mørt, at man ikke kunne danse i det mere, så det blev nu brugt til legestue for de små børn, når vejret var for dårligt til, at de kunne lege ude. Det andet lå ved indgangen fra Strandvejen, »Pandekagehuset«, det fik min mand, min søn og jeg lov til at bo i de to somre, mine forældre byggede »Rolighed« om til vinterbeboelse.

»Fantom«

Husets ældste søn, grosserer Marinus Grøn, som var ansat i firmaet og ugift, var ejer af en meget stor og flot lystbåd »Fantom«. Den lå hele sommeren opankret ud for »Rolighed«, og min onkel boede om bord. Kun om søndagen blev der sejlet, og da kun rundt om Hveen med »Rolighed«s gæster. Det har sikkert ikke moret skibets kaptajn og den 21 mand store besætning. Når onkel Marinus og hans gæster blev roet ud til »Fantom«, og båden lagde til skibet, var det fast ritual, at mandskabet rejste årerne lodret op i vejret som en velkomstsalut til gæsterne, ligesom man gjorde det i marinen, når celebre personer skulle om bord i marinens skibe. Som børn fik vi aldrig lov til at komme om bord, og da jeg omsider som ung pige var med en søndag rundt om Hveen, syntes jeg egentlig ikke, at det var særlig morsomt.

Vi børnebørn – mine to kusiner, døtre af Austin Grøn, min søster Ada og jeg, døtre af Rowland Howard Grøn – havde som unge piger dog også nogle pligter, men det var ikke altid, at det morede os, navnlig når vi skulle køre ture med min bedstemoders engelske kusiner, der var typiske engelske »Spinsters« – gammeljomfruer, indhyllede i talrige shawler og med en masse fordomme. Endvidere skulle vi skænke te om eftermiddagen og følge dem på talrige visitter i nabolaget. De mindre børn havde det mere frit, deres store fornøjelse var at få lov til at køre i landaueren sammen med hunden »Snap« – et arrigt, sort bæst – ned for at hente »grandpapa« ved Dampskibsbroen i Skodsborg. Han kom om eftermiddagen sejlende ud fra byen sammen med en del andre forretningsfolk fra egnen.

Iøvrigt gav bedsteforældrene sig ikke videre meget af med os, de havde travlt med de mange gæster og med selv at aflægge besøg hos slægt og venner i nabolaget. Desuden var der i reglen en skare gamle enlige damer, som tilbragte alle deres ferier på »Rolighed« og som skulle underholdes. Jeg mindes ikke, at min bedstefader nogen sinde direkte henvendte ordet til mig. Pigerne i familien interesserede ham ikke, det var kun de to drenge, min broder Alfred, senere professor

Howard Grøn, og min fætter Mulli, senere direktør Mulli Grøn, søn af redaktør George Grøn, der spillede en rolle for ham.

Efter min bedstefaders død boede min bedstemoder og hendes datter i begge de to store huse, omgivet af en hærskare af tjenende ånder. Der var stadigvæk rykind af en masse gæster, og min bedstemoder var navnlig glad, når der var nogen, der ville spille en lille bridge med hende efter middag. Hun var typen på en velopdragen englænderinde – altid ligevægtig og venlig, havde en evne til at skabe fred og harmoni i hjemmet; min bedstefader var ikke nem, han var den tids type på en husherre, hvis ord var lov. Selv sin hustru, som han iøvrigt bar på hænder, måtte bøje sig for hans ønsker, og hun var diplomat nok til at give det udseende af, at han altid fik sin vilje. Hendes sønner tilbad »Mama« og hele vinteren mødte alle 4 sønner hver dag, undtagen søndag, til frokost hos deres moder, Holmens Kanal 10.

Da vi ved min faders udnævnelse til stiftamtmand i Viborg jo ikke havde noget hjem i København, havde vi et andet hjem ved Holmens Kanal nr. 10 og hos »Gramse« og tante Ada, hvor vi altid følte os velkomne og kunne blive så længe vi ville.

Rowland Howard Grøn køber »Rolighed«

Efter min bedstemoders død 1917 købte min fader »Rolighed« og benyttede stede til sommerbeboelse, så længe han var amtmand i Frederiksborg amt. Da han som 70 årig tog sin afsked, flyttede mine forældre dertil og boede der hele året. Det gamle træhus egnede sig ikke til vinterbeboelse, saa min fader bad arkitekt Vig-Nielsen fra Viborg, som han kendte fra sin tid som stiftamtmand dér, om at bygge huset om, men såvidt muligt i lighed med det gamle hus i det ydre, dog fuldt moderne indvendigt. Det blev nok et meget større hus, end mine forældre havde tænkt sig, men fader, som i fuldt mål havde arvet gæstfriheden efter sine forældre, ville have huset så stort, at alle hans børn, svigerbørn og børnebørn kunne bo der ved højtiderne. Huset blev derfor udvidet med en fløj mod vest, som var beregnet

Tjenerskabet på Rolighed, 1902. Fra venstre: Anna, stuepigen gennem 40 år, kusken »mange-Christensen«, frk. Schou, kammerjomfruen gennem mange år, 2. stuepigen, tjeneren, husjomfruen, Nana, der havde været amme for Elli Grøn, derefter nurse for Mulli Grøn – og senere for hans børn. Står med Mulli ved hånden. 3. stuepigen, et ægtepar, der arbejdede i haven og stalden, boede i »Pandekagehuset, hjælpestuepigen, tjenerdrengen Hans.

Kammerherre Rowland Howard Grøn på Rolighed.

til, at børnene kunne tumle sig og larme, så de ikke forstyrrede andre.

Vi børn var alle blevet gift og kom jævnligt på besøg med vore børn. Min mand, kaptajn, senere oberstløjtnant T. E. Ege, var ofte i lejr eller tjenstgørende ved andre regimenter, så min søn Lennart og jeg selv havde et andet hjem på »Rolighed«, når min mand var borte.

Min mor, Ida Howard Grøn

Min moder, Ida Lucinde Henriette født Hansen – af den såkaldte »adelige« familie Hansen, datter af etatsråd Alfred Hansen – havde

Ida Howard Grøn
på Rolighed.

ofte svært ved at få min fader til at forstå, at der nu var noget, der hed søndagsfrihed for personalet. Hele sommeren ville han helst have huset fuldt hver eneste søndag. Skete det, at der kom uventede gæster en søndag, når vi var uden hjælp, gik min moder og jeg ned i køkkenet for at klare middagen. Jeg kan se hende for mig i sin fine kjole, stående ved det kæmpestore komfur og med en sølvgaffel – den var tilfældigvis lige ved hånden – løfte komfurringene. Det var nemlig et rigtigt komfur til brænde og tørv. Men noget sådant tog hun lige så selvfølgeligt som en middag med kongelige gæster. Min moder var

en stor personlighed, og hendes vennekreds strakte sig fra kongefamilien og til en lille forkrøblet person, der gennem mange år kom og stoppede og syede for os. Til trods for min faders protest var denne lille dame indbudt til min moders 60 års fødselsdag og sad til bords med talrige rangspersoner, hvad hun aldrig glemte.

Engang blev min moder frastjålet en meget kostbar ring. Hun indkaldtes til forhør i kriminalretten hos daværende assessor Josva From – den senere retspræsident. Han var en nær ven af min fader, og da han spurgte min moder, om hun havde mistanke til nogen bestemt person (hvad hun havde), sagde hun blot: »Hvis man har råd til at eje smykker, må man også have råd til at miste dem«. Derefter hævede assessor From sagen med et forstående smil.

Da min moder en del år senere og efter min faders død skulle flytte fra »Rolighed«, skete der noget, der var meget karakteristisk for hende. Under oprydningen inden afrejsen fandt man en del gamle fotografier af forlængst afdøde venner af familien. De blev samlede i en stor kurv og sammen med sit barnebarn, min søn Lennart Ege, gik hun ned til en lille sø, der skiller »Rolighed«s park fra Enrum (naboejendommen) medførende den ovenfor omtalte kurv med fotografier. Her tilbragte den gamle dame og den halvvoksne dreng nogle meget fornøjelige timer med at konkurrere om, hvilke af billederne (flere af dem med ramme), der gav det største antal »smut«. Nogle meget store gipsbuster af ukendte gamle herrer blev fra en båd af min moder »druknet« i Øresund. Hun ønskede ikke at se dem blive kørt bort på en skraldevogn.

Min fader var den ideelle vært, altid strålende glad og oplagt, når der var gæster. Han levede i sandhed op til det gamle ordsprog: »Lystig vært gør glad gæst«, og det gjorde sit til, at der altid var en god stemning. Når vi gifte børn var hjemme, fik vi lov til at bede vore venner til middag med efterfølgende dans, og fader svang sig med

Fra venstre: Rowland Howard Grøn, Gerty Ege, Ida Grøn (siddende) med Iben Reventlow, Ada Reventlow, Tage Ege. Siddende foran: Einar Reventlow, Ludvig Reventlow (skudt af tyskerne 1945), Lennart Ege, Johan Otto Reventlow.

iver og glæde i dansen med vore unge veninder. Når det gjaldt gæster eller børnebørnene var der ingenting, der var for godt, men udgiften til f.eks. nye koste til husholdningen kunne sætte ham i dårligt humør.

Da min yngste søster, Ingeborg, var blevet gift med en fætter, godsejer Thomas Westenholz til Matrup i Jylland, tror jeg nok, at mine forældre følte sig ret ensomme i det store hus, det var også efterhånden en byrde for min fader at få hus, park, strand og navnlig bolværket ved stranden holdt vedlige. Min broder, professor Alfred Howard Grøn, overtog derfor ejendommen, men mine forældre beboede den i endnu nogle år. Efter min faders død boede min moder der så alene i kortere tid, men det var for ensomt for hende, navnlig om vinteren, og det var blevet besværligt at få hushjælp til at blive der i vintermånederne. Hun flyttede derfor til København, og min broder solgte i 1934 »Rolighed« til min tante, jægermesterinde Grøn. Hun boede der med sin ældste ugifte datter, Elli Grøn, og »Rolighed« gik efter hendes død i 1949 over til et barnebarn, Clara Stjernsvärd Grøn, der var gift i Sverige og havde en større gård dér. Hun solgte »Rolighed« i 1959 til Fonden af 28. Maj 1948, der udstykkede den gamle frugt- og blomsterhave ud mod Trørødvej i en halv snes villaparceller, men beholdt hovedbygningen med tilhørende park, der indrettedes til kursusejendom for Det konservative Folkeparti.

Alfred Howard Grøn overtager »Rolighed«

Til »Rolighed« hører en familiebegravelse, der ligger ved siden af Vedbæk kirke. Det er et muret kapel, hvor kisterne med de afdøde i familien er hensat. Kapellet er omgivet af jord – ligner udefra en kæmpehøj – og blev af min bedstefader opført ved hans moders død. Der hviler hele slægten, og indtil 1956 blev alle familiemedlemmer bisat der. Min mand, min broder og hans hustru er begravede i det lille anlæg uden om gravhøjen, der bliver her næppe bisat nogen mere, og man må vist se i øjnene, at den dag ikke er så fjern, da det kapel må jævnes med jorden, og kisterne begraves.

Familiebegravelsen i Vedbæk kirke

Bag ved mine forældres kister er der på muren opsat det Revent-

Ada Grøn. Rolighed 1915.

lowske våben og et citat af Kaj Munk. Det er et minde om min søstersøn, greve Ludvig Reventlow, der som frihedskæmper blev henrettet i april 1945 og er begravet i Ryvangen.

Uden for kapellet er opstillet en meget stor og smuk sandstensvase, en gave fra venner og medarbejdere i Frederiksborg amt, som min fader modtog ved sin afsked som amtmand.

På en del af grunden ligger et hus, der er beboet af en opsynsmand, »Kapelhuset« kaldet.

Når jeg ved højtiderne og på mindedage kommer til familiebegravelsen med blomster til mine slægtninge og mindes de mange lykkelige dage på »Rolighed«, både i »Gramsernes« tid og medens mine forældre boede der, må jeg tænke på nogle linier i et digt af Jacob Paulli: »Hvad vil du her, hvor alt er længst forbi?«.

2. VISITTER PÅ STRANDVEJEN

I min barndom og ungdom – jeg er født 1889 – tiden inden den første verdenskrig, var København egentlig som en større provinsby, hvor »man« kendte så at sige alle de mennesker, der tilhørte, hvad man betegnede som »det højere bourgeoisi«, om ikke personligt, så af udseende og omtale. Da en stor del af disse velhavende københavnere havde deres sommervillaer ud ad Strandvejen, hvor mine bedsteforældre på begge sider og senere mine forældre også havde deres sommerboliger, skal jeg forsøge på at gengive noget af det, som jeg husker fra min barndom og ungdom. De mennesker, jeg dengang traf, er nu efterhånden alle døde og i de fleste tilfælde er de store villaer nedrevet eller overgået til andre formål. Med de nuværende forhold, med mangel på tilstrækkelig hushjælp, er der ingen, der kan bebo disse – ofte meget upraktiske – store huse.

Jeg vil begynde i Hellerup, hvor mærkeligt nok, set med nutidens øjne, en del mennesker havde deres sommerboliger. Dengang var Strandvejen en støvet landevej uden biler, og luften var ren og klar. Det første af disse landsteder, som jeg har haft kendskab til, er *»Øregaard«*, nu ejet af Gentofte kommune, men i min moders barndom og ungdom ejet af hendes fader, etatsråd Alfred Hansen og hustru født Gotschalk. Det var en meget stor og smuk ejendom med ca. 100 tdr.

Øregaard

land haver og marker, der gik fra jernbanelinien ned til Øresund og fra Ahlmanns Allé til Tranegårdsvej. En mindre bondegård med heste, kvæg og høns lå mellem haven og banelinien, og modsat Strandvejen lå Strandmarken, hvor »Strandmanden« og hans familie regerede. Han står for mig som en ret bøs og ubehagelig person, vel nok fordi en af hans pligter var at hindre os børn i at gå ud på den lange badebro, hvor badehuset og båden lå, og det var netop disse to attraktioner, der lokkede.

Min bedstefader havde 8 brødre og 3 søstre. De var børn af etatsråd Hans Nicolaj Hansen til Tirsbæk, Nørre Holmegaard, Kokkedal og Øregaard og Emma Eliza Grut fra øen Guernsey. (Senere generationer har antaget Grut som familienavn).

Disse søskende var alle højt begavede, men sære og eksclusive. I folkemunde blev slægten kaldt »de adelige Hansener«, hvorfor ved jeg ikke, muligvis stammede det fra, at de var meget slægtsstolte og at der – trods det at de indbyrdes kunne skændes, så det røg om ørerne på dem – var et stærkt sammenhold mellem dem. Da de tilhørte forskellige politiske partier, gav dette anledning til mange debatter; men tillod en fremmed sig at kritisere nogen af dem, var der et ubrydeligt sammenhold mellem dem. Nogle af brødrene var landstingsmænd, en af dem den velkendte øjenlæge, professor Edmund Grut. Som barn var jeg bange for dem, thi når de skændtes og slog i bordet for hinanden, skulle man helst holde sig væk. Også i min egen generation er der flere originale og talentfulde personer, således Karen Blixen og Piet Hein samt i den yngste generation pianisten Elisabeth Westergaard og hendes fætter Thomas Westenholz, en lovende ung pianist.

Min bedstefader var storkøbmand, ejede selv flere skibe, der sejlede til Østen efter ris og krydderier, og min moder har fortalt mig, at når disse skibe ikke kom til Danmark rettidigt, løb min bedstefader rasende op og ned langs stranden. Han havde også en del store svine-

slagterier og var den første her i landet, der lavede bacon, således som englænderne ville have den. Han kunne ikke få den røget på tilfredsstillende måde i Danmark, hvorfor den efter saltning blev sendt til England og røget der, for atter at vende tilbage hertil.

Alle min bedstefaders søskende havde mange børn. Han selv havde 9 børn, så i min moders barndom og en del af min egen barndom var der stort rykind på Øregaard, bl.a. min moders fætre og kusiner fra Skotland, hvor min bedstefaders søster var gift med en skotsk købmand og reder, Walter Berry i Edinburgh. Vi elskede disse skotske tanter, der havde en sjælden evne til at give sig af med os, og som altid medbragte et skotsk lækkeri »Edinburgh Rocks«. Endnu den dag i dag får jeg af mine kusiner i Skotland af og til en æske af disse, jeg er vistnok en af de eneste voksne, der virkelig kan nyde dem. Min bedstefader mistede sin hustru i en meget ung alder, hans ældste datter, vor elskede tante Jessie, styrede huset for ham og var genial til at finde på morsomme lege. En af dem var at dyppe muskedonnere i petroleum, tænde dem an og i sommeraftenen løbe rundt i havens gange – en forlystelse, som hun senere, da hun efter sin faders død var flyttet til de gamle kavalerboliger i Hørsholm, gentog, så vi om vinteren løb på skøjter på Slotssøen i Hørsholm med tændte muskedonnerfakler til megen undren for naboerne.

Blidah

Når man fra Øregaard går mod nord, ligger der nu den store bebyggelse *Blidah*. I min barndom lå der imidlertid en villa af samme navn, der ejedes af etatsråd Lorenz Frølich. Han, der var en af datidens kendte og værdsatte kunstnere, boede der om sommeren med sin fine og yndige hustru, født Treschow.

Som jævnaldrende med hans to yngste børn kom jeg der af og til, haven var fuld af meget sjældne og sydlandske træer og buske, som han egenhændigt havde gravet op og hjemført. Alt dette er desværre borte nu.

Det næste sted på Strandvejen, hvor jeg som ung er kommet, var

Strandslottet

en stor hvid trævilla i Skovshoved, *Strandslottet* kaldet, vistnok fordi den tidligere var beboet af Baron Blixen-Finecke, der var gift med prinsesse Augusta, en søster til Christian IX's dronning Louise. Da jeg besøgte den, ejedes den af godsejer Victor Hahn til Ravnstrup og hans charmerende tyskfødte frue. Hun lærte aldrig at tale korrekt dansk, en dag sagde hun til mig: »Det er så traurigt, at Victor aldrig fanger noget, når han sitzer og fisker på broen, nu går jeg en dag ud og sætter en *grosse* dorsk på den angel, så bliver han froh.«

Hvidøre

Længere ude mod nord ligger *Hvidøre*, vel næsten for stort og pompøst til at kaldes en sommervilla. I min barndom beboedes det af legationsrådinde Brun, hvis datterdatter var min veninde. Der var dengang en meget yndig strandhave, som desværre senere blev nedlagt for at give plads til Vandstrandvejen. »Hvidøre« blev senere købt af de to kongedøtre, kejserinden af Rusland og dronning Alexandra. Når man kommer ind i hallen, er der en stor trappe, der deler sig i to grene. Det er blevet mig fortalt, at hver af søstrene havde sin »egen« trappe, og at det ikke var velset, om gæsterne brugte den forkerte trappe for at komme ovenpå.

Bella Vista

Over for det nu nedrevne »Bellevue« lå villaen *Bella Vista*. Dets ejer var etatsråd Albeck, hvis datter var gift med en af min faders brødre, jægermester Austin Grøn. De havde to døtre, der var vore jævnaldrende og som boede hos deres bedstefader hele sommeren. Min søster og jeg blev af og til inviteret der, men det var ikke nogen udelt fornøjelse. Vi var nemlig temmelig frit opdragede, og der var en meget streng guvernante hos disse kusiner. Når vi skulle bade, gik hun med os til stranden og med uret i hånden kommanderede hun os op af vandet efter kun 5 minutters badning. Derefter fik vi et stykke ingefær i munden og skulle løbe på stranden, til vi blev varme. Nu er også denne smukke, gamle villa afløst af halvhøj beboelse.

Søholm

I nærheden lå min onkel Marinus' villa *Søholm*. Der boede han om vinteren. Om sommeren var han altid på sin yacht *Fantom*. Han

var ugift og var alt andet end glad, da Bellevuestranden blev lavet, idet folk brugte hans have til affaldsplads. Han fortalte mig, at han en dag havde fundet et gebis mellem sine roser sammen med talrige ølflasker og andet affald.

Hver juledag holdt han en meget fin frokost for slægt og venner. Som børn syntes vi, at det var tidsspilde at tilbringe så mange timer ved et frokostbord, når vi meget hellere ville ud at lege i hans store have; da vi blev voksne, var vi mest spændt på, om der nu igen var 1/2 hummer til hver, for da mine to yngste søskende ikke var særlig begejstrede for denne ret – de ville hellere have haft et stykke med leverpostej, sagde de – lykkedes det i reglen for os at afkøbe dem deres halve hummer for et mindre beløb, som så blev omsat i slik. Efter frokosten – der varede det meste af eftermiddagen – blev der afholdt en julehøjtidelighed. Provst Munck, en af de faste 1. juledagsgæster, læste op af Biblen eller af egen komposition, og en ældre tante satte sig til klaveret, og med rank ryg og mægtig håndkraft dundrede hun de julesalmer, som min onkel havde valgt, og vi havde værs'go *alle* at synge med. Selv min fader, som ikke havde en tone i livet, var tvangsindlagt, og i årenes løb lærte han sandelig også teksten til »Glade jul«. Da min onkel var død, savnede vi virkelig, til vor egen undren, disse julefrokoster og syntes, at det i grunden ikke var rigtig jul uden onkel Marinus' julefest.

Længere mod nord lå der mange store villaer, selv om jeg nok vidste, hvem der boede i dem, var jeg ikke gæst i dem alle. En af dem, hvor jeg kom af og til, da min broder var gode venner med sønnerne, var apoteker Alfred Benzons. Med sin hustru, Hanne, født Bissen – datter af billedhuggeren – og deres 4 kvikke børn boede de der hele sommeren, og *Stokkerup,* som villaen hed, var bygget på det sted, hvor der engang lå en lille landsby af samme navn, som Fr. III lod nedrive, da den lå i vejen for hans jagter. Fru Hanne Benzon var en meget intelligent dame, og i hjemmet kom der mange af tidens

Stokkerup

store kunstnere. Bissen havde lavet en del buster af dem, og jeg husker, hvor de virkede spøgelsesagtige, når man en sommeraften så dem gennem vinduerne i måneskin. Den ældste søn døde meget ung, den anden søn er den kendte storvildtkender og -jæger, dr. Bøje Benzon.

Springforbi

Lidt derfra havde etatsrådinde Blom sin villa *Springforbi.* Måske var det tidens mode, men køn var den ikke, en ubehagelig rødlig farve havde den, og alle vinduer og gavle var af hvidkalket stuk. En af de unge gæster sagde engang til mig, at den mindede om hindbærfromage med flødeskum. Men det var et gæstfrit sted at komme, vi var jævnaldrende med etatsrådindens datterdatter og var med til mange dejlige sommerballer, og jeg mindes navnlig en Sct. Hans aften med måneskin over Øresund og mange store flammende bål langs kysten. Denne villa er forlængst revet ned og erstattet med den store klodsede bygning, *Beaulieu* – nu hjem for folkepensionister.

I naboejendommen – en samling trævillaer på en meget smuk grund – boede kammerherre H. Konow, en elskelig og fin gammel herre, hos hvem jeg har tilbragt mange hyggelige aftener. Ejendommen var bygget af hans bedstefader, der var norsk. Den havde store smukke stuer og rummede en kostbar, stor samling malerier. Kammerherren havde en del år været konsul i Rom og der købt mange af malerierne. Kammerherre Konow var den udsøgte vært, og man fik ikke lov til at gå hjem om aftenen uden at have fået en herlig kop fin te, som kammerherren egenhændigt lavede. »Der hører generationer til, for at kunne lave en virkelig god kop te«, sagde han. Ved kammerherrens død for nogle år siden overtog staten ejendommen og rev bygningerne ned, nu er parken indlemmet i det grønne område, der hører til Dyrehaven.

I Skodsborg, ved foden af den bakke, hvor nu Høje Skodsborg ligger, lå der to store røde villaer, forenet ved en altanbro mellem husene. De ejedes af min moders onkel og tante, grosserer Harald

Udsigt fra Rolighed mod Sundet.

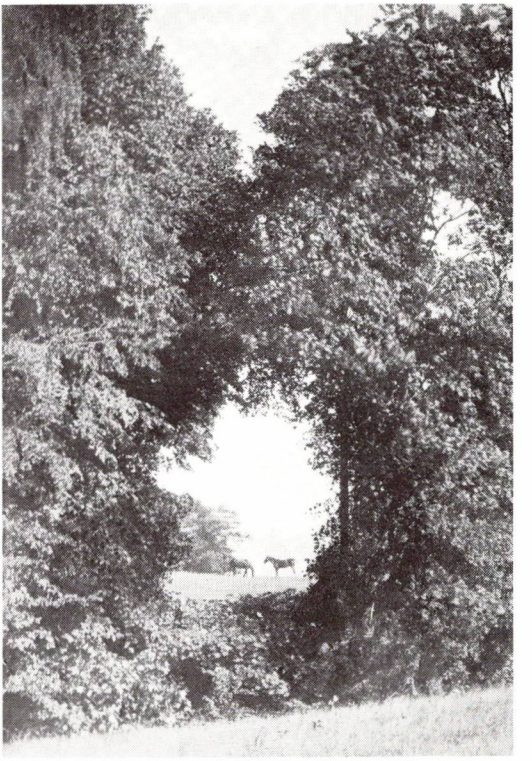

Hansen og hans hustru, født de Jonquieres. Der var om sommeren et mylder af yndige børnebørn, familierne Tegner, Carstensen og Grut. Det var en livlig skare, dog meget velopdragne, når de var gæster hos deres bedstemoder, en fin og yndig gammel dame. Også disse villaer er nu borte.

Oppe på bakken bagved Skodsborg Badehotel havde etatsrådinde

Skovbakken

Holmblad en sommervilla, en slags norsk træhus, *Skovbakken,* hvor hun om sommeren boede sammen med sin yndige datter, Lillan, der senere blev gift med minister Herluf Zahle. Hun var altid sød og venlig over for os små piger, en trofast ven gennem mange år af min faders familie, og står for mig som idealet af datidens unge dame. Hos etatsrådinde Holmblad kom man ikke på besøg, men gjorde »visit«. Med min farmoder har jeg ofte, når jeg om sommeren var gæst på »Rolighed« måttet iføre mig min bedste stads, handsker m.m. og i landaueren køre på visitter hos de familier, mine bedsteforældre omgikkes på egnen. Det burde vel have kedet mig, men det var oplevelser, som jeg sidenhen, når jeg kom i Skodsborg og Vedbæk, var glad for at mindes. Disse store velhavende hjem med de sortklædte stuepiger eller tjenere er noget, som man jo i dag kun ser på teatrene.

Mine bedsteforældres sommerbolig *Rolighed,* senere mine forældres helårshjem, er beskrevet ovenfor, og jeg vil derfor gå videre til naboejendommen *Enrum.* I mine bedsteforældres tid var ejeren greve Danneskjold-Samsøe, der sammen med min bedstefader afgav jord til Vedbæk kirke og kirkegård. Til Enrum hører en meget stor park, i denne står der en sandstenssøjle med en inskription, der fortæller, at den berømte svenske konge Karl XII her personlig hentede sit drikkevand, da han med sin lejr lå i Vedbæk.

Enrum

Grev Danneskjold-Samsøe oplevede en dag da han spadserede i parken – som var åben for alle – og satte sig på en bænk, at to damer vredt sagde til ham: »Dette er vores bænk, her kan De virkelig ikke sidde«. Som den høflige og venlige adelsmand han var, lettede han på hatten og bad dem undskylde. Nu er Enrum, som så mange af de store villaer rekreationshjem, men den smukke park er stadigvæk åben for publikum.

Vedhave

På *Vedhave,* lidt længere sydpå på østsiden af Strandvejen, boede min moders søster, der var gift med kammerherre Jean Tuxen. Min onkel, der var chef for Orlogsværftet og et af de elskeligste menne-

sker, jeg har kendt, havde mange venner i marinen, og ofte skete det, at de store krydsere »Herluf Trolle«, »Olfert Fischer«, kadetskibet »Heimdal« og andre ankrede op ved Vedbæk; så kom officererne på besøg på Vedhave, og familien Tuxen blev inviteret om bord. Da husets datter og jeg var meget nær hinanden i alder og meget gode venner, var jeg ofte gæst der og blev inviteret med. Det var en herlig oplevelse, så meget mere, som der var så mange unge officerer og kadetter til vor underholdning, at vi altid morede os herligt.

Vedbækpynten

Nabo til Vedhave var grosserer Christensen, hvis kæmpestore villa på Vedbæks højeste bakke *Vedbækpynten* blev populært kaldet »Vinduespynten«, da grosserer Rudolph Christensen var indehaver af en meget kendt forretning på Østergade. Der var to meget høje, elegante døtre, en del ældre end vi, men de imponerede os uhyre meget, idet de aldrig færdedes uden for huset uden kæmpestore hatte, handsker og parasoller. Familiens vinterbolig, Frederiksholms Kanal 18, står nu i dag, aldeles som den så ud i 80 og 90. Den blev ved frøknerne Christensens død testamenteret til Nationalmuseet og kan i dag beses af publikum. (Nationalmuseets klunkehjem).

Strandlyst

I Vedbæk lå der mange store villaer, jeg vidste hvem der beboede dem, men har aldrig været inden døre og kan derfor ikke beskrive dem og deres beboere nøjere. Først når man kommer til det sted, hvor Strandvejen krummer sig og går over til at hedde Rungsted, kendte jeg et yndigt gammelt sted. Det var *Strandlyst,* som ligger for enden af en ret ubemærket vej, der går ned til Øresund. Mine forældre lejede det i nogle år af en ældre dame, frøken Busk. Hendes fader havde været præst og må have været noget af en original. I haven var der et utal af mærkværdige ting, som denne gamle præst selv havde lavet. Grotter, kilder, klipper og meget andet. Villaen lå lige ud til vandet på en høj skrænt, og vi elskede at bo der. Da frøken Busk døde, blev den købt af etatsråd Monberg, som sammen med sin hustru og 11

børn boede der i mange år. Min yngste søster, som var en del yngre end os andre, var god veninde af en af Monbergs døtre og blev optaget som barn nr. 12 af denne elskelige og hyggelige familie. Sønnerne, som var fulde af morsomme påfund, havde bl.a. lavet små huse i trætoppene og derfra styrtede de sig, hængende i et tov, ned på jorden, og uforknyt tog min lille søster del i disse løjer. Jeg tror ikke at mine forældre anede noget om det vilde liv, hun førte sammen med de uforknytte monbergske børn.

Smidstrup

Smidstrup har altid virket på mig, som et spøgelsesslot, jeg har een eneste gang været inde i huset, som efter hvad jeg erindrer var meget grimt, omend stort og herskabeligt.

Billeshave

Men lidt længere nordpå boede vore meget gode venner, familien Bille-Brahe. I et stort rødt hus, tilbagetrukket fra vejen boede baron Wilhelm Bille-Brahe med sin meget smukke og sydlandsk udseende baronesse, kaldet af husets venner »Baronesse Gemytlig«. Altid i strålende humør, fuld af planer og underholdning for sine 4 døtre og eneste søn og deres venner. Ved en sommerfest hos familien morede gæsterne sig så godt, at de kom for sent til sidste tog fra Rungsted og alle måtte overnatte. Vi boede den sommer i nærheden og kunne gå hjem, men da vi næste morgen kom over til *Billeshave* fandt vi gæster sovende overalt, de unge piger lå over hele spisestuegulvet og havde det største besvær med at finde deres tøj, som den sene aften inden var lagt hulter til bulter. Men baronesse Bille-Brahe tog det hele med et strålende humør, mens hun var travlt beskæftiget med at smøre store stabler morgenmad.

Piniehøj

Skråt over for denne muntre familie lå grosserer Hasselbalcks stilfulde ejendom. Jeg har i min ungdom kendt de unge i familien, den ene søn, Hugo, blev gift med vor gode veninde, den yndige unge danserinde Grete Ditlevsen, og efter grosserer Hasselbalcks død boede de en tid på *Piniehøj*. Nu er også denne store villa borte, og haven –

Frøken Elli Grøn med gæster på det gamle Rolighed. 1920.

som var Grete Hasselbalcks store glæde – er bebygget med moderne, mindre huse.

Mod vest passerer man en ret uanselig vej, den fører ned til en af de alleryndigste ejendomme på egnen. Da jeg var ung, var ejeren grosserer Alfred Blom. Han og den smukke fru Dora Blom boede der i sommehalvåret med deres to døtre og sønnen, Frans, der blev verdensberømt ved sine studier af mayafolket og boede i Mexico. Ejendommen, nærmest en idyllisk bondegård, lå langt fra Strandvejens larm (som i øvrigt sammenlignet med i dag ikke var noget at tale om) og jorderne gik helt ned til jernbanelinien – der er nu golfbane på markerne.

Det nye Rolighed.

Sømandshvile

Til *Sømandshvile* hørte en meget smuk have, jeg tror ikke, at jeg andre steder har set så mange og så rigt blomstrende roser, som der var i den store have. I modsætning til så mange andre Strandvejsvillaer, som nærmest var møblerede ligesom bylejlighederne, var her lyse møbler og lette prikkede molsgardiner, noget ret usædvanligt i min ungdom.

Rungstedlund

Nu har jeg kun tilbage at beskrive *Rungstedlund*. Mange andre har på forskellig måde beskrevet denne ejendom, hvor min slægtning, baronesse Karen Blixen, med forfatternavnet Isak Dinesen, til-

bragte sine sidste leveår. Jeg vil kun mindes, at vi i min ungdom fandt, det var en meget stor ære og glæde at være gæst der i huset. Min moders kusine, fru Dinesen, opdrog sine 3 døtre og 2 sønner efter sin egen ungdoms principper, stærkt støttet af sin moder, den imposante etatsrådinde Mary Westenholz og sin søster, frøken Bess Westenholz. Da min tante blev enke i en meget ung alder, mente disse to viljestærke damer, at hun ikke kunne være alene om det store ansvar at opdrage de 5 børn. Moster Bess blev iøvrigt landskendt ved i august 1909 at gå ind i Folketinget, tage klokken fra formanden og med høj røst bogstavelig talt skælde medlemmerne ud for deres mangel på forsvarsvilje, så de faktisk ikke turde røre en hånd for at smide hende ud.

De tre døtre på Rungstedlund var alle kunstnerisk begavede, man kedede sig ikke i deres selskab, de lavede om sommeren natlige cykleture til bl.a. Høje Sandbjerg og havde pandekager med, som vi nød samtidig med at vi betragtede fuldmånen. Da vi atter kom tilbage til Rungsted, havde deres moder og »Malla«, deres trofaste hushjælp, lavet morgenbord i haven, og der sad vi og så solen stå op over Øresund – en uforglemmelig oplevelse.

En anden oplevelse vi fik del i, var en sommerfest, min tante lavede for norske studentersangere med middag og bal ved stranden. Nu er de tre talentfulde døtre borte, kun de to sønner er tilbage, den ældste deltog i første verdenskrig og blev hædret med Victoriakorset, som næsten aldrig uddeles til udlændinge. Den eneste dansker, der fik det, foruden min fætter, var Anders Lassen, og desværre først efter sin død i sidste verdenskrig.

Når jeg ser tilbage på de mange dejlige sommerdage, som jeg har tilbragt hos slægt og venner i deres sommerboliger, kan det ikke andet end berøre mig dybt, når jeg nu kører ad samme Strandvej og ser den meget store forandring, der er sket – og desværre ikke alt til det bedre.

STAMTAVLE OVER SLÆGTEN GRØN

Våben:
Skjoldet tværdelt af (mindre) guld og (større) blåt; i første felt to jævnsidesstillede røde roser; i andet felt en vagtsom sølv-trane med en guld-kugle i højre klo. (Skjoldet er forsynet med en sølv-bort, beslået med runde guld-nagler). Hjælmmærke: Tre guld-aks. Hjælmklæde: Indvendig guld, udvendig blåt. Devise: Suum quique (enhver sit).

Første slægtled:
1: Andreas Hansen, farver, brygger og kirkeværge, de fattiges forsørger. d. 28. maj 1752 i Holstebro. Gift med Dorothea Linde *Grøn*, f. 1688, d. marts 1764. Datter af sognepræst i Nørre Felding, Laurits *Grøn* og Zidsel Knudsdatter. Børn andet slægtled, 2-8.

Andet slægtled:
2a: Hans *Grøn*. f. 1715 i Holstebro. d. 1768.
3b: Ane Margrethe *Grøn*, f. 1716 i Holstebro, d. 1782. Gift med godsejer Jens Henrich Brasch til Lindtorp.
4c: Godtfred *Grøn*. f. 1720 i Holstebro, farver, brygger og kirkeværge i Holstebro, gift med Ane Lang. Børn tredie slægtled 9-14.
5d: Rudolp Henrich *Grøn*. f. 1723 i Holstebro. Underfoged i København, brygger justitsråd. d. juni 1789. Gift 1. gang med Anna Margrethe Galschiøtt, f. 1725, d. 1765. Datter af underfoged i København Jens Galschiøtt og Walborg Raff. Gift 2. gang med Anna Elisabeth Schønheyder, datter af kirurg Franciscus Gottlieb og Mette Mossin. Børn af 1. ægteskab: tredie slægtled 15-23.
6e: Martinus *Grøn*. f. 1725 i Holstebro, d. samme år.
7f: Niels Ibsen *Grøn*. f. 1729 i Holstebro. d. samme år.
8g: Gertrud Kirstine *Grøn*. f. 1732 i Holstebro. d. 1762. Gift med proprietær Mads Opitius til Lergrav.

Tredie slægtled:
Farver og brygger samt kirkeværge Godtfred Grøns børn med Ane Lang:
9a: Andreas Hansen *Grøn*. f. 1756 i Holstebro. Cand. jur., prokurator for alle over- og underretter i Nørrejylland, senere landvæsenskommissær i Lundenæs og Bøvling amter. Kammerråd, byskriver i Holstebro samt herredsskriver i Hjerm og Ginding Herreder. Branddirektør. d. januar 1818.

10b: Jørgen *Grøn.*
11c: Niels Land *Grøn.* f. 1759, d. 1768.
12d: Sophie Dorothea *Grøn,* f. 1761 i Holstebro, d. 1811. Gift med sognepræst i Holstebro, Simon Groth.
13e: Gertrud Kirstine *Grøn.* f. 1763 i Holstebro, d. 1829. Gift med byfoged i Holstebro, herredsfoged i Hjerm og Ginding herreder, justitsråd Jørgen Tranberg til Bækmark.
14f: Datter, f. og d. 1768.

Underfoged, brygger og justitsråd Rudolph Henrich Grøns børn med Anna Margrethe Galschiøtt:
15a: Dorothea *Grøn.* f. 1747 i København, d. sammesteds 1800. Gift med brygger, medlem af »De treogtyve Mænd«, samt notarius i København, Peder Falch.
16b: Walborg *Grøn.*
17c: Jens Andreas *Grøn,* f. 1748 i København, d. 1755.
18d: Hans *Grøn,* f. 1752 i København.
19e: Hans *Grøn,* f. 1754 i København.
20f: Margrethe *Grøn,* f. 1755 i København, d. 1808, gift med kancellisekretær, senere rådmand i København Herman Henrich Lange.
21g: Jens Andreas *Grøn.* f. 1757 i København, kopist i Trankebar med prædikat af fuldmægtig, regimentskvartermester, materialforvalter og kasserer i Vestjydske Landvæsensregiment. Gift med Else Marie Nordborg, f. 1774, d. 1812 i København. Børn fjerde slægtled 24-28.
22h: Rudolph Henrich *Grøn.* f. 1759 i København, d. januar 1761.
23i: Rudolph Henrich *Grøn.* f. 1762 i København, d. 1785.

Fjerde slægtled:
Kaptajn Jens Andreas Grøns børn med Else Marie Nordborg:
24a: Andreas Nicolaj *Grøn.* f. 1794. d. samme år.
25b: Peder August *Grøn.* f. 1796.
26c: Jørgen Tranberg *Grøn.* f. 1798 i København, handelsbetjent i handelshuset M. E. *Grøn.* d. juni 1865.
27d: Marinus Emanuel *Grøn.* f. 16. oktober 1799 i Holstebro, grundlagde 1825 en manufakturforretning på hjørnet af Østergade og Købmagergade i København. 1839 opgav han detailforretningen, fik samme år borgerskab som grosserer, oprettede handelshuset M. E. Grøn i ejendommen Holmens Kanal 260 (senere 10). Optog 1852 sønnen som associé, hvorefter handelshusets navn ændredes til *M. E. Grøn*

Ludvig Tønnes og Ada Grøns guldbryllup, Rolighed. 14.8.1902.
Fra venstre, siddende: Wanda Grøn, frøken Lausen, Alfred Grøn, Grandmama, Grandpapa med Ingeborg Grøn, Gerty Grøn.
Fra venstre, stående: Jægermesterinde Grøn, Elli Grøn, frk. Ada Grøn, kammerherre Howard Grøn, jægermester Grøn, kammerherreinde Howard Grøn, kammerherre Krogh, kammerherreinde Krogh, grosserer Marinus Grøn.

& Søn. Oprettede 1856 filial i Manchester, 1860 stifter af M. E. Grøn og hustrus friboliger Slotsgade 32 og Solitudevej 5 og 7. 1863 overflyttedes handelshuset til Holmens Kanal 7, som var opført til dette formål. 1867 æresmedlem af manufakturforeningen. 1868 stifter af M. E. Grøn og hustrus familielegat. d. 19. februar 1872. Gift med Caroline Michelsen, f. 13. marts 1800, d. 15. januar 1882. Datter af lærredshandler Tønnes Michelsen og Susanne Knop. Børn: femte slægtled 28-29.

Femte slægtled:
Marinus Emanuel Grøn og Caroline Michelsens børn:
28a: Emma Susanne Marie *Grøn*. f. 10. maj 1826, d. 1838.
29b:Ludvig Tønnes *Grøn*. f. 14. august 1827 i København, associé i handelshuset M. E. Grøn & Søn. 1862 medstifter af frihandelsforeningen. 1865 eneindehaver af handelshuset, medlem af Grosserersocietetets komité. Medlem af Sø- og Handelsretten. 1869 delegeret ved udstillingen i Amsterdam. 1871 ejer af Randbøldals Klædefabrik. 1872 formand for komiteen til opførelse af Industriudstillingsbygningen i København, formand for tekstilafdelingens bedømmelsesudvalg, meddommer ved udstillingen i Wien. 1873 medstifter af Københavns Handelsbank, medstifter af Dansk Røde Kors, medlem af børsudvalget og frilagerkommissionen. 1881 ejer af Haanes Dampvæveri. 1882 filial i Dundee. Medlem af den af justitsministeriet nedsatte kommission til stempling af ædle metaller. 1887 udvidedes M. E. Grøn og hustrus friboliger. 1888 medlem af komiteen for Den nordiske Udstilling i København, oprettede 1891 Det grønske Fideikommis. Desuden stifter af M. E. Grøn & Søns legat for købstæder og handelspladser i de danske provinser under bestyrelse af indenrigsministeriet. Oprettede 1901 L. I. Grøn og hustrus familielegat og fideikommisser. Skænkede samme år ejendommen »Roskildehvile« med tilliggende til »Foreningen til forsømte Børns Frelse« samt udvidede M. E. Grøn og hustrus familielegat. Stifter af L. I. Grøn og hustrus mindelegat under bestyrelse af Sjællands stiftsøvrighed og Søllerød sogneråd. Endvidere samme år L. I. Grøn og hustrus legat under Dansk Røde Kors. Æresmedlem af samme. (K) (D.M.) (B.I.L.5) (F.Æ.L.4) (I.M. og L 5) (P.V.V.3) (Øj.K.R.3). d. den 27. sept. 1910 i København. Gift med Ada Curtois. f. 19. august 1830 på Whitham House, Lincolnshire. d. 4. maj 1917. Datter af Peregrine H. Samuel Curtois og Rachel Thaer. Børn: sjette slægtled 30-36.

Sjette slægtled:
Grosserer Ludvig Tønnes Grøns børn med Ada Curtois:
30a: Marinus Curtois *Grøn*. f. juli 1853 i England, d. 25. juli samme år.

31b: Marinus Oscar Curtois *Grøn.* f. 19. oktober 1854. Cand.phil. Købmandsuddannelse i England og Frankrig. 1870 Associé i handelshuset M. E. Grøn & Søn. Direktør for Randbøldals Klædefabrik samt 1923 direktør for M. E. Grøn & Søn. d. 13. marts 1939.
32c: Ada Louisa *Grøn.* f. 3. december 1855 i København. d. 8. oktober 1929.
33d: Austin Nordborg *Grøn.* f. 27. juli 1857 i Vedbæk. Ejer af Strårup, senere af Høveltegaard. Direktør for forsikringsselskabet »Skandinavia« og A. N. Grøn og Witzske. Jægermester. Gift med Charlott Sophie Albeck, datter af etatsråd Hans Staal Albeck og Jacobine Marie Sophie Holm, d. 28. juni 1949. Børn: syvende slægtled 37-38.
34e: Harry Rowland Howard *Grøn.* f. 26. februar 1861 i København. Cand.jur. Birkefuldmægtig på Frederiksberg, senere sagførerfuldmægtig, assistent i indenrigsministeriet, fuldmægtig, ekspeditionssekretær og kontorchef i ministeriet for offentlige arbejder. 1911 stiftsamtmand i Viborg. Æresmedlem af Viborg juridiske Forening samt af Det danske Hedeselskab. 1921 amtmand for Frederiksborg amt. Formand for repræsentantskabet for Hillerød-Frederiksværkbanen. Formand for tilsynsrådet for Frederiksborg Amts Spare- og Laaneforening. Kammerherre, (KI) (D.M.) (M.G.R.3), d. 1. november 1934 i Skodsborg, begravet i den grønske familiebegravelse ved Vedbæk kirke. Gift med Ida Lucinde Henriette Hansen, f. 9. august 1864 i København. Datter af grosserer, konsul og etatsråd Alfred Peter Hansen og Emmy Gottschalck. d. 24. november 1937. Børn: syvende slægtled 39-43.
35f: Ludvig George Curtois *Grøn.* f. 16. november 1864 i København. Indehaver af Reitzels Forlag, redaktør og udgiver af ugebladet »Hver 8. Dag«, senere journalistisk virksomhed i udlandet. d. 10. februar 1923 i Menton. Gift med Beatrice Susanne Henriette Comtesse van Bylandt, f. 10. februar 1876 i Potsdam, datter af Ernest Peter Greve van Bylandt og Anna Cathrine van Cruys. d. februar 1917. Børn: syvende slægtled 44.
36g: Harald Curtois *Grøn.* f. juni 1868, d. oktober samme år.

Syvende slægtled:
Jægermester, direktør Austin Nordborg Grøns børn med Charlotte Sophie Albeck:
37a: Elli Charlott *Grøn.* f. 13. juni 1885. d. marts 1970.
38b: Wanda Marie Curtois *Grøn.* f. 13 oktober 1887 i København. Faglærerinde i historie, indehaver af firmaet C. H. Mønster & Søn. Næstformand for Arkæologisk Samfund for Køge og Omegn. d. 1972 på Jordberga (Skåne). Gift 1. gang med generalkonsul Carl Harald Arntzen, f. oktober 1877, d. november 1923. Gift 2.

gang med kammerherre, godsejer til Jordberga (Skåne) Gustav Jonas Stjernswärd. f. juni 1882 på Vittskøvla, d. januar 1939 på Billesborg.

Kammerherre Harry Rowland Howard Grøns børn med Ida Lucinde Henriette Hansen:
39a: Gerty Margrethe Howard Grøn, f. 13. december 1889 i København. (D.R.K. hæderstegn) (Belgisk Kroneorden) (Croix Rouge de Belgique) (Reconnaissance N. W. O. S.) Medlem af Lotterådet for Danmarks Lottekorps. Gift med oberstløjtnant Tage Einar Ege. f. 16. juli 1885, d. 2. april 1956. (R.) (D.B.M.) (H.T.H.) (C. M.M.) (M.T.K.H.R.) (Legion d'Honneur) (Dansk Røde Kors hæderstegn) (Croix Rouge de Belgique) (Svensk Røde Kors hæderstegn).
40b: Ada Jessie Howard *Grøn*, f. 24. august 1891 i København. Gift med kaptajn, forpagter af Rudbjerggaard, greve Otto Carl Ferdinand Reventlow. f. 14. december 1887. d. 2. marts 1929.
41c: Marinus Alfred Howard *Grøn*. f .24. december 1893 i København. d. 3. marts 1895.
42d: Alfred Rowland Howard *Grøn*. f. 23. december 1894 i København, d. 12. februar 1967. Cand.phil. Forstkandidat, assistent ved Dansk Skovforening, assistent ved Landbohøjskolen, skovrider ved Sorø Akademi 1926. Rockefellerstipendiat. 1930 professor ved Landbohøjskolen, 1931 dr.polit. (Disputats: Den almindelige skovøkonomis teori), 1933 medlem af bestyrelsen for Centralforeningen af Lærere ved Universitetet, 1937 medlem af Akademiet for de tekniske Videnskaber, 1941 medlem af bestyrelsen for Dansk Skovforening, 1944 medlem af bestyrelsen for den forstlige forsøgskommission, 1946-50 præsident for Nordisk Skovunion, 1947 Svenska Skogvårdsforenings fortjenstmedalje, 1948 Norsk Forstmannsforenings fortjenstmedalje, 1949 medlem af Kungl. Lantbruks Akademien i Stockholm, 1950 æresmedlem af Det Nordiska Skogselskab. (R.) (D.M.) (Fi.L.2) (S.N.2) (N.St.2) (N.St.O.2). Gift med Emmy Louise Thielsen, f. 10. juli 1895 i Charlottenlund, datter af frihavnsdirektør Ewald Thielsen og Olga Plenge. d. 1. oktober 1970.
43e: Ingeborg Marie Howard *Grøn*. f. 5. juli 1898 i København, d. 1. maj 1970 i Brædstrup. Gift med løjtnant, godsejer Thomas Eiler Westenholz til Matrup. f. 8. juli 1891 på Matrup, d. 7. marts 1963 sammesteds.

Redaktør Ludvig George Curtois Grøns barn med Beatrice Susanna Henriette, Comtesse van Bylandt:
44a: Ludvig (Mulli) Ernst George Bylandt *Grøn*. f. 24. april 1899 i København. Direktør for A/S Mulli Grøn & Co. Gift med Dagny Falbe-Hansen, f. 11. januar

Det gamle Rolighed.
Hovedindgang – mod vest.

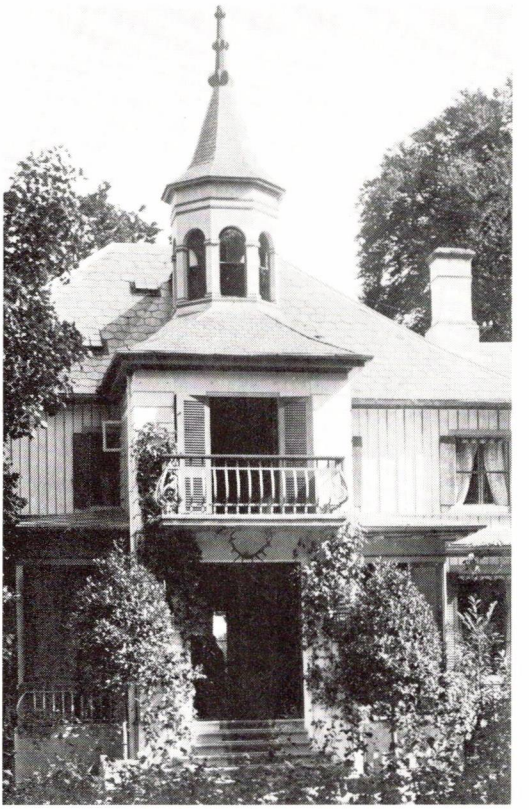

1929 i Vedbæk, datter af overretssagfører Viggo Falbe-Hansen og Oline Larsen. Børn: ottende slægtled 47-48.

Ottende slægtled:
Professor Alfred Rowland Howard Grøns børn med Louise Thielsen:
45a: Ida Marianne Howard *Grøn.* f. 5. februar 1921 i Søllerød. Gift 1. gang med

forstkandidat Johan Ernst Allan Heilmann, f. 1. juni 1918 i Kregme. Ægteskabet opløst, gift 2. gang med skovrider Erik Jørgensen Christiansen, f. 9. oktober 1917 i København.
46b: Jens Tønnes Howard *Grøn*, f. 3. maj 1922 i København. Indehaver af det grønske Fideikommis Randbøldal, gift med Kirsten Helwig Roepstorff, f. 6. juli 1921 i København, datter af grosserer Heinrich Roepstorff og Dagny Eleonora Hummel-Jensen. Børn: niende slægtled 49-51.
Direktør Ludvig (Mulli) Ernest Bylandt Grøns børn med Dagny Falbe-Hansen:
47a: Merete Bylandt *Grøn*, f. 27. januar 1932 i København, gift 1955 med direktør, civilingeniør Urban Wehtje.
48b: Allan George Bylandt *Grøn*, f. 14. februar 1937 i København. Direktør for Den danske Butik i Paris.

Niende slægtled:
Afdelingschef Jens Tønnes Howard Grøns børn med Kirsten Helwig Roepstorff:
49a: Ida Dagny Howard *Grøn*, f. 15. juli 1949 i København.
50b: Jens Andreas Howard *Grøn*, f. 10. april 1951 i Lyngby.
51c: Dorthea Linde Howard *Grøn*, f. 10. april 1951 i Lyngby.

Skovlyst i Holte

Af Fritz Alten

Blandt Søllerøds mange gamle land- og lyststeder indtager Skovlyst, nu Geelsgaard, tilhørende Samfundet og Hjemmet for Vanføre, en særstilling både ved sin historie og ved sin beliggenhed lige på grænsen mellem Søllerød og Lyngby sogne.

I 1847 frasolgte dyrlæge Schmidt, Holmegaarden i Virum, hvis jorder stødte op mod Geels Skov, en parcel, nr. 3b, til værtshusholder H. Rasmussen. Parcellens vestlige side lå langs Kongevejen mod Holte. H. Rasmussen afstod 1849 ejendommen til klædefabrikør J. C. Modeweg, Brede Klædefabrik.

J. C. Modeweg

Fabrikør Modeweg havde da sat i gang et par andre virksomheder i Søllerød sogn, nemlig Ørholm-Nymølle Papirfabrik i 1837 sammen med islandsk købmand J. G. Gudmann og svigersønnen, løjtnant C. J. Smidt og i 1842, sammen med sønnen, J. E. Modeweg og en anden svigersøn, sekretær P. N. Carlsen, grundlagt klædefabrikken Stampen i Jægersborg Dyrehave. Hertil kom nu Skovlyst, som han erhvervede for 5.132 rigsdaler og hvori installeredes for 984 rigsdaler maskiner til klædefabrikation. Til leder af denne udså han Julius Vilhelm Bock (1819-1886). Bock var søn af urtekræmmer J. C. Bock, hvis butik dreves i Modewegs ejendom i København, og var en broder til fru Modeweg. Nevøen ansattes omkring 1834 på Brede Fabrik. Her arbejdede han sig op fra skriver til assistent, siden til bestyrer (teknisk leder).

Skovlyst bestod i 1850 af en 8-fags, stråtækt bindingsværksbygning, som forlængedes mod nord og hvori anbragtes nogle karte- og spindemaskiner. Som drivkraft anvendtes en hestegang med akseltrans-

mission. Sammen med et tørrehus, økonomibygning, stald m.m. dannedes et hyggeligt gårdsrum med brøndpumpe i midten. I den tilstødende have var et lysthus.

Julius Bock

Efter J. C. Modewegs død 1849 overtoges virksomhederne af sønnen, J. E. Modeweg, der i 1851 solgte Skovlyst fabrik til sin fætter, Julius Bock. Bock forøgede fabrikhuset med endnu en etage, rummende et væveri og 8 vævestole.

For året 1855 viser brandforsikringsarkivalierne en afgørende udvikling af fabrikken: En 6 hk dampmaskine med kedel indlægges og et farveri opføres vest for fabrikgården ud mod den lille dam ved Kongevejen, som byggemateriale var benyttet stampet lerjord til væggene, en dengang hyppigt anvendt byggemåde til fabriks- og landbrugshuse. Som noget ret nyt var taget tækket med tagpap. Endvidere fandtes i fabrikkens tagetage ruemaskiner til den afsluttende behandling af klædet. Overalt var akselledninger og varmerør af jern.

Om produktionen oplyses, at den i det nævnte år var 13.000 alen klæde, fremstillet af 28 faste arbejdere.

Gennem folketællingen 1855 ses vedrørende Skovlysts beboere følgende:

Julius Bock, klædefabrikør, 35 år, ugift.
Eduard Bock, fabrikbestyrer, 38 år, ugift.
Sophie Bock, husbestyrerinde, 31 år, ugift.

Fabrikken har åbenbart været et familieforetagende!

En af spinderne, H. P. Duckwaiter, havde været ansat både på Stampen og Brede og endte sine dage som plejefar på det af J. E. Modeweg og hustru oprettede børneplejehjem, Brede Asyl ved Fuglevad.

Skovlyst o. år 1900.

Desværre aflægger de nævnte brandforsikringsarkivalia kort tid efter samme år et højst sørgeligt vidnesbyrd:

Branden 1855

»Den 3. april foretoges taksation over klædefabrikant J. W. Bocks ejendom Skovlyst, som befandtes totalt afbrændt med undtagelse af farveriet og lysthuset i haven«. Ejendommen havde været utilstrækkeligt forsikret, navnlig i betragtning af de let antændelige stråtage, der, vel af omkostningshensyn, var lagt på de fleste af bygningerne.

Året efter, i oktober 1856, meldes Skovlyst fuldt genopført efter branden, dog i betydelig forandret skikkelse:

Genopførelsen af Skovlyst 1856

»En hovedbygning, med gavle i syd-nord, i 2 etager. Over hvert endeparti en eenetages tårnbygning. Taget af skifer, bygningens mål 34×16 alen, grundmuret, i vestre side en jerntrappe ind til en entre i stuen, hvori er opstillet en 6 hk højtryks dampmaskine. Endvidere 4 værelser med køkken. Fra entreen en trappe til 1. sal, her er et stort fabriksrum samt en gang med trappe til loftet og tårnene, hver med eet værelse.«

Denne beskrivelse svarer ganske nøje til den nuværende administratorbolig ved Vanførehjemmet på Geelsgaard, hvis opførelsesår herved er dokumenteret. Arkitekturhistorisk er huset interessant som en af de få repræsentanter for senklassicismen i Københavns omegn, således som den udformedes af arkitekter som G. F. Hetch, N. S. Nebelong m.fl. efter forbilleder af den store tyske arkitekt K. F. Schinkel: Tårnagtige endefremspring med små pilastre om de øverste vinduer, der er ganske små som kontrast til vinduerne i bygningens øvrige etager, rækker af høje, ens lysåbninger med flade fordækninger over, magert og sirligt.

Lyststed 1858

I 1858 er ethvert spor af fabriksvirksomhed borte, ejendommen er nu helt omdannet til lyststed, en staldbygning er opført mod nord, og i 1860 står kammerråd Emil Jonas anført som ejer. Huset uforandret. Fabrikant Bock opgav sin selvstændige virksomhed og vendte tilbage til Brede Klædefabrik, ansattes som fabrikbestyrer hos J. E.

Kammerråd Emil Jonas.
(1824-1912).

Modeweg, i hvilken stilling han forblev efter dennes død i 1869 og indtil fru Anna Modeweg i 1872 solgte Brede til grosserer Wm. Salomonsen og grosserer C. Albeck. Bock blev sammen med de to sidste anparthaver i fabrikken, men trak sig ud af det i 1875 efter at være

flyttet til Odense, hvor han i 1874 fik borgerskab som maskinvæver, i hvilken egenskab han drev en trikotagefabrik til sin død 1886.

Emil Jonas

Emil Jonas (1824-1912) var journalist ved Flensburger Zeitung og »Dannevirke«, begge dansksindede blade i Sydslesvig i 1840'erne. 1852-1854 ansattes han ved udenrigsministeriet i København, der anvendte ham til ved rejser i Tyskland at påvirke den tyske presse i danskvenlig retning, dog vist uden synderligt resultat. Han knyttede kontakt med kong Frederik VII, blev en slags sekretær, i hvilken egenskab han søgte at skabe sympati for grevinde Danner, som det viste sig, uden held. Efter kongens død 1863 tog han ophold i Berlin og virkede her til sidst som oversætter af nordisk litteratur, således H. C. Andersen, Ibsen og Bjørnson.

Chr. Frankenau

Fra 1866 ejedes Skovlyst af proprietær Chr. Frankenau. Han stammede fra en bekendt slægt af læger og videnskabsmænd, indvandret fra Tyskland i det 18. årh., heriblandt den fra den rahbekske kreds på Bakkehuset kendte Carl Frankenau, professor og viseforfatter. Chr. Frankenau havde 5 børn, hvoraf kun den yngste, datteren Louise, nåede den voksne alder. Efter moderens død 1884 overtog frøken Frankenau Skovlyst. Den nye ejer var uden kendskab til landbrug og måtte derfor ansætte en forvalter til at forestå gårdens drift. Valget faldt på snedker Ludvig Hansen fra Tårbæk, en halvbroder til frøken Frankenau. På dette tidspunkt, sommeren 1888, lejede forfatteren August Strindberg sig ind på gården, hvor han stiftede bekendtskab med dens ejendommelige og noget uordentlige beboere. De lidet behagelige indtryk, han her modtog, udmøntedes i novellen »Tschandala«, der særdeles detailleret skildrer en række dels komiske, dels dramatiske begivenheder under hans ophold på stedet.

Ludvig Hansen

August Strindberg

Ejendommens økonomi stod på svage fødder, så terminsydelserne ikke overholdtes, og i 1890 måtte den overtages af en af kreditorerne, justitsråd Chr. Lembcke, stifteren af Foreningen til Dyrenes Beskyttelse. Lembcke ændrede ejendommens navn til Geelsgaard og solgte

Chr. Lembcke

Etatsråd J. Chr. Lembcke. (1833-1907).

den til fru fabrikant Hasselbalch i 1902, der i 1909 overdrog den til sin ægtefælle, berider C. Lørup.

Senere ejere

De sidste besiddere inden Samfundet og Hjemmet for Vanføre's overtagelse i 1945 var: Hofjægermesterinde Julie de Neergaard (1915-1933), frøken E. M. Petersen (1934-1935) og ingeniør V. B. Fogtmann. Under denne sidste ejer fandt en grænseregulering sted mellem Søllerød og Lyngby-Tårbæk kommuner i 1942/43, hvorved Geelsgaard overførtes til Lyngby.

Kilder og henvisninger:

J. C. Modewegs kopibog 1831-1872. Brede.
Brandtaksationsprotokoller Sokkelund Hrd. 1843-1872. Landsarkivet for Sjælland.
Skøde & panteprotokoller Københavns Amt 1840-1872. Landsarkivet for Sjælland.
Folketællinger 1855. Rigsarkivet.
Bj. Carlsen: Slægten Bock. Manuskript.
C. & Elise Bock: Livserindringer 1816-1853. Manuskript.
Odense Raadstueprotokol 1861-1879. Landsarkivet for Fyn.
Odense Købstads Borgerskabsprotokoller 1847-1887. Landsarkivet for Fyn.
Odense Byfogedarkivs Skifteprotokoller 1885-1888. Landsarkivet for Fyn.
Søllerød og Lyngby kommuners arkiver.

Harry Jacobsen: Digteren og Fantasten. 1945.
Trap: Danmark 1858.

Erindring og udforskning

Spredte kommentarer til mit arbejde med *Søllerød, som det var engang*

Af Gunnar Sandfeld

»Vor barndom er blevet en indre verden, og når vi passerer de steder, der engang gav den liv, er der ingen mere, der ser, hvad *vore* øjne kan se«, skriver en af forfatterne i erindringssamlingen »Danske Hjem ved Århundredskiftet« (1. del). Det er ord, som også jeg må sande, hver gang jeg kommer hjem til Holteegnen.

Stemnings-indtryk udløser erindrings-billeder

Men ser jeg solen glitre i nyudsprungne bøgevifter i Rydhave skov herovre, hvor jeg nu hører hjemme, eller lytter jeg til suset i grantoppene ude i Klosterhede Plantage – ja, så kan jeg pludselig på en mærkelig måde føle mig ført hjem i barndommens Geels skov.

Når en flue sejler vedholdende rundt i min stue i tummelumske ottetaller, kan jeg for et øjeblik glide helt bort fra nuet og det arbejde, jeg er i færd med, og i stedet befinde mig i dagligstuen derhjemme på Skovridergårdsvej i en ganske bestemt situation en varm solskinsdag 1916; fuglekvidder fra haven og fjerne barnestemmer, fjern vognrumlen fra Kongevejen og fjern hønsekaglen fra genboens hønsegård blander sig med fluens summen, og med mellemrum klirrer min mors tunge skræddersaks mod symaskinens »marmorplade« derude i den lukkede veranda.

Og når musvitten ude i min have *her* for alvor tager fat på sit energiske og forårskåde savfileri, kan også den stemning udløse et ind-

kapslet minde: Jeg kommer gående fra skole en forårsdag i 1917 over grøften og det sammenfaldne havegærde nede ved skoven og op gennem baghaven; der er frydefuld forårsstemning i luften, alle vinduer i spisestuen er smækket op, mor tumler med en trappestige derinde, og fru Hansens spritvædede pudseklud hviner omkap med musvitterne, idet den farer rundt på ruderne. Jeg føler trang til at digte. Stort fornemmedes det inden i mig, mens jeg gik i skoven. Men her inde i den solbagte veranda vil ordene ligesom ikke rigtig svare dertil. Et digt skal jo have så mange sære og vanskelige ord, véd jeg, og altid have dem stillet så mærkeligt forkert op: »Pønsende han gik og snitted, fingernem med lyst til sang«, »for ringe, om med guld tilredt« – helt ubegribeligt, men forunderlig dragende alligevel. Alt, hvad jeg selv forsøger på, bliver dog kun til det bare vrøvl.

Afstanden blændværk for et øjeblik

Det er egentlig ganske mærkeligt sådan pludselig at blive 8-9 år gammel igen. Forfatteren J. Anker-Larsen, som kendte fænomenet i endnu højere grad end jeg og kredsede om det i flere af sine bøger, har udtrykt det således et sted: »Det er næsten, som om det slet ikke er erindring, men en væren. Afstanden har et øjeblik erklæret sig for blændværk, rummet og tiden skrumpet sig ind«.

Hertil vil mange sikkert sige, at det begriber de ikke noget af. Der er endda dem, der vil påstå, at deres første 8-10 år ligger i fuldstændig mørke; de har overhovedet ingen erindringer, siger de. Men det kan *jeg* slet ikke begribe noget af. Jeg har klare erindringer i mængder allerede fra 3 års alderen samt et par uklare og en enkelt helt klar fra 2 års alderen, og jeg kan – vel at mærke – dokumentere, at de virkelig *er* fra henholdsvis 1911 og 1910.

Erindringsevnens forudsætninger

Forudsætningerne for en sådan erindringsstyrke vil jeg bestemt mene må være: 1. en stærk følsomhed og indtryksmodtagelighed, 2. en skarp iagttagelsesevne og 3. en intens oplevelses- og indlevelsesevne. Utallige mennesker ejer disse forudsætninger, og derfor findes der også så mange storartede erindringsbøger. Men der er én ting,

som næsten altid slår mig under læsningen: kronologien mangler. Tag f.eks. Edith Rode's tre små uforlignelige erindringsbøger. Hun siger selv rent ud, at hun ingen idé har om, hvor gammel hun var, da hun tænkte dit eller oplevede dat, om denne begivenhed indtraf før hin eller hin før denne, men det ser hun altsammen stort på; hun flyver frejdigt frem og tilbage i tid og rum – og river en fuldstændig med på denne flagrende flugt.

Den »fødte« historiker forlanger nøjagtig rede på erindringernes kronologi

For at kunne holde kronologisk rede på sit livs oplevelser må man vist være »født« historiker. Det regner jeg også mig selv for at være. Mine erindrede oplevelser og indtryk står i klar rækkefølge bag hinanden som kulisserne og sætstykkerne på en gammeldags teaterscene og alle med vedhæftede årstal. Min meget tidligt vakte historiske interesse og sans forlangte nemlig også tidligt nøjagtig rede på kronologien (ordet kendte jeg naturligvis ikke). Jeg kan med sikkerhed sige, at jeg, lige fra jeg kom i skole i 1914, var helt årstalsbevidst, helt på det rene med årenes vekslen: »nu er vi i 1914, nu i 1915, 1916, 1917 o.s.v.«, og altså i stand til selv at hæfte de rette årstal på oplevelser og indtryk. Og for de erindringer, der lå forud for 1914, bragte jeg hurtigt det dokumentariske kontrolapparat i orden.

Skeptisk indsigelse

Ja, ja – men pas nu alligevel på! vil skeptikere sige. Nu afdøde departementschef Adolph Jensen yndede at fortælle sine venner om en gammel professor, han engang havde hørt udtale disse berømmelige ord: »Kun *meget* få, *højt* begavede kan huske tilbage til deres 4. år, – således husker jeg f.eks. fra mit 3. – – –«. »Ja, så må *jeg* være endnu mere begavet«, erklærede ved lejlighed en af vennerne, »for jeg er født i 1871 og kan tydeligt huske, da min far kom hjem fra krigen i 1864 med en såret arm«. Når Adolph Jensen i sin fornøjelige erindringsbog indledningsvis har fremdraget netop disse to kostelige replikker, har hensigten jo tydelig nok været den at få slået fast, hvor svært det kan være for en memoireforfatter at holde sandt og digtet ude fra hinanden, og at vi let kan gå og bilde os ind at erindre noget,

Svært at holde sandt og digtet ude fra hinanden

som faktisk kun er blevet os fortalt. Den lige omtalte »erindring« fra 1864 var ganske åbenbart bevidst spøgefuld; men der er såmænd også eksempler nok på helt ubevidst digtning – uden fjerneste antydning af ironisk blink i øjenkrogen. Skuespiller Olaf Fønss kunne således tydeligt huske (»Thalias Tilbedelse« s. 23-24) det stærke indtryk, han som purung teaterenthusiast i Århus modtog af den store karakterskuespillerinde Emma Cortes, skønt hun vitterligt var død, før han havde fyldt sit 8. år. Og dr. Viggo Starcke nævner i erindringsbogen »Triumf eller fiasko?« (1973) s. 31, at han blandt de studenter, der i hans barndom gik til manuduktion i filosofi hos hans far, særlig husker den unge Peter Munch (»kølig og kedelig«), skønt P. Munch tog filosofikum i 1890, 5 år før Viggo Starcke overhovedet eksisterede. En »erindring«, altså, helt på linje med den før omtalte fra 1864, men som vel at mærke skal tages alvorligt. Helt rablede det åbenbart for den gamle enkefru Dorthea Jensen i Viborg, da hun i anledning af, at hun i november 1941 fyldte 90, udtalte til et lokalt blad (citeret i Søllerød Tidende 6.11.1941): »Ja, jeg har jo levet under fire konger, og denne krig må vel være den fjerde, jeg har oplevet. I 1848 gik jeg i skole endnu, men bedre kan jeg huske 1864, da gik jeg til præst, men det er så længe siden nu«.

Trangen til at pynte lidt på en spændende oplevelse, man *selv* har haft, er jo også ret almindelig. Ligeså tilbøjeligheden til – bevidst eller ubevidst – at forbedre og digte videre på en god historie, man har fået fortalt af *andre*. Jeg skal her anføre et af de mest slående eksempler, jeg kender:

Den prægtige, nu forlængst afdøde gartner H. P. Andersen, Nyvang, holdt i 1959 i Søllerød historisk-topografiske Selskab et sprudlende muntert, causerende og åbenbart temmelig improviseret foredrag om forholdene i den nordre ende af midt- og østsognet i hans barndom og tidlige ungdom – (»Vandringer fra Gøngehusene og Trørød til Gl. Holte og Vedbæk«, gengivet i Søllerødbogen 1962-63

efter et båndoptag og ledsaget af fyldige, om end ikke altid lige fyldestgørende kommentarer ved arkivar Hans Ellekilde) – og kom herunder også ind på »Kurvekrogen«s brand i Gl. Holte i 1904:

En dramatisk begivenhed gengivet pr. erindring 55 år senere

»I dette lange hus var der, så vidt jeg husker, fem lejligheder – og det var som regel ikke Vorherres bedste børn, som boede dér. Der var altid sang og bægerklang et eller andet sted i Kurvekrogen, som det blev kaldt. En skønne aften så sang man og råbte halleluja, man dansede på bordet og slog på tromme. Så gik der ild i Kurvekrogen, og hele Kurvekrogen brændte. Man mente, at man havde fået reddet alle mennesker ud derfra, da man holdt mandtal, men pludselig var der en, som råbte, at Svenske-skomageren manglede. Det var en svenskfødt skomager, som boede helt nede i krogen. Nå, han var nok gået ned til Dobernosk, det var en anden skomager, som boede lidt længere henne på gaden. Han hed Dombernowsky, men han blev aldrig kaldt andet end Dobernosk. Men der var ingen, der kunne finde svenske-skomageren, før man begyndte at rode op i ruinerne. Her fandt man bagdelen af ham, det var det eneste, som var til rest. Men nu vidste man altså, hvor svenskeskomageren var henne.«

Så vidt H. P. Andersens mundtlige beretning pr. hukommelse 55 år efter. En sørgmunter, barok komedie. Og se så her den samme begivenhed, refereret som »frisk« avisnyhed dagen derpå (Nordre Birks Tidende 16.12.1904):

Samme begivenhed i samtidigt avisreferat dagen derpå

»En alvorlig Ildebrand har i Nat lagt 3 Huse i Gl. Holte i Aske og gjort 10 Familier uhsvilde og krævet en gammel Eneboers Liv. Tømrer Lars Madsens Hus stod ved 11-Tiden i Aftes i lys Lue. Her boede bl.a. en gammel skomager Christensen, der førte en underlig Tilværelse som menneskesky Særling og Eneboer. Mens alle Familier reddedes, om end i sidste Øjeblik, fandtes Christensen, da man brød ind i hans Bolig liggende paa Gulvet kvalt af Røgen og med store Brandsaar paa Kroppen. Efter al Sandsynlighed er det ham, der er Aarsag til Branden. Han har skullet lægge Ild i Kakkelovnen, herved er der

gaaet Ild i hans Tøj, og gammel og lidt til en Side, som han var, har han antagelig ikke kunnet faa Ilden slukket. Huset var sammenbygget med to andre Ejendomme tilhørende Fr. Hansen og Ole Nielsen, og inden Brandvæsenet kunde komme tilstede, var ogsaa disse Huse i Flammer.

Ialt 10 Familier, mest gamle Folk og Enker, er husvilde, og da ingen af dem havde assureret og saa godt som alt Indbo i samtlige Hjem er ødelagt, er det en Ulykke af frygteligste Omfang, der har ramt alle disse ulykkelige Mennesker midt i Vinteren.«

Nu blev det jo en helt anden historie. Komedien blev til en tragedie. Selvfølgelig er der ingen, der siger, at avisreferenten har været 100 procent pålidelig. Men alligevel! Læser man først hans fremstilling og så bagefter igen H. P. Andersens, kommer man uvilkårligt til at mindes en af barndommens yndede selskabslege – den, hvor en skulle hviske en sætning meget sagte og hurtigt til sidemanden, der så på samme måde skulle lade den gå videre til *sin* sidemand, denne igen til sin o.s.v. bordet rundt, indtil den nåede sidste mand, der højt skulle forkynde, hvad *han* havde opfattet af sammenhængen; det var sjældent ret meget. H. P. Andersen overværede slet ikke selv den omtalte brand, han var på det tidspunkt ansat som selvstændig gartner på Emdrupborg Højskole (1903-06). Hans fremstilling er ubevidst digtning på grundlag af løs – og ikke ganske harmløs – Gl. Holte-sladder, værdiløs som historisk kilde, men interessant som eksempel på, hvordan et sagn bliver til.

Jeg tør sandelig ikke påstå, at jeg aldrig nogensinde selv har hengivet mig til ubevidst digtning og indbildte oplevelser; men jeg ved mig i hvert fald helt fri for det i min lille erindringsbog »Dreng i Holte«. Enhver, der har læst den, og det er til min store overraskelse og glæde ganske mange, vil vide, at den er komplet udramatisk fra først til sidst og udelukkende holder sig til, hvad drengen selv –

alene og i stilhed – har tænkt, følt og iagttaget (jeg ser bort fra de kommenterende indslag).

Erindrings-forskydninger

Noget helt andet end den ubevidste digtning er de såkaldte *erindringsforskydninger*. De er meget almindelige og ikke altid så lette at gennemskue, kan naturligvis være det, men selv da får de tit lov at passere ubemærket. Gamle enkefru Røssel i Øverød (død 1924 93 år gammel) fortalte således i 1922 den 70-årige kammerherre Bodenhoff, at hun kunne huske hans forældres bryllup i 1847, og at det var hende, der havde plukket jordbærrene til middagen i »Gammelbo«, og kammerherren gjorde ingen indsigelser, skønt han dog måtte vide, at brylluppet stod den 21. september.

Her går jeg heller ikke selv fri. Jeg har i »Dreng i Holte« s. 39 skildret mit tydelige synsindtryk fra 1913 af de sorte, buldnende røgskyer fra den brændende Ørholm Papirfabrik, der væltede op over skovkanten »i skrå retning mod syd«, og læser så bagefter i kammerherre Bodenhoffs dagbøger, at en kraftig søndenvind førte røgmasserne og askeregnen helt op til Søllerød! På s. 107 husker jeg tydeligt det indtryk, det gjorde på mig at se pastor Ferd. Jensen ved Almenskolens indvielse 7.1.1915 som »et ganske almindeligt menneske uden sort kjole og hvid møllesten om halsen«, og hvad måler så min betuttelse, da jeg sidenhen af Søllerød Sogns Tidende nr. 1 19.1.1915 erfarer, at pastor Jensen talte »iført fuldt ornat«! Oplagt erindringsforskydning altså. Det er mine senere indtryk af pastoren som censor i bibelhistorie ved årsprøverne, der har spillet ind.

Erindrings-litteraturen ofte af tvivlsom historisk kilde-værdi

Man skal altså være lidt varsom, når man vil benytte erindringslitteratur som historisk kildemateriale. Det kan blive meget vanskeligt at få opsnappet og korrigeret samtlige forekommende erindringsforskydninger og endnu vanskeligere måske at holde sig helt klar og upåvirket af forfatterens subjektive vurderinger af folk og hændelser, hans aktorater og defensorater, hans domfældelser og frikendelser. Ikke at tale om de slemme vildspor, man kan blive lokket ind på i

kronologien, hvis man har stolet for stærkt på hans måske ganske vilkårlige tidsfæstelser af de skildrede begivenheder. Det hører jo desværre ikke til reglen, at memoireforfattere støtter sig til daterede dagbogsoptegnelser, breve og avisudklip, endsige foretager omhyggelige kontrolprøver. Langt de fleste bygger udelukkende på deres hukommelse i ret ubekymret vished om, at det jo da altsammen er noget, de véd.

Hukommelsen svigter oftere, end memoireforfatteren selv tror

Når f.eks. fru Eva Drachmann i Søllerød Bogen 1947 s. 103 meddeler, at grosserer Dethlef Jürgensen købte »Carlsminde« i 1910 af »gamle Glückstadt« (etatsråd Isak G.), har det ganske tydeligt været noget, »hun vidste«, og det er derfor ikke faldet hende ind at foretage den lille nemme kontrolundersøgelse, der kunne have afsløret for hende, at D. J. købte ejendommen i 1913 af »unge Glückstadt« (etatsråd Emil G.) og flyttede derud 26.9. s.å. Og ganske på samme måde, når hun i Søllerød Bogen 1948 s. 110 fortæller, at forlagsboghandler August Bagge købte »Dronninggård« i 1910, skønt han vitterligt købte den allerede i 1906. På s. 116 synes det at have slået helt klik: »Efter August Bagges død 1925 købte Københavns kommune hele herligheden«, står der. Nu kan det godt være, at 1925 blot er en kedelig trykfejl for 1935; antager vi det, kommer der i hvert fald rimelighed i kronologien for Københavns kommunes vedkommende (selv om det netop ikke var »hele herligheden«, den købte, men kun »Næsseslottet« og den nærmest omliggende park). Men det kommer alligevel ikke til at gå rigtigt op altsammen, for dir. August Bagge døde først i 1941. Det kan synes helt ubegribeligt, at en gammel ven af huset ikke har haft bedre rede på de dele så få år efter (erindringerne blev nedskrevet i 1946). Men man holder efterhånden op med at undre sig over noget i den retning, når man har mødt tilstrækkelig mange mennesker, der end ikke har kunnet sige, hvornår nære slægtninge af dem er afgået ved døden. Jeg har selv oplevet et tilfælde,

hvor en adspurgt ville skyde på »1906-08 engang«, og det rigtige år ved nærmere undersøgelse viste sig at være 1915.

Fejlhuskning eller simpelthen fortalelse?

Var det erindringsforskydning eller blot og bar fortalelse, når gartner H. P. Andersen i sit før omtalte foredrag lod de gamle Lindevangshuse ved Trørød Torv forsvinde »under den første verdenskrig«? Det er ikke så let at afgøre, selv om ganske givet fortalelsen må forekomme mest sandsynlig. Man kan jo så nemt i distraktion komme til at sige første i stedet for anden; men en erindringsforskydning på hen ved et kvart århundrede kan næppe tiltros en mand med så megen historisk sans som H. P. A. Men under alle omstændigheder må det dybt beklages, at Hans Ellekilde i sine kommentarer ganske stille forbigik stedet. Nu står fejlen der – til stor forvirring for den uvidende, der er på jagt efter reelle og konkrete topografiske oplysninger.

Et er at skrive erindringer, noget helt andet at skrive historie

At skrive erindringer er for så vidt ingen sag. De kommer jo myldrende ganske af sig selv og formerer sig villigt ved en livlig associeringsproces. Det tog mig vel en 3-4 ugers tid at skrive »Dreng i Holte«. Men at blive sat til at skrive om »Søllerød som det var engang« er en ganske anderledes alvorlig, anstrengende og ansvarstyngende sag. For nu er det *historieskrivning*, som kræver et forudgående årelangt studium og efterforskningsarbejde, samvittighedsfuldt til det yderste og af et sådant omfang, en sådan bredde og dybde og en sådan mangfoldighed, at næppe ret mange uden for faghistorikernes egen kreds rigtig vil kunne forstå det til bunds. Det var store ord! Lad os se, om jeg kan svare til dem, når jeg nu går over til at skildre i enkeltheder, hvad der er gået forud, før jeg kunne begynde selve den litterære udformning af værket.

Første opgave: kritisk gennemgang af foreliggende litteratur om Søllerød

Min *første opgave* har været denne: at pløje dynger af foreliggende historisk og topografisk litteratur om Søllerød kommune igennem, notere mig, hvad jeg inden for det klart pålidelige og veldokumente-

rede stof skønnede at kunne få brug for, og så anholde (til evt. senere »henrettelse«) alle de fejl og mangler, unøjagtigheder, misforståelser og mistydninger, overfladiskheder og rene sjuskerier, som det faktisk vrimler med rundt om i denne litteratur, og som man stadig kan se viderekolporteret, ikke alene af kritikløse amatørhistorikere, for hvem en hvilken som helst trykt bog med historisk emne er en fuldgod kilde, der bare kan skrives af, men desværre også af og til af momentant skødesløse faghistorikere. Her har allerede været en del at gøre! Det er de besynderligste oplysninger, man kan støde på – selv der altså, hvor man slet ikke skulle have ventet det.

Grove fejl i topografiske opslagsværker

Man kan i topografiske opslagsværker finde *Holte Station* i 1864 anbragt nede ved Nyholte Kro og først i 1890 flyttet op til det sted, hvor den altid har ligget, *Nærum Børnehjem* anbragt på Nærum Avlsgård (det nuv. Hovedbibliotek) og *»Hartmanns Hus«* i Nærum gengivet som forestillende »Carlsminde« i Søllerød, med underlagt tekst, der på det vildeste sammenblander komponisten J. P. E. Hartmann og hans søn, komponisten Emil Hartmann (der jo boede på »Carlsminde« en årrække). At man så sent som i 1973 i lokalpressen har kunnet møde en forfatter, der skriver om »Hartmanns Hus« i den glade tro, at det ligger ved gadekæret endnu – 43 år efter nedrivningen, kan nævnes lige i forbigående.

Uklarheder, unøjagtigheder, misforståelser og andre mangler

Man kan få sit hyre med at hitte ud af, hvor egentlig det oprindelige »Dronninggård« har ligger. Spørger man den ene historiker, får man svaret: på tangen ved nuv. Teschs Allé. Spørger man den anden, får man svaret: på Næsset omtrent ved det nuv. »Næsseslot«. Og slår man op i Trap: Danmark II (1960), finder man begge svar serveret til frit valg, det ene på s. 982 og det andet på s. 775. Helt overraskende ny er endelig placeringen på halvøen »Luknam«! Men da det ikke er nogen historiker af faget, der har stillet forslaget, kan det næppe heller skabe nogen større forvirring. Det er faktisk meget mere be-

tænkeligt, når en fremragende lærd og kun yderst sjældent fejlende historieprofessor begår den lapsus at lade kanalen mellem Vejlesø og Furesø, som A/S »Dronninggård« gravede i 1896, være udført af dronning Sophie Amalie i 1663 (Søllerød-Bogen 1958 s. 209). *Det* kan nemlig lede en anden historiker – søgende og måske autoritetstro tillige – slemt på vildspor eller i hvert fald berede ham alvorlige anfægtelser.

Det er heller ikke altid så let at finde rede i, hvem der har ejet hvad, hvornår og hvor længe. Det hedder f.eks. i »Danske Slotte og Herregårde« I s. 243, at »Søllerødgård« i 1857 blev købt af landmåler Carl Hansen, der *senere* også blev indehaver af »Dronninggård«. Men slår vi så op på »Dronninggård« s. 250, får vi at vide, at den 1851-60 ejedes af H. Hansen (og ikke siden hen af nogen anden Hansen), og endelig oplyser Sv. Aage Thomassen i Søllerød-Bogen 1949 s. 92, at »Dronninggård« 1857-60 ejedes af godsejer Jens Chr. Hanssen, »søn af proprietær Hans Hanssen«, men har ikke et ord om samtidigt ejerforhold til »Søllerødgård«. Man skal sandelig holde ørerne stive!

Angående sidstnævnte ejendom kan yderligere anføres følgende: »Danske Slotte og Herregårde« nævner s. 243, at jægermester Carl Tvermoes efter at have overtaget »Søllerødgård« i 1907 nedbrød den gamle hovedbygning og »rejste en ny med præg af lystslot, nedbrændt 1921, men opført pany«. Som det her er fremstillet, med udeladelse af det vigtige årstal 1915, må enhver i sagen ukyndig læser få den opfattelse, at lystslottet blev bygget i 1907. Lejlighedshistorieskrivere af amatørklassen, der vil øse af den kilde, plumper uvægerligt i her (se f.eks. J. Helweg-Møller »Fra stenalderboplads til forstadskommune. Træk af Søllerød Kommunes historie«, 1957).

Den, der vil vide, hvornår kapellet på Søllerødgård blev indrettet, er heller ikke særlig godt hjulpet med oplysningen: »for o. 45 år siden«. Læser han det i 1974, vil han let kunne gå hen og tro, at begivenheden fandt sted i 1929. Husker han derimod straks, at den bog,

han sidder med, er udkommet i 1963, får han ved simpel subtraktion: 1963÷45 = 1918. Men alligevel bliver det galt, for kapellet blev indviet i sommeren 1911.

Man kan også få lidt besvær med at finde ud af, hvad »Holtegård« egentlig er for noget. I J. la Cours »Danske Gaarde« (1907 ff) støder man på en såkaldt »Nyholtegård«, som viser sig at være den røde Holtegård fra 1880-erne i vinklen mellem Kohavevej og Gl. Holte gade. Lidt efter blader man om og finder en »Holtegård«. Det må altså være Gl. Holtegård, tænker man, for det billede, der står over teksten, forestiller Thura's velkendte lille lystslot fra 1750'erne. Men nej, teksten handler om »Holte Avlsgård«, den da virkelig *nye* Holtegård, som etatsråd H. N. Andersen (ejer af Gl. Holtegård siden 1900) lod opføre 1906-07 efter køb af tre gamle gårde, som han nedlagde. Prøver man så at kigge efter i »Danske Gaarde i Tekst og Billeder«, 1923-27, bind III, hvad den har at fortælle om samme Holte Avlsgård, bliver man helt vildført: »Bruget blev i 1900 udstykket af Gl. Holtegård og købtes da af etatsråd H. N. Andersen«. Så mange fejl kan det altså lade sig gøre at klemme sammen på en eneste linje. Det er galt fra ende til anden.

Hvor ilde behandlet *Skodsborgpalæet* er blevet af vor tids bygningshistorikere (fejl, unøjagtigheder og misforståelser på stribe), har Knud Voss gjort rede for i sit prægtige værk om »Bygningskunst i Søllerød 1670-1970« s. 64-65. Han anholder også på s. 64 sammenblandingen i Millech og Fiskers »Danske Arkitekturstrømninger« af »Sølyst« og »Egebakken« i Vedbæk; men pudsigt nok kommer han på s. 32 selv for skade et lille øjeblik at forveksle »Sølyst« i Vedbæk med det meget berømtere »Sølyst« i Klampenborg (»kom i familien Glückstadts eje«, står der). Jeg gentager: man skal sandelig holde ørerne stive!

Navneforvekslinger

Og så er der problemet med at finde ud af, hvad folk egentlig hed (jvf. det ovenfor anførte vedr. »Dronninggård«). Ingrid Markussen

fortæller i »Prinsesseskolerne« s. 102 om skolen i Øverød: »I 1820 fik skolen en ny lærer, den 24-årige *Peder Larsen* fra Brøndbyvester seminarium«. Men i J. C. Jessens »V. og Ø. Flakkebjerg Herreders Skolehistorie« (Slagelse 1938) fortælles der under omtalen af skolen i Fodby, at lærer Josias Petersen i 1830 byttede embede med læreren i Øverød *Peder Jensen,* »f. 1798, lærereksamen Brøndbyvester«. Hvad hed manden? Larsen eller Jensen? Begge forfattere citerer efter visitatsindberetninger. Er det biskop Münter eller den sydsjællandske provst, der har været distrait under protokolleringen? Eller er det den ene eller den anden af forfatterne, der har været det under excerperingsarbejdet? Det er nemlig et meget almindeligt fænomen, som vi allesammen før eller senere kommer ud for. Selv i officielle dokumenter kan det mødes. I et »Pro Memoria« fra Københavns Amt til sognefoged Hans Jensen i Gl. Holte 1801 (10.9.) er således gårdejer Jens Nielsen blevet til Niels Nielsen. At der også er uoverensstemmelser hos de to skolehistorikere med hensyn til Øverødlærerens alder, er værd at bemærke. Tilgiv forøvrigt, at jeg har spurgt sådan lidt på skrømt her, for jeg ved nemlig godt selv, at manden hed Peder *Jensen.* Det fremgår bl.a. af J. C. Hedegaards Søllerødbreve i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« 26.7.1825.

Personforvekslinger

Personforvekslinger møder man ikke så sjældent heller. Man kan i »Landet mellem Sund og Bælt« I (1948) i afsnittet om familien Hage på Stokkerup ved Springforbi s. 34 f finde forbløffende sammenblandinger af de to billedhuggere Bissen (fader og søn) og af de to fruer Bissen, Vilh. Bissens 1. hustru, død 1862, og 2. hustru, død 1905 – foruden andre unøjagtigheder og misforståelser.

Fejltolkning af dokumentarisk kildemateriale

I værket »Danmarks Kirker« III,1 er jeg med undren stødt på oplysninger vedr. Søllerød kirkes inventar, der klart viser, at forfatteren intet som helst *personligt* kendskab kan have haft til kirkens udseende i mands minde. Havde han blot haft en lille smule lokalkendskab, ville det næppe have været muligt for ham at begå så mange fejlfortolk-

ninger af det foreliggende dokumentariske kildemateriale, som tilfældet er. Han har i kirkesynsprotokollen for 1862 set et provsteligt dekret om, at pulpituret i søndre korsarm skulle fjernes, og er så uden videre gået ud fra, at det også er sket umiddelbart efter. Men at det jo er en alvorlig fejltagelse, kan alle vi ældre, der husker Søllerød kirke før 1940, bevidne (jfr. »Søllerød – som det var engang« 1. samling s. 49-50). Og den fejltagelse har i afhandlingen draget megen mystificerende pulpitursnak efter sig, som fuldstændig konfunderer den forudsætningsløse læser.

Altså, hvor man end vender sig, melder problemerne sig. Gale årstal, manglende årstal, indbyrdes modstridende årstal, misforståelser og unøjagtigheder eller direkte fejl, undladelser og tilsnigelser. Sommetider er man nær ved at sukke med digteren H. V. Kaalund:

Hvor skal jeg søge Sandhed, hvor?
Jeg seer kun lutter vilde Spor!
En mener saa, en Anden saa –
men hvor er Vejen, *jeg* skal gaa?

Jeg gjennemblader Bog for Bog,
men bliver ikke mere klog;
jeg banker paa den lærdes Dør
og gaaer forvirret mér end før.

Men historikeren ved heldigvis godt, hvad vej han skal gå. Han skal – overalt, hvor det overhovedet er muligt – søge bag om alt det anden- og tredie hånds og finde frem til det førstehånds: det, man kalder *de primære kilder*.

Anden opgave: opsporing af de primære kilder

Min *anden opgave* har, med andre ord sagt, været at finde frem til alt brugeligt dokumentarisk materiale af primær kildeværdi, trykt og utrykt fra bibliotek og museum og fra offentlige og private arkiver,

dertil mundtlige og skriftlige beretninger af slægts- og kulturhistorisk oplysende art fra gamle eller aldrende samtidige med stærk tilknytning til sognet. Altsammen indsamlinger, hvortil uvurderlige håndsrækninger er ydet mig af stadsbibliotekar fru Annalise Børresen, kontorfunktionær fru Kirsten Voss og biblioteksbetjent Bent Pedersen. Brev- og pakkeposten er gået i pendulsving over Bælterne, og telefontråden mellem Nærum og Struer har glødet!

Først og fremmest systematisk gennemgang af lokalpressen

Mit allerstørste arbejde har dog været: systematisk at gennemblade den lokale presse fra »tidernes morgen« og frem til vore dage og ud af de tusinder af spalter hente i hundredevis af større og mindre notitser, sætte dem på sedler og putte dem ind i de læg, hvor de efter deres emne hørte hjemme. Side for side er således gennembladet: »Københavns Amts Avis« 1896-1900, »Nordre Birks Tidende« 1903-1913, »Politikens Distriktsblad« 1906-1913, »Kommunalbladet« 1912-1914, »Søllerød Sogns Tidende« 1915-1916, »Søllerødbladet« 1916-1917, »Søllerød Tidende« (under skiftende navne) 1918-1945, »Holte Avis« 1924-1925 og »Avisen for Søllerød Kommune« 1925-1926. Og hertil kommer så, hvad der har været at hente fra de københavnske aviser siden 1890'erne i diverse »Scrap-bøger« og andre udklipssamlinger, som Søllerød kommunebibliotek råder over.

Ikke alt avisstof er anvendeligt som kildemateriale

Naturligvis er ikke nær alt avisstoffet anvendeligt som historisk kildemateriale, men der er dog alligevel rigeligt stof af »bombesikker« dokumentarisk værdi at øse af: referater af sognerådsmøder og foreningsgeneralforsamlinger med dagsorden, drøftelser og vedtagelser, annoncer og offentlige bekendtgørelser, meddelelser om vejanlægs eller -forlægningers begyndelse og afslutning, offentlige og private bygningers opførelse, virksomheders og forretningers oprettelse, flytning, ophør eller ejerskifte, sportspladsers og kirkegårdes anlæg og udvidelse, skoleindvielser og skoleudvidelser, notitser om ulykker og ildebrande – og personalia af alle slags: udnævnelser, for-

flyttelser og afskedigelser, jubilæer, runde fødselsdage og dødsfald, o.s.v., o.s.v., jeg kan ikke blive ved at remse op her.

Over for selve indholdet i fødselsdags- og jubilæumsartikler, samt nekrologer (f.eks. de dér meddelte biografiske data), for ikke at tale om artikler med såkaldt historisk tilbageblik, bør der altid vises stor forsigtighed. Her vrøvles der tit ganske uefterretteligt og skødesløst. Jeg har selv ved lejlighed letsindigt stolet på en meddelelse som denne i Politikens Distriktsblad 9.9.1908: »Konsul P. Hansen, Søllerødgård, er død, 83 år gammel. Han har boet i Søllerød kommune i 30 år – dels i Skodsborg, dels i Søllerød. Købte 1878 Søllerødgård og restaurerede hovedbygningen. –« (jvf. 1. samling s. 38). Og måttet fortryde det, da jeg et årstid efter stødte på følgende meddelelse i »Nordre Birks Tidende« 27.10.1904 i anledning af konsul Hansens guldbryllup: »'Manden på Søllerødgård' synes så uadskillelig knyttet til egnen, at det forbavser en, når man regner efter og finder, at han kun har boet i Søllerød en halv snes år«. – »Købte Søllerødgård for 10 år siden«, hedder det længere fremme. Altså 1894, hvilket stemmer meget dårligt med Distriktsbladets angivelse af købsåret. Og forkerte er de begge to. »Danske Slotte og Herregårde« I siger (s. 243) 1888, og det ligger nok nærmest ved det rigtige. Sandsynligvis er da Distriktsbladets angivelse en ganske simpel trykfejl – af den slags, som det stadig den dag i dag vrimler med i dansk presse på grund af en forjaget og forjasket korrekturlæsning, der åbenbart aldrig giver sig tid til det vigtigste af alt: tallenes omhyggelige afkontrollering.

De slemme trykfejl

Det er selve mærkedagenes dato og årstal i avisen, der har umiddelbar kildeværdi – og tildels naturligvis også personkarakteristikken af de afdøde eller dem med de runde tal; den fortæller i hvert fald tit noget om vedkommendes almindelige omdømme, når bare den ikke er *helt* indsyltet i partisk lobhudling eller banal panegyrisk palaver. Hvordan en helt nøgtern mærkedags-notits i tvivlstilfælde kan sætte tingene på deres rette plads, kan jeg belyse med et enkelt

lille eksempel, ganske simpelt og ligetil. Jeg ville gerne kende lærerinde frk. Agnes Worm's ansættelsesår ved Øverød skole. En forespørgsel hos en ældre, højst vederheftig Øverød-bo gav svaret 1912; det turde jeg dog rent erfaringsmæssigt ikke stole umiddelbart på rigtigheden af. Altså spurgte jeg for en sikkerheds skyld »Dansk Skolestat« (1933) – og fik svaret: 1907! Nu begyndte det at trække op til omstændeligere skole-arkivalske undersøgelser. Men så kom jeg på min langsomme, men sikre vej gennem »Søllerød Tidende« til årgang 1934 og fandt her i august en meddelelse om, at lærerinde frk. Worm havde fejret sit 25 års jubilæum ved Øverød skole. Altså ansat i 1909!

Næppe nogen historiker kan undgå at fejle

Når jeg i det foregående så stærkt fremhævede fejl og unøjagtigheder m.m. i historieskrivningen om Søllerød, var det hverken til min egen herliggørelse eller min egen helliggørelse. Jeg er så sandelig ikke selv syndefri. Det er der i det hele taget ikke mange historikere, der er – om overhovedet nogen. Vi kommer allesammen ud for dette at stå over for »huller« i vores viden, som vi må have andres hjælp til at udfylde, og desuden kan det blive simpelthen uoverkommeligt at efterprøve hver eneste lille detalje på møjsommeligt tilvejebragt primært kildemateriale. Vi er i mangfoldige tilfælde henvist til at låne hos hinanden, og heldigvis er det da oftest sådan, at vi både tør og bør gøre det. Men det kan altså hænde – og ikke helt så sjældent som det burde – at vi har været for tillidsfulde og således uforvarende kommer til at viderekolportere en dum gammel fejl eller forledes til selv at lave en ny fejl på grund af ufuldstændige eller »skæve« oplysninger.

Naturligvis også fejl i mine Søllerødbøger

At der også er fejl i *mine* Søllerødbøger her og der, behøver ingen at fortælle mig, for jeg finder dem selv under mine stadigt udvidede og supplerende efterforskninger i det primære kildemateriale – og får naturligvis mine små ærgrelser dermed (se f.eks. i teksten til illustrationerne fig. 16-19). Jeg har også efterhånden fundet konkrete

svar på forskellige af de spørgsmål, som jeg lod henstå med et »ved jeg ikke«. Ja – og så har tillige studiet af de nyeste luftfotografier af Søllerød sogn (1973) belært mig om, at ikke nær alt »ligger der endnu«, som jeg troede. Udviklingen går rask i dag, og det er svært at følge med i den på så lang en afstand som min, trods ugentlige orienteringer gennem »Søllerød-Nyt« og »Det grønne Område«.

Historiske »kendsgerninger« kan pludselig gå i opløsning

Jo, historikerens vej er fuld af lumske snarer. Og tillige fuld af forbløffende overraskelser. Gang på gang sker det, at noget, som alle gik og troede var en fastslået historisk kendsgerning, pludselig går fuldstændig i opløsning. Se nu f.eks. med Trørøds ældste skole! Her vidste man i årevis med stor sikkerhed, at den bygning, som i 1721 blev indrettet til almueskole efter arveprinsesse Sophia Hedvigs fundats, allerede da havde adskillige år på bagen. Det kunne bevises ud fra de bedste og mest tilforladelige primære kilder. En sagkyndig undersøgelse af det gamle tømmerværk havde endda gjort det højst sandsynligt, at bygningen kunne føres helt tilbage til 1680'erne. Og så kommer pludselig skolehistorikeren *Ingrid Markussen* med sin fortjenstfulde bog om »Prinsesseskolerne« (1971) og præsenterer os en række hidtil ukendte eller i hvert fald upåagtede dokumenter, hvoraf det fremgår, at den oprindelige Prinsesseskole i Trørød ynkeligt gik op i luer sammen med fire gårde og to huse ved en brandkatastrofe, som ramte landsbyen i 1781, og at her efter i 1783 en helt ny skole blev rejst på en anden grund længere mod vest. Det er *den,* der nu ligger gemt omme bag sin afløser fra 1823. En ærværdig gammel knark er den jo, men altså dog alligevel små hundrede år yngre, end man før troede så vist.

Nye forskningsresultater kan dog tit have svært ved at trænge igennem

Men desværre går det også ret ofte sådan, at et betydeligt historisk forskningsresultat, som på ubestridelig måde har omstødt hævdvundne »kendsgerninger«, alligevel kan få svært ved at trænge afgørende igennem – hvad så end årsagen kan være. Tit er det vel simpelthen, fordi kun meget få eller slet ingen rigtig har bemærket dets

forekomst. Og desuden må man jo også altid regne med en vis sejlivethed i det tilvante og hævdvundne. Lad mig anføre bare et enkelt, men godt eksempel:

Magister Hans Ellekilde påviste i sin afhandling om »Chr. Colbjørnsen og Nærum« i Søllerød-Bogen 1951 (det betydeligste af hans mange betydelige bidrag gennem årene til denne udmærkede årbog, forekommer det *mig*) klart og uimodsigeligt, at Eiler Nystrøm havde storligen uret, når han i sin berømte bog om Søllerød Sogn s. 340 ville hævde, at hele jordarealet mellem Nærum by i nord, Dyrehaven i øst og Mølleåen i syd efterhånden kom i Colbjørnsens besiddelse. I virkeligheden ejede han på højdepunktet af sin ejendomsbesiddelse kun én af seks Nærumgårde her (gården med signaturen D på udskiftningskortet fra 1771, jordtilliggende 50 td. land). »Over for Colbjørnsens samlede jordejendom i Nærum nytår 1802 med o. 180-185 td. land stod bøndernes samlede ageområde med o. 380 td. land, foruden 52½ td. overdrev og o. 60 td. land eng mest i Maglemose [d.v.s. »Bøllemosen«], i alt godt og vel 490 td. land«. Der skulle altså hermed være rammet en forsvarlig pæl gennem myten om Chr. Colbjørnsens overvældende jordrigdom i Nærum. Men tager vi så »Danske Slotte og Herregårde« ny udgave I, 1963 (»revideret og ført ajour«, som der står i forordet) og slår op på side 235, får vi i Louis Bobés gamle og uændret optrykte afhandling om »Nærumgård« påny at vide, at Colbjørnsen ejede »på det nærmeste alle jorder mellem Nærum by, Dyrehaven og Mølleåen«. Og da »Danske Slotte og Herregårde« har tusinder af læsere og brugere for hver én af dem, der læser og bruger »Søllerød-Bogen«, er der stor sandsynlighed for, at Nystrøms aflivede teori vil fortsætte sin gengangerfærd til evig tid.

Tredie opgave: arbejdet med billedstoffet

Og så er jeg nået til min *tredie store opgave:* arbejdet med billedstoffet – udvælgelsen af billederne, bestemmelsen af deres alder og undersøgelsen af deres kildeværdi. I så righoldig en samling som den

i Søllerød kommunes billedarkiv, bliver der selvsagt ingen større problemer med udvælgelsen, egentlig ikke ud over dette ene, at man hele tiden må begrænse sig og resignere. Men billedernes aldersbestemmelse kan det derimod sommetider have sine store vanskeligheder med. Det er nemlig sådan, at mængder af billeder i Søllerød-arkivet har henligget i årevis uden nogen som helst datering eller med dateringer helt hen i vind og vejr, stammende fra deres oprindelige ejere. Og jeg tror, det samme gælder for de fleste billedarkiver i dette land. Det har i hvert fald interesseret mig at se Palle Lauring tumle med akkurat de samme problemer som jeg. »De fleste af billederne«, skriver han i sin indledning til »København. Ude og Inde«, »har notater om, hvornår de er taget, og hvad de forestiller. De fleste. En ret stor del er uden notater, man må gætte, hvor man ikke uden videre kan se, eller ad anden vej skaffe sig noget at vide. Men de billeder, der har årstal og sted og andre ting noteret, har overrasket ved, at alle noter er højst upålidelige. Navnlig årstallene – hvor de overhovedet findes – har vist sig at være tvivlsomme, i mange tilfælde det rene vås. At et billede noteres som taget i 1863 er interessant, indtil man konstaterer, at det ikke kan være ældre end 1874, og at et andet er placeret i 1917 er sælsomt, når det tydeligvis må være taget før 1908«.

De gale dateringer

Vi ved jo allesammen godt, hvordan folk flest sætter fotografier i album, når de endelig er blevet kede af at have dem i de små skuffer og æsker, hvor de har ligget og flydt i årevis, måske i årtier: i den vildeste kronologiske uorden, uden fjerneste bekymring om historiske kendsgerninger. Som historiker kan man med undren spørge, hvordan dog nogen kan mene, at et billede af Stationsvejen ved Kongevejskrydset i Nyholte må være fra år 1900, når man på samme billede ser skovridergården »Geelsvang« fra 1903, skygge hen over vejen af ejendommen nr. 8 fra 1906, gasværk og gaslygter fra 1907, og faststampet fodsti langs stengærdet på grøfteopfyldningen af 1909

– ja, og klar silhouet af vandrende dame med kåbe, hat og kræmmerhusformet parasol, der råber højt om 1910. Men egentlig er der ikke noget at undre sig over, for det er jo en erfaring, man jævnligt gør, at den historiske sans ikke er nær så udbredt som den historiske interesse, og at navnlig præcis og present historisk viden er en udpræget mangelvare – selv hos mange virkelig historisk interesserede.

Mange ting at lægge mærke til i et billede

Der er, som ovenstående eksempel allerede kraftigt antydede, mange ting at lægge mærke til i et billede, og tillige meget, man bør vide noget om, hvis man vil forsøge en datering. Eller lad mig sige det sådan: Jo mere detaljviden, man har, om vejanlæg og vejforlægninger, bygningers opførelse eller nedrivning, træers plantning eller fældning, virksomheders og forretningers åbning, flytning, ejerskifte eller ophør, om fortove og fortovsflisers og kantstenes nedlæggelse, lygtepæles, brandhaners og vejskiltes opsætning, om skiftende moder i klædedragt og boligindretning, skiftende biltyper, »optrædende« personers fødselsår eller dødsår o.s.v., desto bedre muligheder har man for at kunne indkredse et udateret billedes sandsynlige tilblivelsestid og eventuelt ramme plet. Et par eksempler endnu (jvf. iøvrigt illustration fig. 1-2 med ledsagende tekst):

En serie morsomme og fortrinligt udførte billeder forestillende musikhandler Aug. Halck og hans venner på vellykket charàbankrundtur i Søllerød sogn blev mig opgivet med sikkerhed at være fra 1885. Jeg fik straks mine tvivl, for derhenne lå jo det nye Hotel Nyholte, opført på tomten af den i 1886 nedbrændte stråtækte Nyholte Kro. Men jeg fulgte alligevel anvisningen på 1885 ved de to billeder fra serien, som jeg medtog i »Søllerød – som det var« 1. samling (fig. 83 og 118), da ingen af dem indeholdt noget, der kunne underbygge mine tvivl, og Nyholtebilledet jo *kunne* være fra en anden og senere skovtur (selv om dette blev benægtet på en forespørgsel). Men så stødte jeg under arbejdet med 2. samling atter på det løftede selskab, traf det bl.a. på Ole Vallerøds traktørsted ved skovløberhuset i Søl-

lerød og fandt her straks et vidne, der kunne bruges, for dér lige i centrum sad Ole Vallerøds yngste datter med sin dukke på armen 5-6 år gammel, efter alt at dømme. Så gjaldt det blot om at få at vide, hvilket år pigen blev født, og det kunne hendes nulevende datter, frk. Lillian Carlsson, Øverød, hurtigt oplyse: 1884. Altså kunne dette Søllerødbillede tidligst være taget i 1889, og dermed forrykkedes også dateringen for de øvrige billeder i serien.

Et luftbillede fra Flyvestation Vedbæk's billedarkiv af Søllerød landsby med påtegnet datering 1932 betragter man en stund uden fjerneste mistanke, indtil det søgende øje er nået om på marken vest for Mothsgården og her finder en detalje, som straks gør billedet hen ved en halv snes år ældre: dernede lige syd for det store kirsebærtræ er man på åben mark i færd med at støbe fundamentet til Det kristelige Studenterforbunds weekend-hytte, og den begivenhed fandt sted i sommeren 1923. I 1932 havde kirkegården allerede omringet hytten.

Den mindste detalje har betydning

Der er snart sagt ikke den detalje i et gammelt fotografi, som ikke kan få betydning for tidsfæstelsen. Et billede af »Øverød gamle Bystævne« angives at være fra 1920, og det kan også se meget tilforladeligt ud, indtil man har fået kigget nærmere på visse detaljer. Dér står f.eks. en solid og flunkende ny vejviser med 4 arme uden fjerneste lighed med den jammerligt defekte vejviser med to skævt vredne arme og en afbrækket stump af en tredie, som beboerne jævnligt, men forgæves klagede over lige fra sommeren 1919 til sommeren 1922. Og dér har vi det lindetræ, som først blev plantet efter 1918. Det har allerede en stamme på tykkelse med den solide vejviserstolpe og en bred krone, der rager ca. 4 meter i vejret. Før 1923 kan det billede næppe være taget. Se iøvrigt under illustrationen fig. 4.

Lup og lommemikroskop uundværlige hjælpemidler

En lup og et lille lommemikroskop er mine gode og næsten helt uundværlige hjælpemidler. Lup'en tydeliggør, hvad jeg kun svagt kan opfatte med det blotte øje, f.eks. inskriptionerne på de skilte og plakater, der kan forekomme på fotografierne, og som meget ofte

kan hjælpe til både tidsfæstelse og stedfæstelse. Og mikroskopet afslører mange detaljer, som ellers ville forblive upåagtede, og muliggør tydning af ellers helt ulæselige bogstaver. På et billede af Holte Biografteater påtegnet med årstal 1919 ses to illustrerede plakater med ulæselig tekst under. Men lommemikroskopet afslører straks, at der står »Ravneungerne«, og det var netop den film, biografen åbnede med i august 1919. Billedet er altså korrekt dateret.

Usikre kriterier

Mange arkivbilleder er gamle prospektkort med tydeligt poststempel på bagsiden – hvis da ikke frimærket er pillet af, hvad temmelig ofte er tilfældet – og sommetider med, men oftest uden afsenderens egen datoanførelse. Men det må desværre ofte konstateres, at sådanne poststempler og datoanførelser er meget usikre kriterier for tidsfæstelsen af selve prospektkortene. Folk i de gammeldags sparetider skrev tit på kort, de havde haft liggende i årevis, og boghandlerens og kioskmandens lager var heller ikke altid lige nyt. Der er ikke så få eksempler på, at der er gået over en snes år imellem prospektkortets tilblivelse og dets benyttelse. Se iøvrigt under fig. 3.

Der er i det hele taget meget at passe på. »Søllerødbladet« gengav i 1916-17 en serie billeder fra Holte og omegn taget af boghandler Kaj Rosin, og det kan let forlede en til at tro, at den så også er fra disse år. Men hele serien genfinder man i en perforeret prospektkortfolder, som han udsendte o. 1908-09. Selve folderen bærer intet årstal; men når man ved, at boghandler Rosin flyttede til Holte i 1907 (fra Århus), og man desuden på et af billederne ser »Tyvekrogen«, som den så ud før den store skovrydning i 1909, der skulle give plads for den senere Grønnevej, så skal der jo ikke megen regnekunst til for at finde frem til år 1908-09.

Man skal heller ikke lade sig narre af kunstmalernes dateringer af deres billeder. A. Schovelin har signeret et maleri af Havarthigård i Øverød med årstallet 1873, skønt det er den gamle gård, som blev nedrevet i 1866, han har gengivet; og hans maleri af Vejlegård signe-

Meget at vogte sig for ved bestemmelsen af billedernes kildeværdi

ret med samme årstal er ligeledes, efter alt at dømme, betydelig ældre, eller i hvert fald gjort efter en ældre skitse. På Søllerød Rådhus hænger et maleri af Viggo Langer, som forestiller Geels bakkes nordside med det gamle skovløbersted liggende ved foden. Det har han selv givet årstallet 1923 – til trods for, at nævnte skovløberhus bevisligt forsvandt i 1920.

Vedrørende undersøgelsen af *billedernes kildeværdi* blot dette, (idet jeg samtidig henviser til illustrationerne fig. 5-8 med tilhørende tekster):

Man må kende de pågældende lokaliteter så godt, at man straks kan afsløre spejlvendinger (som ikke er så helt ualmindelige), uheldige retoucheringer eller direkte forfalskninger.

Bevidst og ubevidst forfalskning

Det hænder, at fotografen behændigt har indsat en person i et gruppebillede, som han har klippet ud af et andet fotografi (se f.eks. Søllerød – som det var, 2. samling fig. 113). Og som oftest har han vel gjort det efter kundernes udtrykkelige ønske. Det var i hvert fald tilfældet med det fotografi, som blev taget 19.11.1915 på Søbakkevej 3 i Øverød af guldbrudeparret Jens Petersen og hustru omringet i halvcirkel af deres 5 velvoksne døtre. Ved festen havde man måttet savne den yngste datter, som var gift i Amerika og ikke havde været hjemme i mange år, men på billedet skulle hun med, og så blev hun klippet ud af et ældre billede fra før hun emigrerede (i 1909 vist) og klistret ind på den tomme plads i baggrundens midte, som søstrene omhyggeligt havde levnet hende under opstillingen foran fotografen. Sådanne forfalskninger, let synlige på originalbilledet og især let følelige med en fingerspids, kan være vanskelige at konstatere på reproduktioner – i hvert fald når man ikke har haft anelse om dem. Men i dette tilfælde fra Øverød kan man ikke et øjeblik komme i tvivl. Modeforskellen i klædedragt og frisure 1907-09 og 1915 gør sig alt for drastisk gældende.

Særlig galt med forfalskninger er det tit på de gamle håndkolore-

rede prospektkort, hvor helt ukyndige personer har siddet og klattet med penslen efter eget forgodtbefindende. Man kan på et prospekt af Vejle mose se 3 villaer ovre på Sofievej i Nyholte smækket sammen til et kæmpekompleks under fælles tag og Dronninggård Mejeri's tagrygning forlænget tværs over jernbanedæmningen og tilsluttet nogle ejendomme på Marievej. Hvad Rudersdal bakke kan blive til, er vist på illustration fig. 7.

Det kan for så vidt være ligegyldigt, om den ukendte dame, vi ser spadsere i Enrum Park i lyseblå kjole, måske i virkeligheden havde en grøn eller en rød kjole på. Men det er ikke ligegyldigt, når et sort skifertag er gjort mørkerødt med ét penselstrøg, der samtidig har udslettet samtlige frontespicer, kviste og tagvinduer, eller når et rødstenshus med tegltag forvandles til et gulkalket med et tag, der ligner tjærepap.

Også de almindelige farveløse postkort skal man passe lidt på. En nøje betragtning af det originalfotografi, hvor efter postkortet er gjort, vil af og til kunne afsløre små forfalskninger. På f.eks. Th. A. Collins fotografi af vejbommen i Nyholte 1908 (gengivet i »Søllerød – som det var« 2. samling s. 65) ser man lige bag bommens kontravægt tilhøjre en tyk træstamme, der oppe i hovedhøjde spalter sig i to, og tilvenstre for den en helt fritstående gaslygtepæl. Men på det tilsvarende postkort (gengivet som nr. 5 i »Søllerød i Billeder«, 1967) er både træstammen og lygtepælen helt indesluttet i et tæt buskads, så man kun lige ser selve gaslygten og hvad der på træet sidder over spaltningsstedet.

Landskabsmaleriers og landkorts upålidelighed

Med illustrationerne 9-13 og 16-19 har jeg søgt at vise, hvilke problemer der kan melde sig ved benyttelse af malerkunst som historisk-topografisk kildemateriale; og dernæst hvilke overraskelser kartografien kan berede os, hvis vi går og tror, at målebordsblade til enhver tid er blevet omhyggeligt revideret og à jourført. Til de dér anførte eksempler skal jeg her – som understregning af fænomenets

almindelighed – føje et fra en anden ende af landet. Jeg har liggende foran mig et målebordsblad over Vejrum, Gimsing og Hjerm sogne (alle i dag under storkommunen Struer), dateret Geodætisk Institut 1946 og påtegnet »Maalt 1881. Rettet 1917. Vejrevision 1943«, og jeg undres påny. Inde i Struer er nybygninger fra 1939-41 kommet med, men ude i Gimsing lige syd for byen finder jeg Vester Moustgård, som blev nedrevet i 1916, stadig liggende på sin gamle plads side om side med Øster Moustgård, medens samtidig den nye Vester Moustgård fra 1916 er markeret vest for landevejen 150 meter fra den gamle, men uden navngivning. Revisionen i 1943 har heller ikke opdaget, at den gamle vej, der førte ind til Moustgårdene, forsvandt samtidig med den vestre gård. Den har ikke i mands minde været at spore på den opdyrkede mark. Ovre ved Kvistrup skov ligger også stadig Ørumgård, skønt den var forsvundet mindst 10 år, før opførelsen af de omtalte nybygninger inde i Struer, som er kommet med på kortet.

Er billedet, hvad det foregiver at være?

Endelig er der vedrørende undersøgelsen af billedernes kildeværdi at sige: man bør sikre sig så godt, man overhovedet kan, at det anvendte billede virkelig forestiller det, som det angives at forestille. Hvilke lumske fælder, der kan være sat ud på dette felt, giver illustrationen fig. 14 et udmærket eksempel på. Jeg vil også bestemt mene, at Palle Lauring, for en gangs skyld, er »gået i fælden« med det billede, han bringer i »Ude og Inde i København« s. 139: en pigeklasse fra Zahles Skole 1904 fotograferet i gymnastikdragt. Man skal ikke have set ret længe på de »piger« for at konstatere, at de er langt, langt ude over skolealderen alle tilhobe. Og videre: i midten står en enlig yngre herre – gymnastiklæreren formodentlig. Man studser kraftigt! En mand som gymnastiklærer for en voksen pigeklasse – på Frk. Zahles Skole – i 1904! Umuligt! Jeg har kendt en ældre dame, som kunne fortælle om, hvordan hun havde siddet som beskikket «anstandsdame» i en klasse med store piger på Zahles Skole, der

havde historie med den unge nydelige kandidat P. Munch. Det var i slutningen af 1890'erne. Mon dog ikke det billede snarere er fra Paul Petersens Gymnastikinstitut?

Hvem er det, man har for sig på de mange gruppebilleder og enkeltbilleder?

Og hermed har vi allerede strejfet det næste problem, som billedanalysen giver en at tumle med: identificeringen af de personer, man møder – enkeltvis eller i gruppe. Det kan ikke vække nogens interesse i særlig høj grad at kigge på et gammelt gruppebillede med en større eller mindre vrimmel af uidentificerede personer på. Så længe de er beskueren ukendte, er de ham også temmelig uvedkommende. Og det vil igen sige, at flertallet af de mange gruppebilleder, som jævnligt indgår i billedarkiverne landet over, faktisk er uden større værdi, så længe det ikke er muligt at finde nogen, der kan fortælle, hvem de forskellige personer var. Billederne selv fortæller så godt som aldrig noget om *det*, har ved ankomsten til arkivet kun yderst sjældent oplysende notater på bagsiden. Den oprindelige besidder af billedet vidste jo så udmærket besked om hver enkelt person, at det ikke kunne falde ham ind at skrive deres navne op. Det, som det gælder om, er altså at finde frem til gamle mennesker, som har kendt de pågældende og gerne vil hjælpe med at pege dem ud. Og det skal siges her, at også på dette punkt har Søllerød kommunes stadsbibliotekar udført et meget stort og meget fortjenstfuldt arbejde, ofte »i den 11. time« (jvf. under fig. 15).

Den fjerde opgave: at skrive historien

Om min *fjerde opgave*, den at *skrive* historien, kunne jeg egentlig godt have lyst til at sige en masse. Men ihukommende den gamle jødiske vismands ord: »Hvo som taler for meget, vil blive afskyet« (Sirachs Bog 20,6) vil jeg indskrænke mig til fremlæggelse af enkelte hovedsynspunkter.

Man skal lade være med at stille sig op med dum fnisen og pegen fingre ad ældre tider, bare fordi de var lidt anderledes. Man behøver ikke straks at fordreje sin stemme og anlægge en opstyltet stemmeføring, bare fordi man skal oplæse en eller anden ældre tekst fra før

2. verdenskrig. Og man behøver heller ikke at køre gamle filmsfragmenter med grotesk fart over feltet, bare fordi det er noget fra »gamle dage« (at gamle film *kan* foreføres anstændigt, når man vil, viser sig jo, hver gang Asta Nielsens og Carl Th. Dreyers minde skal æres i TV). Enhver tidsalder har krav på at blive betragtet ud fra sine egne forudsætninger, og vil man studere en bestemt epoke og beskrive den, må man forsøge på at gøre sig samtidig med den og at indleve sig i den. Jo mere man gør det, des bedre bliver man også i stand til at vogte sig for dumme generaliseringer. Man erkender, at menneskene til enhver tid og i enhver tidsalder er så vidt forskellige i væsen og karakter, i livssyn og livsholdning, kultur og dannelse, at der aldrig vil kunne generaliseres uden grov fortegning eller direkte forfalskning af den historiske virkelighed.

Man må indleve sig og vogte sig for generaliseringer

Man må gøre sig forståelig for enhver

Når man skriver for *alle,* som kan tænkes at have levende interesse for og hjertelig dragning imod de omhandlede emner, bør man naturligvis udtrykke sig på et jævnt, klart og ligetil *dansk,* ikke snørkle sig ind i ufattelige åndrigheder garneret med dyre gloser og subtile vendinger, og heller ikke brede sig ud med fræk-forsoren fortrolighed eller salvelsesfuld nedladenhed. At skrive »folkeligt« – (jeg mener hermed: forståeligt for selv de mest forudsætningsløse uden samtidig at gøre det ulideligt for de forudsætningsrige) – er dog slet ikke så let endda. Mange har vistnok den forestilling, at en forfatter ryster sætningerne ud af ærmerne lige så ubesværet, som købmanden hælder kaffebønner på møllen. I hvert fald tænker de sig næppe, at det sommetider kan tage en time eller mere at få skik på én enkelt sætning, d.v.s. få givet meningen i det, som sætningen gerne skulle indeholde, det klareste udtryk, uden at den rytmiske balance og stilistiske vellyd på nogen måde forstyrres. Sådan er det ikke desto mindre. Og jeg siger det – med fare for at sætte noget af anseelsen til.

At han gider! tænker måske en og anden efter flygtig gennemlæsning af alt, hvad jeg her har udbredt mig over vedrørende opgave

1, 2, 3 og 4. Men den, der tænker således, kender tydeligvis ikke noget til forskningens og fremstillingens glæder i sig selv. Det er, hvad jeg har at sige om den ting.

Er historie nogen nytte til?

Er det nogen nytte til? spørger måske andre. Nej, såmænd. Historie er sikkert noget af det mest »unyttige« i denne verden. Men der er alligevel forbavsende mange, der gerne vil høre om svundne tiders liv og navnlig gerne vil se billeder, som fortæller derom. Og disse mange er det historikerens pligt at betjene samvittighedsfuldt og korrekt ud i de mindste enkeltheder; han må ikke snyde sig fra noget, ikke sløse på noget punkt – selv om han udmærket godt ved, at det for en masse, måske de fleste, læsere blot drejer sig om god og hyggelig underholdning.

1. Ved Vejlesø, fot. Th. A. Collin 1915.

Hvordan man konstaterer et billedes fejlagtige datering og finder frem til den rigtige

1–2. Dette billede af bådebroerne ved Vejlesø har, som man ser, af sin oprindelige ejer fået påskriften »Fra Thorups Tid«, og det lader sig vel høre, efter som samme Thorup fungerede som bådeudlejer her lige fra 1896 til 1916. Men så er årstallet 1900 føjet til, og nu må der protesteres, for derhenne ligger jo to villaer mellem allerede velvoksne havetræer på den side af Geelsodde, som endnu i 1905 henlå ganske bar og nøgen (se f.eks. fig. 15 i »Søllerød – som det var« 2. samling), og deroppe helt tilvenstre ser vi tagryggen af trafikkontrollørens tjenestebolig, som blev opført 1908-09. Dernæst fanges blikket af den lange række hvidkalkede cementstolper på toppen af skrænten langs Vejlesøvej, d.v.s. det nye rækværk, der blev opsat efter

fuldførelsen ef vejreguleringsarbejderne 1909-10 i forbindelse med kommunens overtagelse af Dronninggårdvejene. Og endelig bemærker jeg børnene ude på broen; deres ydre antræk vækker klare erindringer hos mig om årene 1915-16. Jeg er overbevist om, at billedet er helt samtidigt med det følgende billede, som angives at være fra 1915. Det siger træernes størrelse ovre på Geelsodde mig. Og de optrædende personers ydre. Efter personernes ydre *alene* at dømme kunne billedet fig. 2 for så vidt lige så godt være fra 1916; men der er to momenter, som straks forbyder en sådan antagelse: man ser intet til det store nye posthus, som kom under tag i april 1916, og skråningen fra Vejlesøvej ned til anløbsbroerne henligger endnu i den uplejede tilstand, som i foråret 1916 bragtes til ophør ved pynteligt anlæg af græsplæne og grusede gangstier og opførelsen af en lav beskyttelsemur langs Vejlesøvej.

2. Samme motiv som på fig. 1 og fra samme år.

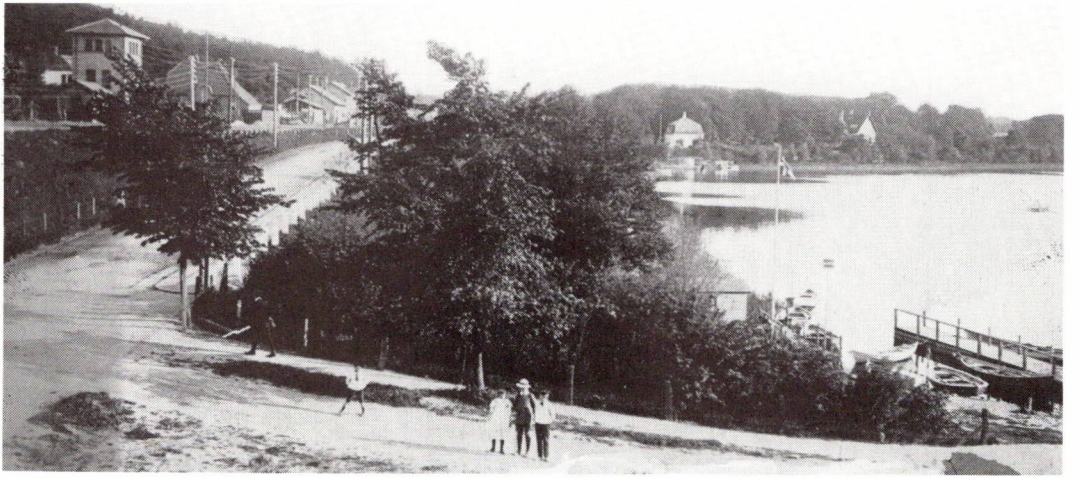

3. Stationsvej i Holte. Postkort 1907.

Hvordan et postkortstempel kan lede vild

3. Dette postkort med »Parti fra Nyholte« har på bagsiden poststempel 1910. Men jeg har fundet akkurat samme billede gengivet i »Politikens Distriktsblad« sommeren 1907. Og fra dette år må det da også være – af 3 grunde: ejendommene Stationsvej nr. 8-10 (i billedets mellemgrund bag tospænderkøretøjet) blev opført 1906-07, gaslygterne opstilledes ved samme tid og tændtes for første gang 2. marts 1907, og fortovet, der havde været oprodet under gasrørsnedlæggelsen, fik derefter sin første flisebelægning.

Hvordan selv den mindste detalje kan få betydning for dateringen

4. Der er snart sagt ikke den detalje i et gammelt fotografi, som ikke kan få betydning for dateringen. Billedet her af en hyggelig krog i ingeniør C. E. Aagaards hjem i Holte fik jeg for nogle år siden tilsendt fra billedarkivet i Nærum, i kopi og uden antegnelser af nogen art, og min opgave blev nu at forsøge en datering. Tidsgrænsen bagud var ikke svær at finde, da en undersøgelse af Søllerød-Vejviserne klart viste, at indflytningen i villaen havde fundet sted i 1914. Ulige vanskeligere var det at finde tidsgrænsen fremefter. Men så gik jeg med lup'en for øjet på jagt hen over bogreolerne og standsede meget hurtigt ved 5 bind af »Store Nordiske Konversationsleksikon« (hylde nr. 4 fra oven på reolen længst tilvenstre). Om dette værk vidste jeg, at det var udkommet i årene 1916-1924 med ialt 26 bind. Altså 3 bind pr. år, tænkte jeg. Og når Aagaards endnu kun havde 5 bind stående (bemærk: der er ingen »huller« i hylden, d.v.s. der mangler ikke noget bind), ville det med andre ord sige, at billedet var taget engang i 1917, måske lige i begyndelsen af 1918; det afhang af, hvor mange bind der udkom i 1916, ræsonnerede jeg videre. Men en nærmere undersøgelse af *det,* fik jeg først gjort nu i november 1973 (gennem vort altid tjenstvillige biblioteksvæsen), og den gav dette for mig lidt overraskende resultat: 1916 I-VI, 1917 VII-X o.s.v. Hvor efter jeg altså måtte rykke fotografiets optagelsestid tilbage til slutningen af 1916. Og så sker endelig det helt morsomme, at jeg et par dage efter fra Nærum får tilsendt det originale billede (i vidunderlig smuk og klar brun tone) og på bagsiden af dette finder Aagaards egenhændige datering: 19. Decb. 1916. Bind VI må altså være kommet, men er ikke sat på plads endnu. Det er dog ikke det, han sidder og gransker i. Det er den bog alt for stor til at kunne være, og lup'en fortæller desuden, at det er en illustreret håndbog i Samarittergerning.

4. Ingeniør C. E. Aagaard og hans hustru Fanny Aagaard i deres hjem på Morlenesvej i Holte, 1916.

5. Stationsvej 6 i Holte, fot. Th. A. Collin 1916.

Eksempel på retouchering, der nærmer sig forfalskning

5. Når et billede er blevet lidt mislykket, f.eks. på grund af en overeksponering, der har udvisket eller helt fjernet de øvre partiers konturer og detaljer, kan det søges udbedret ved mere eller mindre vellykkede retoucheringer. Her er en af de mindre vellykkede, tør man nok sige. På dette fotografi fra 1916 af I. F. Petersens købmandsforretning, Stationsvej nr. 6 i Holte, er retoucheringerne udført så tilfældigt – og kluntet tillige – at resultatet ligefrem har fået forfalskningens karakter. Det har været nemt nok for fotograf Th. A. Collin at lave en nogenlunde tilforladelig rekonstruktion af havens nøgne trækroner, selv om det unægtelig forekommer lidt mystisk med de grene fra det bagerste og ret langt inde i haven stående træ, som – trods deres tilsyneladende beskedne længde – alligevel formår at smyge sig rundt om købmand Petersens tagskæg. Meget vanskeligere har det været for ham at sidde ved sit arbejdsbord nede i Lyngby og forsøge på efter hukommelsen at rekonstruere de helt forsvundne tagrygge og skorstene på villaerne »Axelhus« og »Anna«. Det har han gjort ganske hen i vejr og vind og åbenbart uden at betænke, at han i sit pladearkiv for »Anna«s vedkommende ville kunne finde et anvendeligt forlæg at gå frem efter (jvf. det flg. billede).

Rekonstruktionen af det kraftige tagfremspring på butiksbygningen har han heller ikke været videre heldig med. Den er god nok i højre side; men henne til venstre er det gået helt galt, hvad enhver jo vil kunne se uden nærmere påvisninger. Lidt inde på det flade tag er anbragt noget, der kunne ligne en forladt ølkasse. Er det mon en misfortolkning af en skorsten på »Axelhus« bagved?

Til topografisk illustration er et sådant billede naturligvis ikke særlig anvendeligt.

6. Den i oktober 1973 nedrevne villa »Anna«, Holte Stationsvej nr. 4, fotograferet af Th. A. Collin i 1910. Se teksten til det foregående billede fig. 5.

Grov forfalskning grundet på ukendskab til den pågældende lokalitet

7. Håndkoloreret postkort med grove forfalskninger. Den person, der her har ført penslen, har ganske givet ikke haft det ringeste personlige kendskab til den fotograferede lokalitet; derfor har han heller slet ikke kunnet hitte ud af baggrundens mindre tydelige detaljer. Vejtræernes brede kroner op langs begge sider af Rudersdals bakke har han ganske åbenbart opfattet som stejle græsklædte skråninger, og som en logisk følge af den fatale misforståelse har han løftet den gule vejbanes toppunkt helt op i niveau med overkanten af originalbilledets øverste trækroner, hvorved det er lykkedes ham at gøre Rudersdal til en imponerende, himmelstræbende bjergkegle à la Vesuv.

Postkortet, som i sin tid af en afsender er dateret 26/3 1908, må –

efter sin type at dømme (bagsidens diverse kendemærker, f.eks.) – være fabrikeret i 1904/05, har postkort-eksperten, den velkendte jernbanehistoriker Peer Thomassen meddelt mig. Det nye bomhus (den senere politistation) ses, udstyret med lyseblåt fantasitag, nede bag Hotel Nyholte's rejsestald. Men hvad der iøvrigt var af bebyggelse nordpå dengang, er totalt forsvundet i det grønne, og villa »Hvidhøj« på toppen af banken ved Morlenesvej (skråt tilhøjre for hotellets flagstang) er blevet så godt kamoufleret, at sikkert kun de færreste vil få øje på den i første omgang.

7. Rudersdals bakke, koloreret postkort 1904/05.

Eksempel på lumsk spejlvending

8. At man let kan komme til at spejlvende et filmnegativ under kopieringsprocessen, har vi vist alle gjort vores erfaringer med som amatørbegyndere. Men ikke for det – selv meget drevne amatører kan af og til være uheldige, akkurat som når erfarne maskinskrivere i distraktion kommer til at anbringe carbonpapiret bagvendt i gennemslaget. Ja, endog professionelle fotografer kan gøre fejlen og forblive i egen uvidenhed derom, dersom de ikke er fuldt fortrolige med selve motivet i det billede, de har taget. Det ser vi f.eks. *her*, hvor *Kystatelieret* i Vedbæk i 1916 har fotograferet et hjørne af Søllerød Præstegård (med pastor Ferd. Jensen på de toppede brosten og pastorinden og hushjælpen i et åbent vindue). Selv den stedkendte vil måske kunne se det uden straks at ane uråd. Han genkender med det samme hovedbygningen tilhøjre med dens karakteristiske høje og tætsiddende vinduer og tror i første lille øjeblik, at det er hjørnet ved konfirmandstuen og østre sidefløj, han ser hen imod. Men i næste øjeblik melder desorienteringen sig: Østfløjen har da aldrig set sådan ud! Der skulle jo være en dør omtrent dér, hvor det åbne vindue med præstefruen i sidder. Og hvor er kirketårnet henne? Det skulle jo rage meget synligt op i luften bag flagstangen. Og det store grantræ inde på kirkegården bag østfløjen? Det skulle jo rage højt op over tagryggen. Og endelig: hvad er det for et kæmpetræ, der står og spærrer for præstegårdens ind- og udkørsel? Nej, det *er* vestre sidefløj ind mod præstegårdshaven, vi ser i spejlvending. Og den, der tvivler, kan f.eks. slå op i »Søllerød – som det var engang« 2. samling s. 191, hvor et andet præstegårdsmotiv, taget den samme dag og af den samme fotograf, findes gengivet.

8. Fra Søllerød præstegård, fot. Kyst-Atelieret i Vedbæk 1916.

9. »En dansk Kyst«, maleri af Th. Lundbye 1842-43, gengivet efter farvet kunstbilag i »Juleroser«.

En »komposition« med blandede motiver fra Hornsherred og Øresundskysten ved Vedbæk o.a.st.

9. »En dansk Kyst« kaldte Thomas Lundbye det store maleri, som han arbejdede på i året 1842-43, og hvortil hovedinspirationen var hentet fra Kitnæs-klinterne på østkysten af Hornsherred nær ved Jægerspris. Og denne neutrale betegnelse gav han det med velberåd hu. Man må nemlig ikke tro, at han har siddet på stranden ved Kitnæs med dette kæmpelærred på staffeli og afmalet landskabet, præcis som han så det, med omhyggelig topografisk nøjagtighed. Noget sådant har slet ikke været i hans tanker – rent bortset fra det teknisk umulige med så stort et lærred udspændt i fri, dansk luft! Hans tanke har været at åbenbare for sine landsmænd fædrelandets vidunderlige og særprægede skønhed. Det er, som han selv udtrykte det, en »Composition«, udført hjemme i atelieret på grundlag af en række skitser, hovedsagelig små blyantsskitser, taget ude i naturen, og – vel at mærke – taget mange forskellige steder fra; steder, hvor han netop havde fundet noget smukt eller særlig karakteristisk for dansk kystnatur. I sin dagbog »Et Aar af mit Liv« har han f.eks. under 7. maj 1842 noteret: »I Onsdags gik Skovgaard og jeg ad Strandvejen til Vedbæk, hvor jeg tegnede nogle Studier til mit store Maleri.« Disse omhyggeligt daterede og lokaliserede studietegninger fra hans »lange skitsebog« kan man sammenholde med det færdige maleri, og det viser sig da, at visse partier af stranden ved Kitnæs på Hornsherred er fra Øresundskysten ved Vedbæk; det gælder bl.a. den iøjnefaldende, strittende lille busk i forgrunden tilhøjre, som har fået sine rødder afdækket af de slikkende bølger og nu må se sin snarlige undergang imøde.

Det bemærkes endvidere, at det er lykkedes for kunstneren ved indsættelse af nogle diminutive menneskeskikkelser nede på strandbredden at forlene klinten med en imponerende storhed og monumentalitet, der ikke svarer ganske til virkeligheden.

»Christoffersen-gården« i Gl. Holte i yderst fri kunstnerisk gengivelse

10. Frants Henningsens »Et Gadekær i en sjællandsk Landsby« er malet under et sommerophold i Gl. Holte i 1877. Bygningerne tilvenstre skal forestille at være »Niels Christoffersens gård«, som lå ved gadekæret lige nordvest for »Gl. Holtegaard«, indtil den i 1906 blev nedrevet. Den 90-årige fru Anna Sørensen f. Christoffersen husker tydeligt sin moders fortællinger om dette malerbesøg i landsbyen. Om han ligefrem logerede på gården, ligger ikke klart, men han havde i hvert fald alt sit grej stående her og fik mange gode kopper kaffe med megen lige så god snak til. Han var sådan en rar ung mand, denne Henningsen, sagde fru Kirstine Christoffersen, »men lidt vel romantisk!«

Der er blevet rystet på hovederne i Gl. Holte, da man stimlede sammen for at se det færdige billede. Det lignede jo ikke rigtigt. Kunstneren havde taget sig lovlig mange friheder. Udsigten fra gadekæret ned over istids-tunneldalen mod Nærum-Søllerødbakkerne og Kirkeskoven var for så vidt rigtig nok, placeringen af hjulmand Andersens hus tilhøjre ligeså. Men hvad var det dog, han havde gjort ved Christoffersens gård? Man skulle jo kunne se en lang hvidkalket stuehuslænge strække sig langs gadekæret helt ind til billedets midte, og den skulle så have dækket for synet af alle de øvrige bygninger. I stedet havde han drejet stuehuset, så man kun så gavlen (helt overraskende forsynet med tjæret bræddebeklædning ligesom den på hjulmandens hus), og dernæst udeladt den vestre længe og erstattet den med svinehuset, som ellers lå vinkelret ind mod denne. Vi andre kan jo idag godt se, hvorfor han gjorde det sådan. For ham har det først og fremmest drejet sig om linjevirkning og harmonisk balance i kompositionen; han har set på sit motiv med kunstnerøjne og ikke som de fuskere, der rejste rundt og lavede »korrekte« gårdmalerier med linealoptrukken stivhed og livløshed. Derfor havde han også vendt gadekæret en hel omgang rundt, så at hestenes vandingssted kom til at ligge modsat gården. Enhver kan jo se, at det ikke godt kunne ligge

10. »Et Gadekær i en sjællandsk Landsby«, maleri af Frants Henningsen 1877, gengivet efter et gammelt postkort.

anderledes – her på maleriet altså. Men Niels Christoffersens datter har nu alligevel den dag i dag lidt ondt ved at tilgive Fr. Henningsen det ynkeligt molesterede stakit; hendes fædrene gård var sandelig både en velhavende og velholdt gård!

Billedet er altså – ligesom Lundbyes »danske kyst« – en helt fri komposition på grundlag af ægte skitser efter spredte motiver. Det kan fortælle en eftertid noget om de gamle sjællandske landsbyer i almindelighed, men kan ikke anvendes specielt som illustration til Gl. Holtes topografi.

Et desorienterende sognekort

11. Udsnit af »Kort over Søllerød Sogn. Udført efter Matrikulens minorerede Kort, i Axel E. Aamodts lith. Etabl., Kjøbenhavn 1889«. Det bemærkes, at man på et sognekort udgivet til almindelig orientering i 1889 kan se to gårde beliggende side om side inde i landsbyen Øverød, hvor de ikke havde været at finde i de sidste 70 år. *Højbjerggård* og *Havarthigård* (matrikel nr. 5 og 6) blev begge udflyttet på marken i 1819. Endvidere bemærkes, at *Søllerød præstegårds* gamle udlænger, som bevisligt blev nedrevet allerede i 1838, stadig ligger stik nord for kirken inde på den nyere kirkegård, og at *Ørholm Fælled* stadig ligger som en engstrækning under Ørholmgård (matr. nr. 5), skønt den i 1860 blev købt af staten, inddraget under Geels skov og straks tilplantet. Og kigger vi lige vesten om Søllerød sø, ser det virkelig ud, som om *Bækrenden* mellem denne sø og Vejlesø på sin bugtede strækning langs matr. nr. 2a er blevet misopfattet som værende et stykke af Nyholte-Øverødvejen. *Røjels mose* nord for Bækrenden er tydeligt markeret; men hvor er skoven »Rent forkert« blevet af? Kortet angiver kun skov fra Vejlegård i Øverød og vest på hen til det ældgamle skel mellem Dronninggård godsområde (matr. 1a) og Øverød bymark.

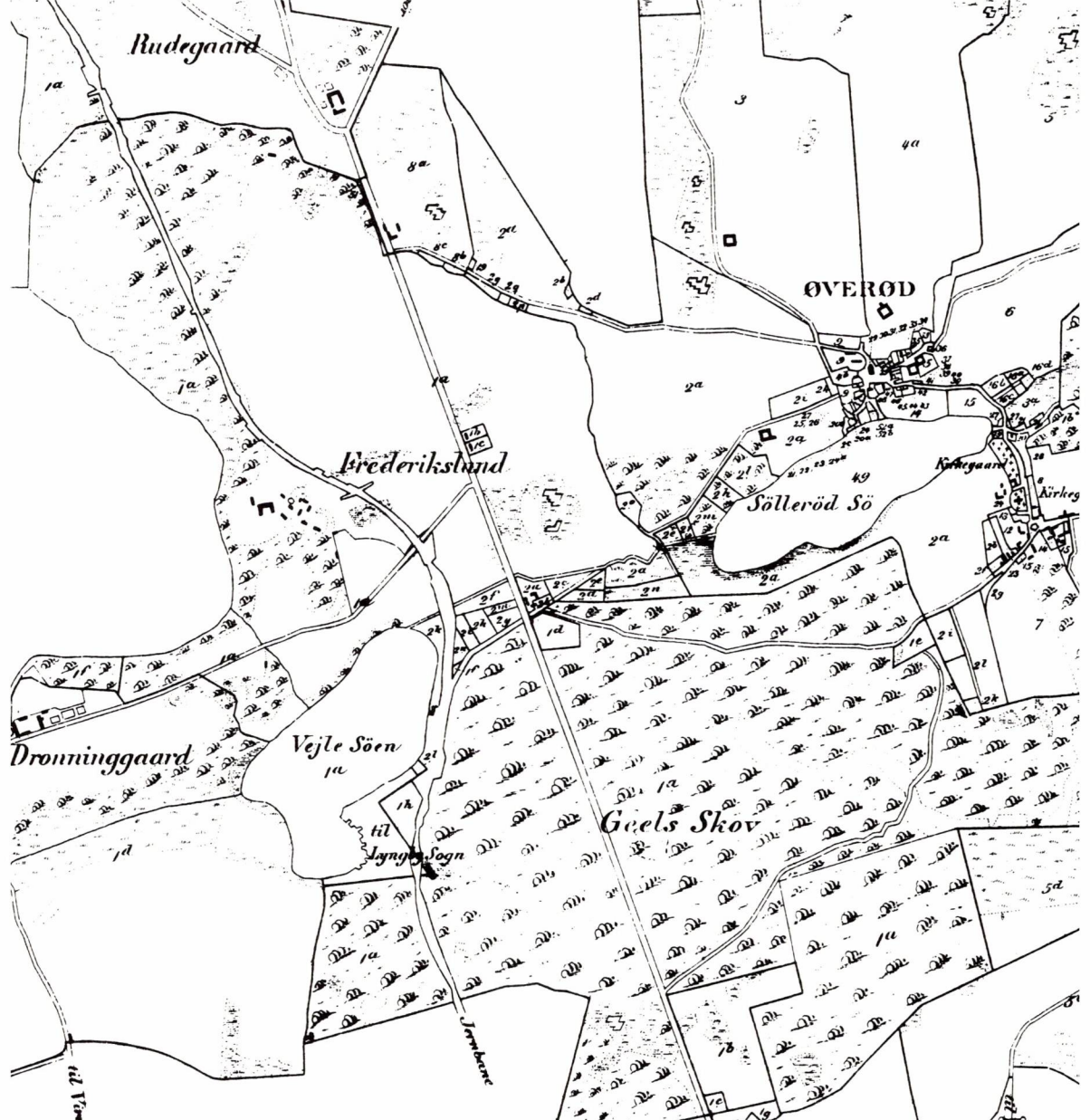
Rudegaard
ØVERØD
Frederiksland
Sölleröd Sö
Kirkegaard
Kirkeg
Dronninggaard
Vejle Söen
til Lyngby Sogn
Geels Skov
Jernbane
til Vi

Et helt vildledende turistkort

12–13. Udsnit af »Kort over Nord-Sjælland. V. Pios Boghandel. København« (uden årstal). Det forlæg, som har været anvendt til dette sjuskede arbejde, må have været fra o. 1870'ernes midte; det kan man se af den københavnske bebyggelses udstrækning, der ganske svarer til den, vi finder på københavnskortene i 2. udgave af Trap: Danmark. Kortfuskeren har – bortset fra en markering af det nye frihavnsanlæg (1894) – ikke ulejliget sig med revisioner af nogen art. Det *er* 1870'ernes København og Frederiksberg, vi ser. Men ikke desto mindre er både *Slangerupbanen* og *Amagerbanen* tydeligt markeret, skønt de først åbnedes i henholdsvis 1906 og 1907. Også *Kystbanen* (åbnet 1897) er kommet med lige fra Helsingør til Hellerup station (se fig. 13). Men Hellerup selv er der intet spor af endnu. Området henligger fremdeles i fuldstændig uberørt landlig idyl. Og korttegneren har tydeligt nok ikke haft idé skabt om Kystbanens indføring til Østerbro. Her inde ligger de gamle fæstningsvolde og -glacier endnu urørt! Banelinjen Nørrebro-Frederiksberg (åbnet 1896) kender han heller ikke. Derimod kender han den nye godsbane fra Nørrebro over Lersøen til Frihavnen (åbnet 1894), men har ladet den slå et gevaldigt slag på en halv kilometer ud i Øresund (vild overdrivelse, men faktisk *er* jo »Gasværkssøen« derude ved Øresundshospitalet en rest af et ved godsbaneanlægget inddæmmet lille stykke Øresund).

Ser vi videre på fig 13, opdager vi straks, at også *Lyngby-Vedbæk banen* (åbnet i 1900) er kommet med på det gamle kort fra 1870'erne; men dens linjeføring er så forrykt, at det er ganske utænkeligt, at den kan have eksisteret på det tidspunkt, da dette sælsomme kort blev redigeret. Og den ansvarshavende kan heller ikke have haft noget som helst kendskab til terrænforholdene ude omkring Ørholm, ellers havde han vel aldrig kunnet tænke sig et lille tog trukket op over de stejle bakkeknuder i »Det danske Schweiz« og slingret op til Søllerød over en åben Ørholm Fælled, der ikke havde eksisteret siden 1860

Grønnemosen
Siberg
Emdrup
Hro
Søholm
Lunde
Norgesmund
Lil Siberg
Frors Havn
Grønne Vartov
Ø. og V.
Bølle Gd
Emdrup Sø
Møllegd
Utterslöv Mose
Jernmsdal
Valtrefinaderi
St. Bølle G.
Lil. Bølle G.
Utterslöv
Brønshøiholm
Bisberg M.
Lil Vibens M.
Kalkbrænderi
Brønshøi
Kro
Nansomhed
Marienlyst
St. Vibens H.
Østerf.
Bellchøi
Utterslöv
Mark
Bleydans Fælled
Friham
Grysgd
Petersdal
Ventegodt
Tugen H.
Fordres G.
Kristinedal
Frederiks G.
Lil. Godthaab
Catrinedal
Godthaab
Grøndal
Hylde G.
Lykkesholm
Marienlyst
Sindshvile
Station
Bogholderbro
Frederiksberg
Halekiste H.
Frederiksberg Have
Esperance 8
Søndermarken
Christiansl
Fælled
Valby
Vester
Ny Kirkegaard
Vestre Kirkegaard
Fælled
Exercer Plads
Sundbyvester
Skydebaner
Kongens Engh
Gl. Østeens G.
Kro

(jvf. under fig. 11) og ind og ud over Geels skovs stengærder i en komplet meningsløs kurve.

Alle disse urimeligheder giver imidlertid tilsammen visse holdepunkter for en nærmere tidsfæstelse af publikationen. Der kan næppe være tvivl om, at fuskerarbejdet er udført i årene omkring 1893-94, da rigsdagen behandlede og vedtog det store lovkompleks om nye jernbaneanlæg, herunder Kystbanen, Slangerupbanen og Amagerbanen, og da der endnu vedrørende den projekterede stikbane fra Lyngby herskede uenighed om dens videre forløb efter Brede (der fabledes bl.a. om at lade den gå til Hørsholm over Gl. Holte). Åbenbart har det været Pios forlag meget om at gøre at få alle projekterede og vedtagne baneanlæg med. Så lige meget med alt det øvrige. Men ved således at være langt forud for sin tid på ét punkt og langt tilbage på de fleste andre, blev kortet jo kun til forvirring for alle, både i samtid og eftertid.

Også projekterede *vejanlæg* har turistkortene yndet at medtage i utide som fuldbyrdede kendsgerninger, og hvilke ubehagelige overraskelser *det* har kunnet berede en tillidsfuld bruger, vil man kunne finde et malende eksempel på i »Søllerød – som det var engang« 2. samling s. 18.

Sandbjerg
Tryggeröd M
Tryggeröd
Holte
Nærum
Skodsborg
Jægersborg
Hotel Öresund
Villa Fontana
Villa Olga
Söllerod
Overöd
Geelsskov
Ravnholms Pl
Lundtofte
Eremitage
Taarbek
Hotel
Landingssted
Hotel Landingssted
Telegraf St
Bellevue
Bellevue Landingssted
Bellevista
Badeanstalt
Hendrikslund
Lyngby
Kanal
Ermelunds St
Ordrup Kraf
Ulriksberg
Præstenshöi
Engelsberg
Fortunen
Hvidebro
Dyrehave
Veddelösbane
Kongshvile
Glasverk
Station
Ermelunds H
Gurderhöi Fort
Sergenfri
Thealyst
Fuglevad
Fuglesang
Virumb.
Lystofte
Skovlyst
Holmegaard
Gyngebro
Sandbjerg
Sandbjerg H
Ryg.
Kro
Telegraf St
Landingssted
Skramsmare
Kong Karls Kilde
Bellighed
Lokeshöi
Kjøbenhavn
Rundforbi
Hetraite
Mellemsee
Vesselsminde
Stampe M.
Frandmöllen
Filtemark
Mølle
Mølle
Mølle
Hjortekjærs H.
Veddelösbane
Kro
Hotel
Landingssted
Stampenborg
Bellevue Landingssted
Bellevista
Bellevue Kilde
Dyrehave
Dyrehave G.
Kilde
Skovtoved H.
Bakken
Skovtoved
Christianshöi
Skov G.
Dyrehave G.
Minelyst
Holmegaard
Ermelunds H.
Ermelunds St
Fænrød G.
Hvide G.
Fortunen
Kro
Station
Gurderhöi Fort
Præstenshöi
Ulriksberg
Engelsberg
Kongshvile
Glasverk
Lyngby Sö
Virumb.
Fuglevad
Fuglesang
Thealyst
Lyngby
Sergenfri
Hendrikslund

En »Skovshovedpige« fra – Vedbæk

14. I museumsinspektør Ellen Andersens bog »Danske Bønders Klædedragt« (Kbh. 1960) finder man på side 163 en gengivelse af et gammelt maleri fra 1820'erne af en Skovshoved-pige på vandring med fiskekurven på ryggen, og blader man så om på næste side, fanges blikket af denne pige her, der – som det hedder i teksten nedenunder – viser os, hvordan fiskerpigerne fra Skovshoved så ud et halvt århundrede senere i 1871. Akkurat det samme billede vil mange læsere af »Søllerød-Bogen« mindes at have set i en anden forbindelse. De har set det i årgang 1970 på side 27 i Ady Rechnitzers fine og fængslende afhandling om Vedbækfiskerne. Men her forestillede det ikke en anonym fra Skovshoved, men en ganske bestemt og overmåde velkendt personlighed: fiskerdatteren *Sophie Johannessen,* der levede hele sit lange og arbejdsomme liv i *Vedbæk,* 1849-1942. Og hende *er* det altså også.

Forklaringen på en sådan forveksling er nem og ligetil. Ellen Andersen henviser under billedet til »Hansen, Schou & Weller«, og slår vi op på dette firma i Bjørn Ochsners »Fotografer i og fra Danmark indtil år 1900« I s. 197, finder vi bl.a. flg. oplysninger: Etableret 30.9.1869. Har foruden talrige portrætter optaget en serie: Danske Nationaldragter, optagne efter Naturen, udgivne af Hansen, Schou & Weller, Østergade 15, Kjøbenhavn. De leveredes ca. 1871-73 i læg med ovenstående titel. Det kgl. Biblioteks eksemplar har 59 fotos, der alle er farvelagte. – Samlingen findes også i visitformat, koloreret eller ukoloreret.

Ellen Andersen har altså i god tro – uden at kende til Vedbækforhold – benyttet det kolorerede blad i omtalte serie, der hedder »Fiskerpige fra Skovhoved«. Ady Rechnitzer har benyttet et ufarvet foto i visitformat udlånt af Sophie Johannessens slægtninge i Vedbæk. Særlig interessant er det, at det ikke er nogen atelier-opstilling foran et malet bagtæppe, men virkelig en optagelse »efter naturen«. Kedeligt, at ingen nogensinde fik den gamle livlige Frk. Johannessen

14. Sophie Johannessen, Vedbæk, på vandring med fiskekuben på ryggen o. 1871/73. Gengivet efter Søllerød Bogen 1970 s. 27.

med den fabelagtige hukommelse til at fortælle, hvordan det egentlig gik til, at hun blev model for de tre herrer, og hvor og hvornår det foregik.

15. Pastor Fr. Wedel med familie og venner på verandaen i Søllerød præstegård, fot. Axel Grandjean 1895.

15. Komponisten, syngemester Axel Grandjeans 3 albums med et utal af fine billeder fra sommerophold i Søllerød 1895 og 1896 blev i 1967 af hans da 83-årige datter fru Lili Kierulf (død 1971) stillet til rådighed for Søllerød kommunes billedarkiv, som lod en stor del af dem affotografere. Og heldigvis sørgede stadsbibliotekaren i tide for at få den gamle dame til at notere, hvem de var, alle disse forlængst afdøde mennesker, man så på de forskellige billeder. Til dette billede af pastor Fr. Wedel med familie og venner på verandaen i Søllerød præstegård noterede fru Kierulf: »Yderst tilvenstre pastor Wedels fætter Ove Wedel, på trappen Karna og Lili Grandjean, siddende professor J. P. E. Hartmann, pastor Wedel, fru Wedel, stående Henrik og Valdemar Vedel med fruer, den ene hed Simona, siddende tilhøjre fru Grandjean og prof. Hartmanns husbestyrerinde frk. Seidelin«. NB: fru Grandjean længst tilhøjre.

Til dette notat havde imidlertid provst em. Henrik Vedel, Hillerød, nogle bemærkninger at gøre (5.4.1972): »Det stående yngre par overfor pastor Wedel er ikke »Valdemar Vedel og frue« – men *mine* forældre, der dengang var forlovede. Min far er Carl Peter Vedel – med cigar i hånden. Min mor Elisabeth Olufsen. Far var broder til typograf Ove Vedel – og altså fætter til pastor Frants Wedel. Han kom meget i præstegården«.

Men når så provst Vedel vil have det unge par bagved pastorinde Wedel til at være den senere departementschef Henrik Vedel (1867-1932) og hustru, har jeg et par bemærkninger at gøre. Det *er* den unge nybagte docent i alm. litteraturhistorie *Valdemar Vedel* (1865-1942) og hans hustru Simona. De blev gift i 1892. Henrik Vedel blev først gift i 1910.

Lad eksemplet vise pany hvor svært det faktisk er for en historiker at blive alle usikkerhedsmomenter kvit.

16. A. C. Dusch (1760-1829): Udsigt over Søllerød sø (angives at være fra ca. 1825). Originalen i Kobberstiksamlingen.

Hvordan så der egentlig ud i Søllerød?

16–19. Sluttelig en lille eksempelgruppe: fire kunstnerisk og tidsmæssigt forskellige gengivelser af et og samme landskabsmotiv til endelig og klarest mulig understregning af, hvilke store vanskeligheder man kan blive stillet overfor, når man af gamle malerier, tegninger og stik vil søge at danne sig et klart billede af, hvordan en bestemt lokalitet har taget sig ud i ældre tid.

Dusch's tegning fig. 16 angives at være udført »ca. 1825« (Udstil-

lingskatalog »Søllerød i Billeder« 1967 nr. 12), men må dog vist være ikke så lidt ældre, måske endda fra før 1800. Der er noget ved selve stilen, som kunne tyde på det. Hvis den var fra o. 1825, måtte man i det mindste forvente en større lighed med det følgende prospekt af Penich (fig. 17), som bevisligt er fra 1820. Men – som man ser – har de to billeder så godt som intet tilfælles. Og mistroen til tegningens pålidelighed i det hele taget bliver for alvor vakt, når blikket rettes mod kirken, der åbenbarer sig på toppen af en stærkt overdimensioneret bakkeknude som en fri fantasi helt ud i det blå: præstegårdens avlsbygninger forvandlet til et klosteranlæg med kamtakkede gavle i sælsomme perspektiviske forskydninger, og kirkeskibet bagved forvandlet til et usseligt lille ekstratårn, der råber langt efter sin himmelhøje søster. Har man først set lidt på det, kan man vist også roligt opgive at stole på bebyggelsen nede ved søen. Og heri bestyrkes man yderligere ved sammenligning med Penichs prospekt. Tegningen kan umuligt være udført på stedet. Den er åbenbart udført helt på må og få efter et eller andet utydeligt og gnidret forlæg.

Penichs prospekt (fig. 17) »taget efter Naturen den 27. Juni 1820«, ser – for størstedelens vedkommende – tilforladeligt ud. Placeringen af husene nede ved søen stemmer også ganske godt med matrikelskortet fra 1810 (se »Søllerødbogen« 1942 s. 75). Men hans besynderlige anbringelse af præstegårdens hovedbygning lige på kanten af en høj, lodret skrænt mod vest og præstegårdshaven dybt nede under denne skrænt, kunne tyde på, at han hjemme ved sit arbejdsbord har misopfattet sin egen på stedet hastigt nedkradsede skitsetegning. Der er også kommet lidt perspektivisk forstyrrelse i tegningen af selve kirkebygningen (tårnets drejning i forhold til nordre korsarm), og avlsbygningerne er rykket for langt mod vest. Derfor tør vi nok heller ikke stole fuldt ud på søhusenes autencitet.

Hvor lå det ældste »Drewsens Hospital«?

Søhusene vest for vejen har vi altid fået at vide skulle være »Drewsens Hospital« i dets oprindelige skikkelse. Det får vi f.eks. direkte

fortalt af Knud Voss i »Bygningskunst i Søllerød« s. 44, og Hans Ellekildes afhandling om hospitalets ældste historie i »Søllerødbogen« 1953 s. 67 ff rokker os ikke i troen, skønt han har bygget den på kilder, der burde have fået ham til at ane uråd. Til disse forfatteres udsagn henholdt jeg mig tillidsfuldt (»Søllerød som det var engang« 1. samling s. 12 og 2. samling s. 168). Jeg studsede ganske vist noget ved Ellekildes beretning (s. 72) om, at fattigvæsenet til indretning af et hospital købte »det tidligere afdøde forvalter Kjerulf tilhørende hus beliggende tæt op til Søllerød kirke«. Men da han ikke selv havde nogen som helst kommentar at gøre hertil, gik jeg ud fra, at udtrykket »tæt op til« nok ikke skulle tages alt for bogstaveligt. Men så fik jeg i marts 1974 lejlighed til at foretage en udtømmende granskning af Søllerød sognekalds »Liber daticus« 1844 ff (som også Hans Ellekilde gentagne gange har benyttet), og allerede på s. 5-6 stødte jeg på følgende højst bemærkelsesværdige indførelse af provst Boisen (sognepræst i Søllerød 1836-1852):

»I Søllerød Sogn er et Fattighus, som Fru Drewsen har skjænket Sognet tilligemed en Capital. Bygningen laa fra Begyndelsen af ved Siden af Skolen tæt ved den gamle Kirkegaard og afgav Bolig og Ildebrændsel til 6 a 8 Fattige, men da Bygningen var meget brøstfældig, erhvervede den da værende Fattigcommission i Aaret 1838 det Danske Cancellies Samtykke til at kiøbe en Byggeplads med Hauge under Søebakken og derpaa at opføre en grundmuret Bygning med Udhuus til Bolig for en Opsynsmand og 20 a 24 Fattige. – Grunden, hvorpå den (gamle Bygning) stod, anvendes til Gymnastikplads for Søllerød Skole, for hvilken Skolecassen udreder aarlig 5 Rbd.«

Altså: det oprindelige Drewsens Hospital lå lige inden for den *nuværende* søndre kirkegårdsmur ret ud for mellemrummet mellem præstegården og kirketårnet. Det er dokumentarisk fastslået. Årstallet for det *nu* kendte gamle hospitals opførelse ligeså. Tilbage bliver da hos mig en stille undren over, at magister Ellekilde har kunnet

17. Mouritz Chr. Penich (1796-1846): Prospect af Søllerød. Tegnet efter Naturen den 27. Juni 1820. Originalen på Søllerød rådhus.

modstå fristelsen til at gennemlæse alle provst Boisens interessante indførelser i »Liber daticus« og derved komme til at overse et meget vigtigt og let iøjnespringende kildested. Og en stille ærgrelse over, at jeg ikke selv kendte det, *før* jeg skrev om »Søllerød som det var«.

Efter dette lange indskud – med relation også til, hvad jeg udtalte på side 95 i foranstående afhandling, går vi videre med de foreliggende billeder.

18. J. H. Mansa (1797-1885): Søllerød. Radering 1827. Originalen på Søllerød Kommunebibliotek, Nærum.

Mansa's radering (fig. 18) har en langt mere ædruelig gengivelse af kirkebakkens proportioner end de to foregående billeder. Men så er der heller ikke en smule mere tilbage at fæste lid til her! Det er helt unødvendigt at komme med pegepinden, for enhver vil da med det samme kunne se, at dette er det rene digt fra øverst til nederst. Smukt digt, ganske vist, men alligevel! Ifølge overleveringen skal raderingen være gjort efter en tegning af A. C. Dusch. Det er muligt. Men det kan dog næppe have været den her foreliggende tegning (fig. 16), det har drejet sig om. De to billeder har jo intet som helst tilfælles!

Endelig et antageligt billede!

Med den ubekendte kunstners lille nydelige billede (fig. 19) er vi endelig nået frem til en pålidelig gengivelse af Søllerød kirke med omgivelser. Men billedet kan umuligt være fra »omkring 1800«, som angivet efter overleveringen (Udstillingskatalog 1967 nr. 81). Det *må* være fra o. 1840, for vi ser jo her den nye, langstrakte staldlænge til præstegården, som iflg. provst Boisens egne oplysninger i »Liber daticus« blev bygget i 1838, og desuden en stump af den dengang ligeledes nye annekskirkegård på skråningen ned mod den midterste del af Hulvejen.

Her må jeg atter gøre en parentetisk bemærkning: Knud Voss skriver (s. 44) om denne staldbygning, at den »formodentlig er opført omkring 1850«. Og den hypothese støttede jeg mig til (Søllerød som det var engang« 1. samling s. 14) i den formening, at kildegrundlag for en nøjagtig datering åbenbart savnedes. At man lærer, så længe man lever, er visselig sandt!

Kirken ses for første gang gengivet med de rette proportioner. Vi ser tydeligt tårnets oprindelige vestgavl, som den så ud indtil 1880, da den splintredes og nedstyrtedes ved et voldsomt lynnedslag: kun tre kamtakke på hver side og fem opstigende brede og hvidkalkede blændinger. »Herved fik Tarnet et bredt, tungt og lavt Udseende«, noterede pastor Wedel i »Liber daticus«, og han fortsatte: »Nu opførtes Muren i Lighed med den østre Taarnmur, hvorved Udseendet

Men også her problemer!

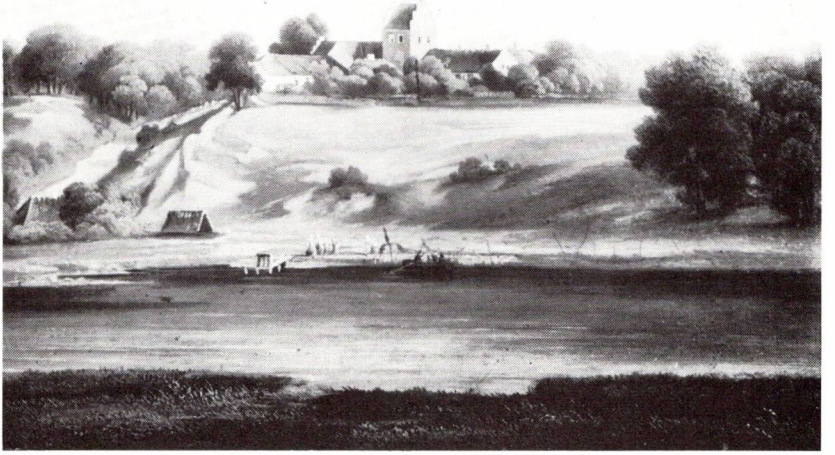

19. Ubekendt kunstner: Parti fra Søllerød Kirke. Malet på træ. Originalen, som angives at være fra o. 1800, tilhører direktør Kaj Darting, Søllerød.

blev højere og slankere«. Men så bliver det et spørgsmål, om da også østgavlen på billedet her er korrekt gengivet, for den er jo ganske magen til vestgavlen og ikke, som vi skulle vente, med *fire* kamtakker på hver side. Kirkens bygningshistorikere har altid hævdet, at den nuværende østgavl er senmiddelalderlig. Kan det mon tænkes, at den i virkeligheden er opført så sent som efter 1840? Også selv om

»Liber daticus« ikke har et ord herom? Eller er det blot kunstmaleren, der efter gammel skik har taget sig friheder? Det sidste er vel nok det sandsynligste.

Problemer hele tiden! Og for Søllerød kirkebakkes vedkommende vokser de, jo flere billeder man inddrager i sine undersøgelser. Tag f.eks. F. C. Kiærskou's maleri, gengivet i min »1. samling« s. 13 med datering »ved midten af 1840erne«. Her ses en skovbevoksning langs kirkebakkens fod helt hen til Hulvejen, medens det ovenfor omtalte maleri fra o. 1840 (fig. 19) så vel som en anonym tegning fra o. 1835 (gengivet af Knud Voss i udsnit s. 45) viser en fuldkommen nøgen kirkebakke fra Hulvejen og et godt stykke vestpå. Det kunne jo tyde på, at Kiærskou's maleri snarere er at henføre til 1850'erne.* Men ser vi så nærmere på præstegården deroppe, opdager vi straks, at det er de gamle staldbygninger fra før 1838, som ligger dér! Hvordan får vi det til at rime sammen? Kun ved at antage, at Kiærskou under udarbejdelsen af maleriet i sit atelier har haft et eller andet forældet billede at kigge på – og glemt at tage sig i vare. Jeg ved ikke – men utryg, det bliver man!

* Man ser det da også af og til dateret 1858. Men i Søllerødbogen 1944 s. 81 angives det at være fra 1845 – og malet af en helt anden! »Harboe pinx.« står der.

Søllerød Kommune - - på postkort

Af Peer Thomassen

Jernbanehistorikeren P. Thomassen giver som det foreløbige resultat af en gennemgang af godt 50.000 danske postkort, hovedsagelig fra før 1930, nedenstående redegørelse for de talrige postkortfabrikater og tillige en vejledning i datering af postkort. Forfatteren råder personlig over en samling på 20.000 danske topografiske postkort – og dertil ca. 4.000 kort specielt med trafikmotiver.

Postkort som samlerobjekt –

Indtil for ret få år siden betragtede man det at samle på postkort som en barnlig og let komisk samlermani, uden større værdi. Men hvis ikke de gamle postkort var blevet bevaret, havde man været dårligt stillet, hvad illustrationsmateriale angår. Det har mange skribenter måttet sande i de senere år, hvor interessen for historisk-topografisk litteratur har taget et kolossalt opsving.

Søllerød kommune er så heldig stillet, at både professionelle fotografer og amatører siden 1880'erne har taget en mængde fotografier inden for kommunens grænser, og hvad disse gamle fotografer ikke fandt værdigt til forevigelse, tog postkortfotograferne sig af. Man kan i dag undre sig over, hvorfor der blev lavet postkort med motiver som stilfærdige villaveje, tilsyneladende uden synderlig interesse for andre end netop de husejere, hvis villa, hæk eller have kunne ses på billedet; men spørg blot historikerne og topograferne om værdien af disse kort! Et tilfældigt skilt kan sted- og tidsfæste fortidens personer og bygninger. Huse der senere er blevet nedrevne eller ombyggede indtil ukendelighed, har man på de gamle postkort mulighed for at se i den oprindelige skikkelse; forsvundne idylliske småsøer og åbne arealer, der forlængst er blevet bebyggede.

– og som værdifuldt illustrations-materiale

Søllerød Kommunebibliotekers billedsamling rummer i dag godt

Postkortenes anvendelse i Historisk-topografisk Selskabs publikationer

1.300 forskellige postkort med motiver fra Søllerød kommune – enten originale postkort eller affotograferinger. Hertil kommer yderligere et antal gamle postkort i mit private arkiv, som står til disposition for Historisk-topografisk Selskab til illustrationsbrug. I næsten alle selskabets publikationer og i særdeleshed i Gunnar Sandfeld's dejlige bøger »Søllerød, som det var engang« og »Dreng i Holte« indgår gamle postkort som en væsentlig del af illustrationsmaterialet. Der er naturligvis grænser for, hvor langt tilbage i tiden, man kan komme m.h.t. billedstof fra postkort. Fabrikationen var på sit højeste omkring 1905, og tidligere udgivne kort er ikke almindelige; fra Søllerød kommune kendes relativt få kort, som er trykt før 1903.

De mest yndede motiver i Søllerød Kommune

Enhver kommune og by har sine seværdigheder, og i Søllerød kommune er der da også visse steder, der har haft postkortfabrikanternes særlige bevågenhed. Søllerød kirke, præstegården, kroen og Søllerød sø er vel de mest yndede, og der fremstilles stadig postkort med disse motiver. I gamle dage var det navnlig de store hoteller (»Øresund« og »Skodsborg Søbad«), der kom på postkort i mange udgaver. Motiver fra Strandvejen var ret populære, naturligvis først og fremmest Strandmøllen, Vedbæk havn og Vedbæk hotel. Jernbanestationerne i Skodsborg og Vedbæk er godt repræsenterede. Større ejendomme, virksomheder og smukke villaer fristede ofte postkortfotograferne, og her må særlig nævnes Skodsborg Sanatorium og Enrum. Skovpartierne omkring Skodsborg har været flittigt besøgt af fotograferne, navnlig Bøllemosens og Rådvads idyller. Mølleåens mange smukke motiver findes rigt repræsenterede, hvor de i gamle dage var tilgængelige, det vil sige Røde Bro (»Margrethebroen«) ved Strandmøllen, Rådvad Hotel og »Fileværket«, Stampen og Ørholm.

I den vestlige del af Søllerød kommune forekommer de fleste motiver fra Holte, d.v.s. Ny-Holte, som det endnu kaldtes ved århundredskiftet. Ny-Holte kro, jernbanestationen med nærmeste omgivelser, Vejle sø, den tilgængelige del af Dronninggård og Næsseslot-

Skodsborg Badehotel: Et af de ældste postkort (Svend Fischers Kunstforlag, der virkede før århundredskiftet) visende to attraktioner: Skodsborg Badehotel med internationalt ry og den allerede dengang berømte danske cyklepige. Medens fotografiet er sort, er tegningen koloreret.

Bøllemosen: I årenes løb er der fremstillet et utal af postkort fra Bøllemosen – fra alle vinkler og på alle årstider. Dette kort er fra 1905 og fremstillet af Hamburg-forlaget Rud. Bellander, der ellers havde specialiseret sig i serien »Danske Herregaarde«.

tet, der af gode grunde altid blev fotograferet på en vis afstand – gerne fra søen.

På Kongevejen fra Virum til Rudersdal, navnlig Geels bakke og Rude bakke, har fotograferne boltret sig fra begge retninger, ganske vist med skiftende held. Af motiver nord for Ny-Holte kro kendes mærkværdig få postkort; selv Rudersdal og Rude skov synes kun at have haft begrænset interesse for fotograferne. Derimod er mange villakvarterer i og omkring Holte på postkort omtrent fra deres anlægstidspunkt.

De mellemliggende lokaliteter Søllerød, Øverød, Nærum og Trørød er også godt repræsenterede med mange fortræffelige motiver, medens Gl. Holte åbenbart ikke har haft meget at hidlokke en postkortfotograf med; desværre kun få, men til gengæld udmærkede kort kendes herfra.

Den eftertragtede »herregårdsserie« (Rud. Bellander) kan ikke opvise mange kort fra Søllerød kommune. Der kan være tale om en halv snes steder, men om fotografen har fundet frem til dem alle, er nok et spørgsmål.

Trafikmotiver i Søllerød Kommune

Den »trafikale« afdeling indeholder et meget værdifuldt materiale. Først og fremmest det jernbanemæssige, hvilket vil sige Nord- og Kystbanen. Udover stationerne Holte, Skodsborg og Vedbæk, som ligger inden for Søllerød kommunes grænser, er der mange motiver fra banestrækningerne mellem stationerne. Lyngby-Vedbæk Jernbane er en lidt bedrøvelig historie – også postkortmæssigt. Kyst-Atelieret, Vedbæk, gennemfotograferede Lyngby-Vedbæk Jernbane både under anlægget og kort efter åbningen, men hidtil er kun fundet nogle få af de postkort, der blev fremstillet efter pladerne, selv om en del af Kyst-Atelierets pladearkiv er overgået til Søllerød kommunebiblioteker. Forklaringen er den simple, at de pågældende plader i sin tid blev overladt eller solgt til postkortfabrikanten, og her er de i tidens løb gået tabt.

Landevejstrafik uden for de større byer ses tit på postkort, f.eks. en dagvogn eller en postdiligence. Et sådant motiv kendes da også fra Søllerød kommune. Desværre var rutebiler »ikke noget, man satte på postkort« i deres første tid (1904-07); de få postkort, der kendes heraf, er ikke fra Søllerød kommune. Da rutebilerne endelig viste sig her, kom nogle af dem vel nok på postkort, men det var privat fremstillede fotografiske kort, der næppe har været til almindeligt salg.

Men så har vi heldigvis bådfarten, hvis hyggelige dampbåde på deres vej gennem Furesøen passerede Luknam, Næsseslottet, Jægerhuset, Dronninggård og Kanalen til Vejle sø, hvor de havde deres endestation ved bådehavnen i den nordre ende af søen. Mange af de smukkeste postkortmotiver inden for kommunen er hentet her.

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød kommune håber på fortsat bevågenhed fra alle sider, når det gælder indsamlingen af billedmateriale til Søllerød kommunebibliotekers billedsamling. Dette gælder ikke mindst de gamle postkort, som alt for ofte kastes bort som værende uden interesse og værdi. De har i højeste grad begge dele!

Datering af postkort

De vigtigste kendetegn på de ældste postkort

Det er ofte af største betydning at kunne datere et postkort med få års nøjagtighed. Mærkværdigvis forholder det sig således, at jo ældre postkortene er, desto flere holdepunkter haves for en ret nøjagtig tidsfæstelse for kortets udgivelse.

Indtil 1905 er kortenes bagside (adressesiden) udelt. Her måtte kun stå navn og adresse på adressaten; kortets forside (billedsiden) havde forneden – eller tillige i højre side – en hvid margin, hvor mindre meddelelser kunne skrives.

Alle kort skulle på adressesiden bære betegnelsen *Brevkort*, en bestemmelse, der var lige så gammel som brevkortene her i landet (1871). Bestemmelsen ophævedes i 1913 til lettelse for amatørfotografer, der selv fremstillede postkort i reglementeret format. Disse

Søllerød kro: Postkortfotografernes mest yndede sted i Søllerød Kommune: Gadekæret ved kroen, kirken og skolen. Her har fotografen fået alle tre bygninger med. Brunt postkort fra omkring 1920, privat fremstillet til Stationskiosken, Holte.

Udelt adresseside. Indtil 1905 måtte der på postkortets bagside kun anføres navn og adresse.

kort har som regel påtrykt linier til adressen og i nogle tilfælde ordet *Post-Card*.

I 1904 tillod postvæsenet, at der måtte skrives meddelelser på bagsiden, som herefter blev delt ved en lodret streg eller en trykt tekstlinie. Venstre del var forbeholdt korrespondance, højre del navn og adresse.

Union postale universelle henstillede i 1887, at der foruden *Brevkort* skulle stå *Verdenspostforeningen*. Henstillingen synes dog kun at være blevet efterkommet i årene 1902-1906.

Datering af yngre kort bliver herefter vanskeligere, men trykmetoderne giver dog nogen rettesnor. Hidtil havde de fleste kort været litografiske og af en fremragende kvalitet. Fra ca. 1907 blev

VERDENSPOSTFORENINGEN
(UNION POSTALE UNIVERSELLE)
DANMARK
BREVKORT (CARTE POSTALE)
CORRESPONDANCE.
ADRESSE.

Delt adresseside. I 1904 gav postvæsenet tilladelse til, at der foruden adressatens navn og adresse måtte skrives meddelelser på kortets bagside.

Datering af nyere postkort

lystryk den almindeligste fremstillingsmetode. Ægte fotografier havde været fremme allerede omkring århundredskiftet, men prisen bevirkede, at de ikke blev almindelige før i 1920'rne. Olietryk forsøgtes i årene 1908-10, men sådanne kort var ikke synderligt estimerede på grund af deres ofte noget sure farver. Farvetrykte kort var almindelige før 1905, dels litografiske, dels håndkolorerede.

De senere så almindelige – og elendige – lystrykte kort i brun farve vandt frem fra 1908. De kaldtes da noget så eufemistisk som »imiteret kobbertryk«! Kvalitetsmæssigt var de ret gode før 1914, men så begyndte fabrikanterne at sløje af, og i 1920'rne er mange brune kort så utydelige og tågede, at de er uanvendelige til illustrationsbrug. Bedre er de tilsvarende sorttrykte kort (lystryk), der afløste de lito-

Bomærkerne i ca. dobbelt størrelse

grafiske, og som stadig fås. I 1930'rne blev fremstillingen af fotografiske kort så billig, at de blev lige så almindelige som de førnævnte sorttrykte. »Ægte farvefotos« kom frem omkring 1950, men det var i begyndelsen stygge farver og dårlig gengivelse, man præsenteres for. Der skulle gå mange år, før kvaliteten blev tilfredsstillende.

FABRIKANTER DER HAR FREMSTILLET POSTKORT MED MOTIVER FRA SØLLERØD KOMMUNE

Stenders Forlag har fra før århundredskiftet fremstillet postkort af alle slags; størsteparten er af topografisk værdi. Fra 1899 kendetegnedes fabrikatet kun med *C. St.* Fra 1904: *Stenders Forlag eneberettiget*; indtil 1906 tillige med firmaets bomærke, en kvadreret sekskant med en kvindeskikkelse, holdende et sværd; endvidere CFS sammenslynget. Bomærket er oftest ganske utydeligt og som regel i rødt tryk. Efter en del års pause toges et nyt bomærke i brug, CS sammenslynget i en cirkel. – En meget stor del af kortene i Historisk-topografisk Selskabs billedsamling er Stender-kort.

Af »Stenders Maleriserie« kendes også enkelte kort fra kommunen.

Peter Alstrups Kunstforlag, Kbhvn., fremstillede kort fra ca. 1903. Oprindelig bar kortene kun firmanavn, men fra 1905 tillige bomærket (oftest i grøn farve), P A under en korsblomst. Firmaets virke var desværre kun kortvarigt; kortene er nogle af de bedste – både kvalitets- og motivmæssigt. Tarveligere udførte kort uden bomærket findes fra årene omkring 1912-20; det drejer sig om optryk af gamle motiver.

Warburgs Kunst-Forlag, Kbhvn. (WKF). Sorttrykte kort fra ca. 1901, snart efter kun farvetrykte kort. På enkelte kort endvidere bomærke sammenslynget WKF i cirkel. Ægte farvefotos fra 1907; firmaet ophørt med kortfremstilling før 1910.

Alex Vincents Kunstforlag (AVK). Kort i fremragende kvalitet fra ca. 1901. Fra 1903 med en »spejderlilje« som bomærke. Fra omkr. 1910 mere og mere stiliseret og indsat i cirkel. De seneste bomærker ligner et insekt. »Imiteret kobbertryk« (brune kort) 1908, ægte fotos 1910. Fra 1930'rne hovedsagelig gode fotokort; firmaet eksisterer stadig.

Budtz Müller & Co.'s Kunstforlag (B.M. & Co.). Startede omkring 1900, god kvalitet. Fremstillingen synes ophørt ca. 1905. Nogle genoptryk i ringe udførelse (olietryk) kendes fra 1916.

»Danske Herregaarde, F & B«, en serie på over 1000 kort, fremstillet 1905 af »Illustr. Rud. Bellander, Hamburg«. Har foruden bygningsværkerne – lige fra slotte til husmandssteder – fremstillet nogle få andre motiver. Fra Søllerød kommune kendes kun enkelte kort.

J. Chr. Olsens Kunstforlag (bomærke sammentegnet JCO). Fotografiske kort fra 1907, andre typer kort senere (og endnu stadig) forskellige andre typer.

Rud. Olsens Kunstforlag (R.O.K.) virker stadig, begyndte først i 1920'rne at fremstille postkort.

Kyst Atelieret, Vedbæk, var den eneste betydelige lokale fabrikant, et gammelt fotograffirma, der i årene 1900-1904 fremstillede gode kort. En del genoptryk kendes fra ca. 1913, og blandt firmaets senere ejere har fotograf Rosa Holm udsendt postkort i 1920'rne.

Følgende øvrige firmaer har i tidens løb – i mindre omfang – leveret postkort med motiver fra Søllerød kommune:

Aerodan, Kbhvn. (luftfotos). Barmer (1920'rne). Fritz Benzen (F.B.) (ca. 1900). Fot. Buchhave, Nørrebro. L. Christensen, Sønderjylland. Th. Cohrt. A/S Dansk Fotografisk Kunstforlag (cirkulært bomærke, sammentegnet DFK) (ca. 1912). Dansk Lystryk Central (DLC) (ca. 1908). Svend Fischers Kunstforlag (1898-1902). Fotografisk Forlag, Kbhvn. (bomærke: spejlvendt og ret F) (ca. 1908-). Frederiksberg Kunstforlag (1905-). S. Friedlænder, Kbhvn. Paul Heckscher, Kbhvn. (ca. 1906-). Holt & Madsen, Kbhvn., og Holt & Madsens Eftf. Danske Landskaber, Fot. A. Johannsen (ca. 1918). Johs. Koren og Johs. Korens Eftf. (1905-1913). A.B. Oscar E. Kulls Grafiska Konst-Anstalt, Malmö (1905); samme firma anvendte senere (1906-10) et K eller CL eller begge dele i stedet for hele firmanavnet. Luftfoto, Højstrupvej 75, Kbhvn. Luftfoto – Sylvest Jensen – Hillerød. H. Chr. Pedersens Kunstforlag (HCP), opr. Frederiksberg Kunstforlag, (ca. 1906-). I. Chr. Pedersens Kunstforlag. S. N. Philipsons Kunstforlag (ca. 1912). Brdr. Riemann, Kbhvn. (1920'rne). Kunstforlaget Skandia, Kbhvn. Skandinavisk Billed- og Kortforlag (Sk. B. & Kf.) (1905-08). Skandinavisk Kunstforlag (SKF). Skandinavisk Reproduktionsanstalt, Kbhvn.

Fot. V. Türck, Kbhvn. (1905-15). A/S Wilkig & Landsbo, Kunstforlag, Kbhvn. (seneste år).

Endvidere har Jens Møllers Forlag, Helsingør, ifølge annoncer udsendt postkort fra 1894, bl.a. fra Skodsborg.

Hertil kommer – hovedsagelig fra perioden 1910-30 – et antal kort, hvis fremstillingsfirmaer kun anvender initialer eller kodebogstaver. Følgende er endnu ikke identificerede: CF, Cr., E.I.F., sammentegnet GM, bomærke sammenslynget KE i cirkel, L.H. & Co., Kbhvn., N.N., P., sammenslynget ST.

Endelig forekommer nogle kort uden nogen som helst herkomstbetegnelse. Det drejer sig oftest om udenlandske fabrikater fra før 1914. Bl.a. stammer nogle temmelig tidlige (1905) kort med ret skrappe farver fra en tysk fabrik; disse har næsten altid billedtekst i rød farve.

POSTKORTFORHANDLERE I SØLLERØD KOMMUNE

Boghandlere, kiosker, købmænd, fotografer og andre næringsdrivende har siden århundredskiftet forhandlet postkort, som de enten selv har ladet fremstille eller bestilt hos f.eks. Stenders Forlag og Rudolf Olsens Kunstforlag. Som regel er forhandlerens navn eller forretning påtrykt kortets bagside og i mange tilfælde leverandørens bomærke.

Holte

C. Andersen, Kiosken, Holte. Chr. Andersen, Ny Holte. F. R. Andersens Boghandel. Boghandlere i Holte (fællesindkøb, etableret sidst i 1930'rne). O. E. Mogens Funch's Boghandel, Holte. Holte Boghandel, Chr. A. Olesen. Holte Boghandel, Kaj Rosin. Holte ny Bog- og Papirhandel, Frithjof Sangill. Jernbane Kiosken, Holte. Kiosken, Holte Station. Chr. Moltved, Holte. Næsseslottets Kiosk (A. Sasbøl), Holte. Børge Pedersen, Holte. K. Falkjær Pedersen, Holte Boghandel. Købmand J. Torp Petersen, Holte. Købmand Rasmussen, Holte.

Nærum

Georg Jensen & Søn, Nærum. Mads Mikkelsens Boghandel, Nærum. Nærum Boghandel. Nærum Boghandel, Grete G. Jensen. Nærum Boghandel, A. Klüwer. Stationskiosken, Nærum (den ny station, 1951). Tobak- og Vinhuset, Nærum. G. Zachariassen, Nærum. Aagaard, Nærum.

Skodsborg
Foto-Magasinet, Skodsborg. Alf Henriksen, Skodsborg. Hj. Jørgensen, Skodsborg. Skodsborg Badesanatorium. Skodsborg Sanatorium.

Søllerød
Poul Rasmussen, Søllerød. Søllerød Kiosk.

Trørød
Købmand B. Dige-Olsen, Trørød; senere Tatol v/ B. Dige-Olsen. Georg S. Holtzmann, Trørød. V. Johnsen, Trørød. Anders P. Larsen, Trørød. Trørød Kiosk.

Vedbæk
Cigarforretningen, Vedbækhus. C. C. Christensen, Vedbæk. C. G. Christensen, Banegaardskiosken, Vedbæk. G. Christensen, Vedbæk. Fotograf Rosa Holm, Vedbæk (tidl. Kyst Atelieret). Jernbanekiosken, Vedbæk. H. J. Jørgensen, Vedbæk. Kronborg Kiosken, Vedbæk. Hotel Marina, Vedbæk. Adolph Nielsen, Manufakturhandel, Vedbæk. P. Nielsen, Vedbæk. P. Nielsen & Merløe, Vedbæk. Vedbæk Boghandel. Vedbækhus Boghandel.

Udenfor kommunen har flere forretninger ladet fremstille postkort med motiver fra Søllerød kommune. Fra Birkerød (Høeg, Birkerød) kendes et enkelt kort, men fra Lyngby fandtes følgende forhandlere (eventuelt leverandører):

Collin Fot., Lyngby; senere A. Th. Collin, Lyngby. Knud Henriksens Boghandel, Lyngby (senere Bog- og Papirhandel). C. G. Petersens Boghandel, Lyngby. H. Schous Boghandel, Lyngby. H. Schous Boghandel, Knud Henriksen, Lyngby.

I Søllerød kommunebibliotekers billedsamling findes et stort antal privat fremstillede postkort, der næppe har været til almindeligt salg. Amatørfotografer har siden århundredskiftet kunnet købe fotopapir i postkortformat og med tilsvarende tryk på bagsiden. Mange af disse personlige optagelser er naturligvis enestående, idet de gengiver ejendomme, virksomheder, begivenheder og andet, som professionelle fotografer ikke har kunnet tage sig af. Kvalitetsmæssigt lader en del af kortene en del tilbage at ønske; ikke alle amatørerne var lige drevne, og det kan knibe med holdbarheden, når gamle fotografier ikke opbevares under passende forhold.

Litteratur:
Bjørn Ochsner: Postkort. Det kgl. Bibliotek. 1973.
Ulla Ehrensvärd: Gamla vykort. En bok for samlare. 1972.

Selskabet 1.4. 1972-31.3. 1973

Af Roar Skovmand

Formandens beretning ved generalforsamlingen 30. maj 1973, Nærum Ungdomsgård:

Atter i år kan bestyrelsen berette om stigende medlemstal, øget foretagsomhed – og dermed øgede udgifter. Medlemstallet, som sidste år passerede de 1000, og i forbindelse med 30-års jubilæumsudstillingen nåede op på 1150, er nu på 1185. I betragtning af kommunens stigende indbyggertal er tallet ikke imponerende, selv om der er nabokommuner, ja historiske amtssamfund, der nok misunder os dette tal, men vi ønsker og håber, at det stadig må stige, eftersom fortiden ikke er noget, der er forsvundet, men noget, der lever i os og omkring os og også er med til at forme vor nutid og fremtid. Blandt de henved 200 forskellige foreninger, der er registreret i Søllerød kommune, er Historisk-topografisk Selskab, bortset fra en enkelt integreret politisk forening, den der har det største medlemstal.

Generalforsamlingen i fjor, den 29. maj 1972 på Holte Gymnasium, var besøgt af 125 medlemmer. Ligesom foregående år blev landsretssagfører *Erik Stubgaard* valgt til dirigent og udfyldte dette hverv med vanlig dygtighed og smidighed.

Efter formanden, *Roar Skovmands* årsberetning, som er gengivet efter manuskript i Søllerødbogen 1972, aflagde kassereren, direktør *R. Henriksen*, årets regnskab. Også dette er offentliggjort i årbogen 1972. Det viser en stigende balance fra omkring 124.000 kr. til over 191.000, udtryk for stigende aktivitet, men også for øgede udgifter. Alligevel kunne kontingentforhøjelse undgås denne gang.

Alle valg var genvalg.

Vedtægts-ændringer

Ved forrige generalforsamling havde dirigenten gjort opmærksom på visse huller i vedtægterne, og på foranledning heraf vedtoges følgende på bestyrelsens forslag: Som ny § 3, stk. 3: Selskabet tegnes af formanden og to medlemmer af bestyrelsen i forening. De pågældende kan til varetagelse af selskabets løbende forretninger meddele kassereren almindelige fuldmagter til pengeinstitutter og postvæsen. Ved erhvervelse eller afhændelse af fast ejendom, ved salg af værdipapirer, optagelse af lån eller ved foretagelse af lignende for selskabet økonomisk forpligtende dispositioner, tegnes selskabet af formanden, kasserer samt tre andre medlemmer af bestyrelsen i forening. – Som ny § 4, stk. 3: Beslutninger træffes ved almindelig stemmeflerhed. Der kan ved mødende medlem stemmes ifølge fuldmagt, dog højest fra fem medlemmer. – Endelig blev der vedtaget ny § 2, stk. 2: Livsvarigt medlemsskab kan erhverves ved indbetaling af 250 kr. een gang for alle. Beløbets størrelse kan ændres ved de årlige generalforsamlinger.

Ændringerne blev enstemmigt vedtaget, og det første livsvarige medlem blev tegnet omgående på selve generalforsamlingen, formentlig det yngste medlem af nogen historisk forening i Danmark, den syv måneder gamle Camilla!

Anders Jespersen: »Møllerne langs Furestrømmen«

Efter generalforsamlingen holdt ingeniør *Anders Jespersen,* sjælen i Nationalmuseets mølleudvalg, et fængslende lysbilledforedrag om »Møllerne langs Fuurstrømmen«. Han gjorde ikke blot rede for deres funktion og historiske betydning som led i Danmarks første industrialiseringsepoke, men også for deres videnskabelige og pædagogiske fremtidsmuligheder.

Sommerudflugten var i 1972 atter henlagt til september og gik i dette år til Børnehjemmet Jacob Michaelsens Minde. Den havde samlet omkring 100 deltagere, og da vejret undtagelsesvis (hvad sommerudflugterne angår) var regnfuldt, samledes de til forfriskning og foredrag i børnehjemmets spisesal. Livfuldt og kundskabsrigt beret-

Sommer-udflugten 1972

tede forstander *Laurits Fridorf* om Aggershvile Landsteds gamle historie, om børnehjemmets oprettelse og udvikling. Spørgsmål fra den interesserede forsamling blev kommenteret og besvaret, men man fik ikke ret indtryk af de charmerende omgivelser og de kunstværker, de rummer. Forstander Fridorf lagde ikke skjul på, at børnehjemmenes struktur og funktion i dag er i støbeskeen, men man må håbe, at Københavns Kommune, stedets ejer, vil opretholde ejendommens fornemme helhedspræg.

Udvalget til varetagelse af landskabsbevarende opgaver, der blev omtalt i beretningen i fjor, og som består af fru *Ady Rechnitzer*, ingeniør *Werner Ruff* og professor, arkitekt *Palle Suenson* med sidstnævnte som formand, har haft en lang række sager til behandling og også været i kontakt med kommunalbestyrelsen. Professor Suenson er desværre forhindret i at være til stede i aften, men næstformanden, ingeniør Ruff, er her og kan besvare eventuelle spørgsmål vedrørende udvalgets virksomhed. Det ville føre for vidt her at komme ind på de enkelte sager, men jeg kan nævne, at selskabets bestyrelse har drøftet, om det er helt dækkende og hensigtsmæssigt at kalde udvalget bevaringsudvalget. Det, som det gælder om i denne kommune, er vel ikke at redde et gammelt hus her og et gammelt træ der, men at styrke en udvikling, gerne også en planlægning, der tager sigte på at skabe et harmonisk og karakteristisk helhedsbillede i samklang med det bedste i det overleverede.

Gunnar Sandfeld: »Datering af gamle fotografier«

Jubilæumsudstillingen i februar-marts forrige år har haft sine gode virkninger også i dette år. Mange gamle fotografier er blevet afleveret til Søllerød Kommunebibliotekers Billedarkiv. Lektor *Gunnar Sandfelds* foredrag ved udstillingens åbning »Lidt om datering af gamle fotografier« har vakt interesse i lokalhistoriske kredse og er blevet optrykt i Lokalhistorisk Kontakt for juni 1972. På Nærum Apotek er der ved apoteker Jørgen Stampes velvilje fra nytår arrangeret en permanent udstilling af gamle fotografier.

Publikations-virksomheden

Selskabets publikationsvirksomhed er fortsat med god afsætning. Gunnar Sandfelds »Søllerød som det var engang« blev hurtigt udsolgt, og et nyt oplag blev udsendt i oktober 1972. Bind 2, som omfatter vestsognet, vil komme til september, og takket være et tilskud fra Søllerød Kommunes Kulturudvalg på 40.000 kr. vil også dette bind kunne købes af selskabets medlemmer for kr. 39,50. Hele værket er planlagt til at omfatte fire bind, hvortil kommer person- og stedregister.

En anden bestseller har selskabet haft med *P. Thomassens* bog »Kystbanen«, der udkom i august i fjor i anledning af banens 75-års jubilæum. Den blev støttet af Bikubens Fond med 20.000 kr.

Endelig er Søllerødbogen for 1972 nu udsendt i 1700 eksemplarer. Et antal særtryk af indholdet om bådfarten er overtaget af vort naboselskab i Lyngby.

Og endelig må det nævnes, at kommunens ordinære tilskud er forhøjet fra 5000 til 6500 kr. Vi er taknemlige derfor, men det forslår ikke til at dække de stigende trykningsomkostninger. Vi bliver derfor nødt til at bede om medlemmernes tilslutning til en mindre forhøjelse af kontingentet.

Men her vil jeg slutte med en tak til alle, der støtter selskabets virksomhed, kommunen, pengeinstitutioner, pressen, men ikke mindst de fremmødte medlemmer.

Regnskab for året 1/4 1972-31/3 1973

Udgifter

Honorarer	13.408,54
Bogtrykkerregninger	68.980,00
Generalforsamling	200,94
Kontingenter til div. sammenslutninger	1.067,80
Porto	4.313,11
Kontorartikler	1.254,43
Annoncer	1.110,15
Kørsel, telefon, diverse	870,12
Momsafgifter	2.390,00
	93.595,09
Når udgifter fradrages summen af indtægter, vil der være at overføre til formue-konto årets overskud	25.685,30
	119.280,39

Indtægter

Indvundne renter		3.349,13
Indvunden rabat		3.293,21
Kontingenter for nye medlemmer og betalte restancer 1971-73		2.763,00
Ordinært tilskud fra Søllerød kommune		6.500,00
Tilskud ydet af Sparekassen for Lyngby og Omegns Fond fremført fra regnskabet 1971/72		20.000,00
Salg af bøger:		
Afregnet for bøger i kommission fremført fra 1971/72	1.890,82	
Søllerødbogen 1942 til 1964/65	595,55	
og 1966/67 og 1968-71	381,62	
Søllerød i Billeder	685,46	
Dreng i Holte	1.723,47	
Bygningskunst	1.566,54	
Prinsesseskolerne	295,14	
Kystbanen	64.664,28	
Registre	832,60	
Vedbækfiskerne	692,61	
Søllerød som det var engang, bd. 1	10.046,96	83.375,05
		119.280,39

Status pr. 31. marts 1973

Aktiver		*Passiver*		
Kassebeholdning	103,23	Låne-konto, Sparekassen		48.785,12
Holte Sparekasse	547,69	Formue-konto 1.4.1972	28.046,61	
Girokonto	1.300,72	Overført årets overskud		
Holte Sparekasse. *Depot af obligationer:*		pr. 31.3.1973	25.685,30	53.731,91
39.000 Fyens Stift Krdf. 7% 14/7.3' 1999				
8.000 Østift. Kreditf. 9% 20/1 1993				
30.000 Østift. Kreditf. 10% 20' 1993				
32.000 Østift. Kreditf. 10% 18' 2003				
optaget til anskaffelsessum	86.872,23			
Tilgodehavende, lev. bøger m.v.	5.943,16			
Tilgode for kontingenter	250,00			
Forudbetalt à conto honorar	7.500,00			
	102.517,03			102.517,03

1. april 1973

Annalise Børresen	*Roar Skovmand*	*R. Henriksen*
sekretær	formand	kasserer

Nærværende regnskab for året 1.4.1972-31.3.1973 med status pr. 1. april 1973 er revideret af os og befundet i overensstemmelse med Selskabets bøger og bilag, ligesom Selskabets mellemværende med pengeinstitutter samt obligationsbeholdningen beroende i Holte Sparekasse er behørigt afstemt.

Maj 1973

V. Rex-Olsen *O. Christensen*

Selskabets revisorer.

BESTYRELSEN FOR HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB FOR SØLLERØD KOMMUNE:

professor, dr. phil. Roar Skovmand, formand (tlf. (01) 80 33 38)
* stadsbibliotekar Annalise Børresen, sekretær og redaktør (tlf. (01) 800486)
* direktør R. Henriksen, kasserer (tlf. (01) 81 37 86)
registrator Bjørn Fabricius
boghandler Mogens Funch
forbundssekretær Hans Jørgen Jensen
journalist Ady Rechnitzer
ingeniør Werner Ruff
viceborgmester, ekspeditionssekretær Ulrik Schou
* bibliotekar Finn Slente
professor, arkitekt Palle Suenson

* redaktionsudvalget

Revisorer:
afdelingsbestyrer Bent Schlütter
afdelingsbestyrer, frk. O. Christensen

Publikationer udgivet af Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune:

Søllerødbogen 1942 ff
Udkommer årligt. Gratis for medlemmer af Selskabet

Søllerød i billeder
Gamle fotografier fra Søllerød Kommune. 148 sider. 1967. I kassette: kr. 37.00

Gunnar Sandfeld: Dreng i Holte
Billeder og stemningsindtryk fra en svunden provinsidyl
159 sider + 44 billedplancher. 1969. Bogladepris: kr. 40.60. Medlemspris: kr. 30.40

Knud Voss: Bygningskunst i Søllerød 1690-1970
192 sider, illustreret. 1970. Indbundet. I kassette.
Bogladepris: kr. 74.00. Medlemspris: kr. 52.00

Ady Rechnitzer: Vedbækfiskerne
84 sider, illustreret. 1971. Særtryk af Søllerødbogen 1970.
Bogladepris: kr. 19.50. Medlemspris: kr. 14.50. Udsolgt.

Roar Skovmand: Frederik VII *og Skodsborg*
40 sider, illustreret. 2. oplag 1974. Særtryk af Søllerødbogen 1970.
Bogladepris: kr. 19.50. Medlemspris: kr. 12.50

Ingrid Markussen: Prinsesseskolerne i Søllerød Sogn 1721-1823
141 sider, illustreret. 1971. Særtryk af Søllerødbogen 1971.
Bogladepris: kr. 33.50. Medlemspris: kr. 25.00

Gunnar Sandfeld: Søllerød, som det var engang. Bd. 1
En billedbog med tekster. 252 sider. 1972.
Bogladepris: kr. 54.50. Medlemspris: kr. 39.50

Gunnar Sandfeld: Søllerød, som det var engang. Bd. 2
En Rundvandring i Vestsognet. 263 sider. 1973.
Bogladepris: kr. 54.50. Medlemspris: kr. 39.50

P. Thomassen: Kystbanen 1897-1972
312 sider, illustreret. 1972. Bogladepris: kr. 59,50. Medlemspris: kr. 42.50

Fr. Frederiksen & P. Thomassen: Bådfarten på Furesøen
100 sider, illustreret. 1973. Særtryk af Søllerødbogen 1972.
Bogladepris: kr. 33.50. Medlemspris: kr. 25.00

Litteratur om Søllerød Kommune
En bibliografi. Bd. 1-2. Udgivet af Søllerød Kommunebiblioteker. 500 sider, illustreret. 1968. Bogladepris: kr. 55.20. Medlemspris: kr. 46.00

Redaktion af Selskabets publikationer:
Stadsbibliotekar *Annalise Børresen*
Søllerød Kommunebiblioteker, Biblioteksalleen 1-5, 2850 Nærum. Telf. (01) 80 04 86